

**TÜRKİYE'DE TARIMIN FİNANSMANINDA TARIMSAL
KREDİLERİN ROLÜ: EDİRNE BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

Hüseyin ERDAŞ

Doktora Tezi

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd.Doç.Dr.Yasemin ORAMAN

2012

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE TARIMIN FİNANSMANINDA
BANKA KRDİLERİNİN ROLÜ: EDİRNE BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Hüseyin ERDAŞ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: YRD.DOÇ.DR.YASEMİN ORAMAN

TEKİRDAĞ-2012

Yrd.Doç.Dr.Yasemin ORAMAN danışmanlığında, **Hüseyin ERDAŞ** tarafından hazırlanan bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda **DOKTORA** tezi olarak kabul edilmiştir.

Juri Başkanı: Prof.Dr. Rasim YILMAZ

İmza :

Üye: Prof.Dr. İ.Hakkı İNAN

İmza :

Üye: Doç.Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

İmza :

Üye: Yrd.Doç.Dr. Adil OĞUZHAN

İmza :

Üye: Yrd.Doç.Dr.Yasemin ORAMAN

İmza :

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

Prof.Dr. Fatih KONUKCU

Enstitü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

TÜRKİYE'DE TARIMIN FİNANSMANINDA TARIMSAL KREDİLERİN ROLÜ: EDİRNE BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Hüseyin ERDAŞ

Namık Kemal Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Yasemin ORAMAN

Bu çalışmada Türkiye'de tarım politikaları içinde önemli bir paya sahip olan tarımsal kredilerin tarım sektörüne etkileri incelenmiş, Edirne Bölgesi örneği ile tarımın finansmanında tarımsal kredilerin üstlenmiş olduğu rolün ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmamızda, elde edilen verilerin ışığında Türkiye'de mevcut olan tarımsal destekleme politikaları ve tarımsal kredi politikaları değerlendirilmiş; kamu bankalarının, özel bankaların, Tarım Kredi Kooperatiflerinin ve Trakya Birlik Genel Müdürlüğünün vermiş olduğu tarımsal krediler incelenmiştir.

Araştırmaya ait orijinal veriler, Edirne bölgesinde yer alan dokuz ilçede oransal dağılım ile seçilen 380 tarımsal işletmenin sahipleri ile yüz yüze görüşme yoluyla yapılan anketlerden edinilmiştir. Saha araştırmamızda anketlerden elde ettiğimiz bu veriler, istatistikî açıdan bilgisayar ortamında paket programıyla, Logistik Regresyon yönteminden yararlanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre tarımsal işletme sahiplerinin %64,2'sinin organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından; % 14,5'inin ise organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanarak tarımsal işletmelerini finanse ettikleri tespit edilmiştir. Üreticilerin organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanımlarını; yaşları, sosyal güvenceleri, eğitim durumları, tasarruf durumları, tarımsal kuruluşlara üye olmaları, yıllık giderleri ve yabancı işçi kullanmalarının etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca üreticilerin organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanımlarındaysa sosyal güvence durumlarının, yabancı işçi kullanma sıklığının ve tasarruf durumlarının etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak; Türkiye'de tarım, devlet tarafından daha fazla desteklenmeli ve üreticilerin kullandıkları kredilerin etkin bir şekilde kullanılabilmesi sağlanmalıdır. Miras hukuku yoluyla arazilerin parçalanması engellenmeli, çiftçilerin etkin bir şekilde örgütlenmesi sağlanmalı ve üreticilerin finansman eksikliğini tamamlayacak Kooperatifler Bankası kurulmalıdır. Ayrıca tarımın rekabet gücünü koruyucu ve uzun vadeli sürdürülebilir bir tarım politikasının hayata geçirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansman, Tarım Kredileri, Tarımsal Destekleme, Logit Modeli

2012, 139 sayfa

ABSTRACT

Ph. D. Thesis

THE ROLE OF AGRICULTURAL CREDITS in FINANCING AGRUCULTURE in TURKEY: The Sample of EDİRNE

Hüseyin ERDAŞ

Namik Kemal University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Assist.Prof.Dr.Yasemin ORAMAN

This study examined the effects of agricultural loans in the agricultural sector which has a significant share of agricultural policies in Turkey, with an example of Edirne region aimed to understand the role it has assumed in agricultural loans for financing of agriculture. In our study, in the light of the data obtained existing agricultural support policies, and agricultural credit policies in Turkey were evaluated, agricultural loans given by state banks, private banks, the Agricultural Credit Cooperatives and General Directorate of Union of Thrace are studied.

The original data in the study obtained from surveys made through interviews with 380 owners of agricultural holdings elected by proportional distribution, in the nine counties located in Edirne. These data obtained from field questionnaires study were analyzed in terms of statistically by package program in computer using logistic regression method.

According to the survey results it is identified that, 64.2% of agricultural business owners use credit from organized agricultural credit sources and 14.5% use credit from unorganized agricultural credit sources to finance their enterprises. It was determined that age, social security, educational status, saving states, being a member of agricultural organizations, the annual costs and using foreign workers effect the producers credit usage from organized agricultural credit sources. In addition, it has been observed that, producers social security status and frequency of use of foreign workers and saving states are effective in their using credit from unorganized agricultural credit sources.

As a result, agriculture is expected to be supported more by the state in Turkey and the credits used by producers are expected to be ensured to use more effective. Parcel should be prevented through the law of inheritance, the efficient organization of farmers should be provided and Bank of co-operatives should be established to complement the financing shortcomings of producers. In addition, the implementation of a agriculture policy that is long-term sustainable and protective for the competitiveness of agriculture is recommended.

Keywords: Finance, Agricultural credits, Agricultural credits, Logit model

2012, 139 pages

TEŞEKKÜR

Araştırmamın oluşturulmasından sonuç aşamasına kadar her türlü destek ve danışmanlığı ile katkıda bulunan Yrd.Doç.Dr. Yasemin ORAMAN'a, çalışmamın çeşitli aşamalarında katkılarını esirgemeyen Doç.Dr. Okan GAYTANCIOĞLU'na, Prof.Dr. İ.Hakkı İNAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmalarım esnasında gösterdikleri ilgi ve motivasyon desteğinden dolayı Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç.Dr.Kıymet TUNCA ÇALİYURT'a ve Trakya Üniversitesi Havsa Meslek Yüksekokulu Müdürü Yrd.Doç.Dr. Ayhan AYTAÇ'a, Havsa Meslek Yüksekokulu Müdür Yardımcıları Yrd.Doç.Dr.Hakan OKURSOY'a ve Öğretim Görevlisi Talat GÜLER'e teşekkür ederim. Ayrıca araştırmamın şekil düzenlemesinde yardımcı olan Havsa Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi Tolga ERDOĞAN'a, çalışmalarım esnasında her türlü yardımı esirgemeyen ve sürekli destek veren Havsa Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi Hasan CEYLAN'a, Öğretim Görevlisi Cüneyt AGUN'a ve Öğretim Görevlisi Elif BAĞMEN'e, çalışmamın İngilizce çevirilerinde yardımcı olan Öğretim Görevlisi Dr. Sergun DAYAN'a ve değerli Havsa Meslek Yüksekokulu çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Çalışmamın son bölümünde anketlerimin hazırlanmasında ve analizinde yardımlarını esirgemeyen yakın ilgi gösteren Trakya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü Öğretim Üyesi Yrd.Doç.Dr. Adil OĞUZHAN'a, anket çalışmalarım esnasında yardımlarını esirgemeyen Edirne Tarım İl Müdürlüğü çalışanlarından Ziraat Yüksek Mühendisi Serkan DEZCAN ve eşi Ziraat Yüksek Mühendisi Nuriye DEZCAN'a, ayrıca anket çalışmalarım da yardımcı olan Edirne İlçe Tarım Müdürlerinin şahsında tüm çalışan personeline teşekkür ederim.

Eğitim –öğretim hayatımın her aşamasında maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen Annem Nezih ERDAŞ'a ve Babam Mustafa ERDAŞ'a teşekkürü ayrıca borç bilirim. Son olarak değerli Eşim Bircan ERDAŞ'a ve Kızım Ecem Sena ERDAŞ'a çalışmalarım esnasında gösterdikleri sabır ve anlayıştan ötürü, araştırma ve tez yazımı sırasında sosyal hayatımın mağduriyetlerini paylaşmalarından dolayı da teşekkürü borç bilirim.

Tekirdağ, Mart 2012

Hüseyin ERDAŞ

KISALTMALAR DİZİNİ

- AB: Avrupa Birliği
- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
- ARIP: Tarım Reformu Uygulama Projesi
- ÇKS: Çiftçi Kayıt Sistemi
- DGD: Doğrudan Gelir Desteği
- EBK: Et Balık Kurumu
- GAP: Güney Doğu Anadolu Projesi
- GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
- IMF: Uluslararası Para Fonu
- IPA: Katılım Öncesi Yardım Aracı
- IPARD: Kırsal Kalkınma Bileşeni
- KHK: Kanun Hükümünde Kararname
- KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
- KOBİ: Küçük Orta Boy İşletmeler
- OTP: Ortak Tarım Politikası
- T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
- TP : Türk Parası
- TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TİGEM: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
- TMO: Toprak Mahsülleri Ofisi
- TSEK : Türk Süt Endüstrisi Kurumu
- TSKB: Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri
- YEMSAN: Yem Sanayi
- YP : Yabancı Para

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	ii
KISALTMALAR DİZİNİ	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. KONUYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	4
2.1. Yurt İçi Çalışmalar	4
2.2. Yurt Dışı Çalışmalar	8
3. MATERYAL VE METOD	10
3.1. Materyal	10
3.2. Metod	10
3.2.1. Örnekleme ve Veri Toplama Yöntemleri	10
3.2.2. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem	12
3.2.2.1. Logistik Regresyon Modeli	12
3.2.2.2 Modelin Uyum İyiliği Testi	17
4. FİNANSMAN ve TARIM İŞLETMELERİNDE FİNANSMAN	19
4.1. Finansman Tanımı ve İşlevleri	19
4.2. Finansman Prensipleri	20
4.3. Finansman Türleri	21
4.3.1. Sermayenin Kaynağına Göre Finansman Türleri	21
4.3.1.1. Öz Kaynaklarla Finansman	22
4.3.1.2. Yabancı Kaynaklarla Finansman	22
4.3.1.3. Oto Finansman	24
4.3.2. Süreye Göre Finansman Şekilleri	25
4.3.2.1. Bir Defa Yapılan finansmanlar	25
4.3.2.2. Devamlı Finansmanlar	25
5. TÜRKİYE'DE TARIMIN GENEL DURUMU VE UYGULANAN POLİTİKALAR	26

5.1. Türkiye’de Tarımın genel durumu	26
5.2. Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları	32
5.2.1. Planlı Dönem Öncesi Uygulanan Politikalar	34
5.2.2. Planlı Dönemde Uygulanan Politikalar	38
5.2.3. Türkiye’de Tarımsal Destek Miktarları ve Çeşitleri.....	46
6. TÜRKİYE’DE TARIMIN FİNANSMANIN DA TARIMSAL KREDİLER	50
6.1. Tarımın Finansmanı.....	50
6.2. Tarımsal Krediler.....	51
6.2.1. Tarımsal Kredi Çeşitleri	55
6.2.2. Tarımsal Kredi Kaynakları	56
6.3. Türkiye’de Tarımın Finansmanında Tarımsal Kredilerin Önemi.....	56
6.3.1. Türkiye’de Tarımsal Kredilerin Organizasyon Yapısı	59
6.3.2. Türkiye’de Tarım İşletmelerinde Kredi İhtiyacını Doğuran Nedenler.....	60
6.3.3. Türkiye’de Tarımsal Kredi Veren Bankalar Ve Tarımsal Kredi Payları.....	61
6.3.4. Ziraat Bankası.....	69
6.3.5. Denizbank.....	73
6.4. Türkiye’de Tarımsal Kredi Veren Diğer Kuruluşlar	75
6.4.1. Trakya Birlik Genel Müdürlüğü	75
6.4.2. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği	77
7. ARAŞTIRMA BULGULARI	80
7.1. Tarımın Finansmanına İlişkin Araştırma Bulguları.....	80
7.1.1. Tarım İşletmelerinde Sosyo-Demografik Yapılar	80
7.1.2. Tarımsal İşletmelerde Sosyo-Ekonomik Yapılar	83
7.1.3. Tarımsal İşletmelerin Tarımsal Kredilere Yaklaşımları.....	90
7.1.3.1. Organize Olmuş Tarımsal Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanımı.....	90
7.1.3.2. Organize Olmamış Tarımsal Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanımı.....	98
7.2. Edirne Bölgesi Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanımları İle İlgili Model Denemeleri	101
7.2.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo – Demografik Faktörler Arasındaki Logit Regresyon Modelinin Tahmini.....	102
7.2.1.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Kredi Kullanımlarını Belirleyen Faktörlerin Ki-Kare Testleri.....	102
7.2.1.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanma Durumlarının Sosyo-Demografik Faktörlere Göre Logit Modeli	103

7.2.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo – Ekonomik Faktörler Arasındaki Logit Regresyon Modelinin Tahmini	107
7.2.2.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Kredi Kullanımlarını Belirleyen Faktörlerin Ki-Kare Testleri.....	107
7.2.2.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Kredi Kullanım Durumlarının Sosyo-Ekonomik Faktörler İlişkisinin Logit Regresyon Model Tahmini.....	109
7.2.3.Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Demografik Faktörler Arasındaki Logit Regresyon Modelleri	112
7.2.3.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanımlarını Belirleyen Faktörlerin Ki-Kare Testleri.....	112
7.2.3.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Demografik Faktörler Arasındaki Logit Model Tahmin Sonuçları.....	113
7.2.4.Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Ekonomik Faktörler Arasındaki Logit Regresyon Modeli ..	115
7.2.4.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanımlarını Belirleyen Faktörlerin Ki-Kare Testleri.....	115
7.2.4.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Ekonomik Faktörler Arasındaki Logit Model Tahmin Sonuçları.....	117
SONUÇ ve ÖNERİLER	120
KAYNAKLAR.....	127
Ek.1.....	136

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil. 5.1. 1924-2010 Sektörel Büyüme Oranları	28
Şekil.5.2. Türkiye'nin Tarımsal Hammaddenin Toplam Mal İhracatı ve Toplam Mal İthalatı içindeki payı	30
Şekil.6.1. Türkiye'de Tarımsal Kredi Organizasyonu.....	62
Şekil.7.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Yaşlara Göre Dağılımları.....	80
Şekil.7.2. Ankete Katılan Tarımsal İşletme Sahiplerinin Sosyal Güvence Dağılımı	81
Şekil.7.3. Ankete Katılan Tarımsal İşletme Sahiplerinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	82
Şekil.7.4. Ankete Katılan Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Faaliyet Süreleri	83
Şekil.7.5. Tarımsal Gelirin Türü.....	84
Şekil.7.6. Tarımsal İşletmelerin Arazi Büyüklüğü	87
Şekil.7.7. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tasarruf Durumu.....	89
Şekil.7.8.Çiftçilerin Tarımsal Kredi Kullanım Durumlarına İlişkin Dağılımı	91
Şekil.7.9.Tarımsal Kredi Kullanma Sıklığı	95
Şekil.7.10.Tarımsal Kredi Kullanma Süresi.....	96
Şekil.7.11. Organize Olmamış Tarımsal Kredi Kaynaklarından Kullanılan Krediye İlişkin Dağılım	98
Şekil.7.12. Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanılan Kredilerin Vadesi.....	100

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge.5.7. Tarımsal Destekleme Ödemelerinin Bütçe İçindeki Payı ve GSYH 'a Oranı	47
Çizelge.5.8. IPA ve IPARD için Türkiye'ye Tahsis Edilen Fonlar.....	48
Çizelge.6.1. Bankaların Tarım Kredi Çeşitleri	64
Çizelge.6.2. Sektörlere Göre Nakdi kredi Dağılımı	65
Çizelge.6.3. Bankaların Tarıma Vermiş Olduğu Krediler	66
Çizelge.6.4. Türkiye'de Toplam Krediler İçinde Tarım Sektörünün Payı	67
Çizelge.6.5.Türkiye'de Bankaların Kullandırdıkları Nakdi ve Gayri Nakdi Tarımsal Krediler ve Takipteki Krediler	68
Çizelge .6.6. Bankaların Kullandırmış Olduğu İhtisas Kredileri İçinde Tarımın Payı	69
Çizelge.6.7..T.C.Ziraat Bankası Tarımsal Nakdi Kredileri	72
Çizelge.6.8.Denizbank Tarımsal Nakdi Kredileri	74
Çizelge.6.9.Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin Vermiş Olduğu Krediler.....	78
Çizelge.7.1.Tarımsal İşletmelerin Üye Oldukları Tarımsal Kuruluşlar	85
Çizelge.7.2. Tarımsal İşletmelerde İstihdam	85
Çizelge.7.3. Tarımsal İşletmelerin Aile Dışından Yabancı İşçi Kullanma Durumu	86
Çizelge.7.4. Tarımsal İşletmelerin Aile Dışından Yabancı İşçi Kullanma Sıklığı.....	86
Çizelge.7.5. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Ortalama Yıllık Gelir ve Giderleri.....	88
Çizelge.7.6.Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tasarruf Değerlendirme Durumlarının Dağılımı ..	90
Çizelge.7.7. Tarımsal Kredi Kullanma Nedenleri	92
Çizelge.7.8. Tarımsal Kredi Kullanılan Kurumların Dağılımı	93
Çizelge.7.9. Tarımsal Kredi Kullanımında Dikkat Edilen Unsurlar	94
Çizelge.7.10. Yıllık Tarımsal Kredi Kullanma Sıklığı	95
Çizelge.7.11.Tarımsal Kredi Ödemede Zorlukla Karşılaşma Durumu	96
Çizelge.7.12.Tarımsal Kredileri Vadesinde Ödeme Durumu.....	96
Çizelge.7.13. Tarım Ürünleri ve Girdi Fiyatlarındaki Değişim	97
Çizelge.7.14.Tarımsal Kredi Kullananların Ödeme Durumları	97
Çizelge.7.15. Ödenemeyen Tarımsal Kredilerin Ödeme Şekli	98
Çizelge.7.16.Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanılan Kredinin Nedenleri	99
Çizelge.7.17.Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanılan Kredinin Faizi.....	99
Çizelge.7.18.Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanılan Kredilerin Vadesini Belirleme Durumu	100

Çizelge.7.19. Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredilerin Vadesinde Ödenme Durumu.....	101
Çizelge.7.20. Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanılan Kredilerin Ödeme Şekli	101
Çizelge.7.21. Tarımsal işletme sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanımları İle Sosyo – Demografik Faktörler Arasındaki Çapraz Tablo	103
Çizelge.7.22 Lojistik Regresyon Model Katsayıları için Omnibus Testi.....	104
Çizelge.7.23.Edirne Bölgesi Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanma Durumlarına İlişkin Lojistik Regresyon Model 1 Sonuçları	105
Çizelge.7.24.Tarımsal işletme sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanımları İle Sosyo –Ekonomik Faktörler Arasındaki Çapraz Tablo	108
Çizelge.7.25.Lojistik Regresyon Model Katsayıları için Omnibus Testi.....	110
Lojistik modelin tahmin sonuçları Çizelde.7.26’da verilmiştir.	110
Çizelge.7.26.Edirne Bölgesi Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanma Durumlarına İlişkin Lojistik Regresyon Model 2 Sonuçları	110
Çizelge.7.27. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Demografik Faktörler Arasındaki Çapraz Tablo	113
Çizelge.7.28. Lojistik Regresyon Model Katsayıları için Omnibus Testi.....	114
Çizelge.7.29. Edirne Bölgesi Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumlarına İlişkin Lojistik Regresyon Model 3 Sonuçları	114
Çizelge.7.30.Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Ekonomik Faktörler Arasındaki Çapraz Tablo	116
Çizelge.7.31.Lojistik Regresyon Model Katsayıları için Omnibus Testi.....	118
Çizelge.7.32. Edirne Bölgesi Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumlarına İlişkin Lojistik Regresyon Model 4 Sonuçları	118

1. GİRİŞ

Tarım sektörü Türkiye için sadece ekonomik değil, politik, sosyal ve kültürel boyutlardan da önem taşımaktadır. Ancak, Sektörde mevcut sorunlar dikkate alındığında bu önemin yeterince algılanmadığı söylenebilir. Oysaki Türkiye tarımı çok az ülkenin sahip olduğu bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin harekete geçirilmesi, ülkemiz ekonomisi ve bir bütün olarak toplumsal kalkınmaya önemli katkılar sağlayabilecektir. Bu olumsuzluklara rağmen tarım sektörü, temel ihtiyaç maddelerini üreten bir sektör olarak, stratejik ve vazgeçilemez bir sektördür. Bundan dolayı tarım günümüze kadar dünyadaki bütün ülkeler tarafından diğer sektörlerle oranla daha fazla desteklenmiştir. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, ne olursa olsun her ülkede tarım devlet tarafından desteklenmektedir.

Ülkelere göre şekilleri değişiklikler gösteren tarıma yapılan desteklemeler tarım ürünleri piyasalarını etkilediği gibi, diğer piyasaları da etkilemektedir. Bu konu tüm Dünya ülkelerinin temel sorunlarından birisidir. Çünkü özellikle 1990'lı yıllarla birlikte başlayan ve adına "küreselleşme-globalleşme" denilen uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan gelişmeler, tarım sektörünün temel özelliklerine farklı boyutlar eklemektedir. Küreselleşme ile birlikte tarım sektöründe ulusal ve uluslararası düzeyde verimlilik ve rekabet gücüne sahip olma isteği giderek artan bir önem kazanmaktadır.

Tarımsal üretim, doğaya bağlılık yüzünden risk ve belirsizliklerin yüksek olması, tarımsal ürünler arz ve talebinin elastik olmayışı, tarımsal piyasaların istikrarsız olması ve üretimin özelliği itibarı ile sermayenin devir hızının yavaş olması gibi kendine özgü özelliklerinden dolayı diğer sektörlerle göre kârlılık yönünden bazı olumsuzluklara sahiptir. Tarım ürünlerinde talep esnekliklerinin düşük olması da üretimde dalgalanmalara ve bunun doğal bir sonucu olarak da fiyatlarda dalgalanmalara yol açabilmektedir. Fiyatlarda yaşanan dalgalanmalar da üreticilerin gelirlerinde belirsizlikler yaratmaktadır.

Türkiye'de tarım politikası amaçlarının gerçekleşmesi için, 2000 yılına kadar temelde üretici fiyatlarının desteklenmesine yönelik önlemler, tarım girdilerine sübvansiyon verilmesi ve üreticilere kısa vadeli finansman kredisi verilmesi gibi politika araçları ile Türkiye tarımı desteklenmiştir. Türkiye'nin ekonomik açıdan önemli krizlerle uğraştığı 2000 yılı sonları ve 2001 yılından itibaren ise tarımda yeniden yapılanma anlamında tarım politikası araçları değişikliğe uğramıştır. Buna göre destekleme alımları sınırlandırılmış, tarımsal kredi faizleri piyasa faizleri düzeyine yükseltilmiş ve üreticilere "doğrudan gelir desteği" adı altında ödeme yapılarak sadece bir tek tarım politikası aracı ile kaynak aktarılmaya başlanmıştır. Doğrudan

Gelir Desteği (DGD), 2008 yılında sonlandırılmış ancak iki yıl gecikmeli olarak verilmiştir. 2010 yılı ile birlikte destekleme turleri değiştirilerek Turlkiye Tarım Havzaları Üretim ve destekleme modeline geçilmiştir. Tarım Havzalarının ekolojik olarak benzer olan, ülkenin idari yapılanmasına uygun yönetilebilir büyüklükte, tarım ürünlerinin ekolojik ve ekonomik olarak en uygun yetiştirilebildiği bölgeler olarak belirlenmiştir.

2003 yılından sonra tarımdaki yeniden yapılanma devam edilmiştir. Bu yıldan sonra T.C. Ziraat Bankasının tarıma verdiği tarımsal kredilerde gelişme devam etmiştir. Ancak tarıma verilen bu tarımsal kredilerde T.C.Ziraat bankası yetersiz kalmaya başlamıştır. Aynı zamanda tarım sektöründeki teknolojik gelişmelerin artması, geçimlik tarım yerine pazar için üretim yapma tercihinin gerekmesi, girdi fiyatlarındaki artışlar, rekabetin artması, dekara en yüksek verimin alınması gibi nedenlerle tarımsal işletme sahiplerinde finansman eksikliği artmaya başlamıştır. Devletin verdiği tarımsal destekler ve tarımsal işletme sahiplerinin öz sermayelerin yetersiz kalması nedeni ile işletme sahipleri yabancı kaynaklardan finansman sağlama yoluna gitmişlerdir. Bu yabancı kaynak finansmanı 2000’li yıllardan öncede özel bankalar tarafından finanse edilmiş ancak rakamsal bazda yetersiz kalmıştır.

2003 yılından sonra özel bankalar tarım sektöründeki bu gelişmeyi göz ardı edemeyerek tarım sektörüne bir kere daha yönelmişler ve bu sektöre tarımsal kredi verme yarışı içine girmişlerdir. Bu durum tarımsal işletme sahiplerini özel bankalara boyun eğmelerine, faiz yükü altında ezilmelerine, arazilerinin ipoteklenmesine ve hatta ipotek karşılığı arazilerinin devredilmesine kadar giden bir süreç olmuştur. Bu durum tarımsal işletme sahiplerinin kırsal kesimden kentlere göçlerine neden olmaktadır. Bu da Turlkiye açısından işsizlik sorununa ve sosyal bir patlamaya neden olabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı tarım politikaları içinde önemli paya sahip olan tarımsal kredilerin tarım sektörüne etkilerinin incelenmesidir. Tarım sektörünün sahip olduğu stratejik önem ve sahip olduğu yapısal koşullar sektörün devlet tarafından desteklenmesini gerektirmektedir. Devlet desteklerinin tarımın finansmanında eksik kalması tarımsal işletme sahiplerinin yabancı kaynak arayışına yöneltmektedir. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada tarımsal kredilerin tarımın finansmanındaki rolü yapılan saha çalışması ile belirlenmiş ve tarım sektörünün Devlet veya özel bankalar tarafından tarımsal kredilerle finanse edilmesinin sektörü nasıl etkilediği ortaya koyulmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde, konunun önemi ve kapsamı açıklanmış, arkasından, konuyla ilgili olarak daha önce yapılan araştırmalardan örnekler sunulmuştur. Çalışmanın analizinde kullanılan materyal ve metod üçüncü bölümde açıklanmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde genel olarak finansman konusu incelenmiştir. Finansmanın işlevleri prensipleri ele alınmış, finansman türleri olarak vadeye göre finansman türleri ve kaynağına göre finansman çeşitleri incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde tarımsal finansman ile karşılaştırmalar yapılmıştır.

Türkiye’de tarım sektörünün genel durumu ve uygulanan politikalar beşinci bölümde yer verilmiştir. Bu amaçla Türkiye’de tarımın sektör olarak ekonomiye katkılarından bahsedilmiştir. Ayrıca Türkiye’de uygulanan tarımsal destekleme politikaları planlı dönem öncesi ve planlı dönem olarak incelenmiş olup bölüm sonunda Türkiye’de tarımsal destekler için bütçeden ayrılan paylar çizelge halinde sunulmuştur.

Tezin altıncı bölümünde Türkiye’de tarımın finansmanında tarımsal kredilerin rolü incelenmiştir. Bu bölümde öncelikle tarımın finansmanı ve tarımsal kredilerin tanımları ve çeşitlerine yer verilmiştir. Daha sonra Türkiye’de tarımsal kredilerin tarımın finansmanındaki önemi, organizasyon yapısı, tarımsal kredilerin ihtiyacını doğuran nedenler incelenmiştir. Bölüm sonunda Türkiye’de tarıma kredi veren özel ve kamu bankaları incelenmiş, ayrıca bankalar dışında tarımsal kredi sağlayan kuruluşlar olan Trakya Birlik ve Tarım Kredi Kooperatifleri rakamsal olarak incelenmiştir. Özel ve kamu bankalarından sadece T.C. Ziraat Bankası ve Deniz Bankın tarımsal kredi rakamları çizelge halinde verilmiştir

Edirne Bölgesinde tarımsal kredilere yönelik araştırma sonuçlarının verildiği bölüm yedinci bölümdür. Bu bölümde Edirne bölgesinde bulunan tarımsal işletme sahipleri ile yüz yüze yapılan anket sonuçları çizelge ve şekiller halinde verilmiştir. Ardından anket sonuçlarını kullanarak araştırmanın konusuna uygun olarak ekonometrik modeller kullanılmıştır.

Araştırma sonucu elde edilen analiz sonuçlarına göre tarımsal kredilerin tarımın finansmanındaki rolü için gereken politikalarla ilgili öneriler sonuç bölümü olan sekizinci bölümde yer verilmiştir.

2. KONUSYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Yurt İçi Çalışmalar

Aksöz (1973), “Türkiye Tarımının Kredi Sorunları ve Çözüm Yolları” isimli çalışmasında, Türkiye tarımının sermaye sorunları, Türkiye’de tarımsal kredi ihtiyacı, banka kredileri içinde tarımsal kredilerin payı ve Türkiye’de tarımsal kredi kaynaklarını incelemiş ve tarımsal kredi ile ilgili sorunları ortaya koyarak çözüm yollarını tespit etmeye çalışmıştır.

Demirperçin (1981) “Tarımda Kredi Politikası, Sorunlar ve Çözüm Yolları” isimli çalışmasında, Türkiye’de tarımsal kredi uygulamalarının, ülke genelinde sağlıklı bir şekilde yürütülemediğini belirtmiş ve çözüm olarak da tarımsal üretim planlamasını yapan kuruluş ile kredi verecek kuruluşların birlikte çalışacakları bir sistemin başarılı olacağını belirtmiştir.

Bülbül ve Bektöre (1981), Türkiye II. Tarım Kongresinde sundukları “Tarımda Kredi Politikası” isimli bildirimlerinde, tarım sektörünün önemli finansman sorunları ile karşı karşıya olduğu, tarımsal üretimde üreticilerin kredi ihtiyaçlarının yeterli ölçüde karşılanmadığını ve büyük ölçüde teşkilatlanmamış kredi kaynaklarına başvurulduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca tarımsal yapının ıslahına, T.C Ziraat Bankası kaynak yapısının iyileştirilmesine, tarımsal kredinin kullanılma biçimine ve tarım kredisi ile ilgili kuruluşlara ilişkin politika önerilerinde bulunmuşlardır.

Yıldıztekin (1986), “Zirai Finansman ve Finans Kuruluşları” adlı çalışmasında, Tarımın finansmanını, tarımsal kredi izahnamesini, Türkiye’de kredi kuruluşlarını, Türkiye’deki bankalarda kaynak ve maliyetleri incelemiştir. Kırsal kesimde tasarruf ve kredi hizmetlerine düşük katılım olduğunu belirtmiş ve bu kavramların nedenlerini açıklamıştır. Ayrıca Kooperatifçilik ve Türk Tarımının yeniden düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Sivaslıgil (1986), “Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesinde Tarımın Parasal Sorunları ve Tarımsal Kredi Uygulamasını” incelediği çalışmasında; tarımın Türkiye Ekonomisindeki yerini saptamış, sermaye yapısını incelemiş ve ekonomik sorunları ortaya konularak tarımsal gelişmenin sağlanabilmesinde Türkiye’de uygulanan tarımsal kredi politikasının 1963–1984 yılları arasındaki etkinliğini ortaya koymuştur. Türkiye’de tarımsal kredi uygulamasındaki gelişimini ve kredilerin yeterliliği konusunu araştırmıştır.

Akın (1986), “Tarımsal Kredi Politikalarını” incelediği çalışmasında, özellikle 1970–1980 dönemi verileriyle, Türkiye’de tarımsal kredilerin kaynakları itibarıyla gelişimi üzerinde

durmuştur. Çalışmasında, mevcut tarımsal kredi sisteminin geliştirilmesinin gerekliliğini savunmuş, bunun için kredilendirmede küçük ve orta ölçekli işletmelere öncelik verilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Ayrıca, düşük faizli kredi politikalarının gözden geçirilmesini ve entegre kredileme faaliyeti içinde tarımsal girdi-yayım-pazarlama olanaklarının çiftçilere götürülmesi önerisine yer vermiştir.

Bülbül ve Arkadaşları (1990), “Türkiye’de Tarım İşletmelerinde Sermaye Durumu ve Kredi Kullanımını” inceledikleri çalışmalarında, tarım işletmelerinde yetersiz sermaye olduğunu, kullanılan kredilerin üretim dışında öz tüketim amacıyla da kullanıldığını ifade etmişlerdir. Türkiye’de tarımsal kredilerin önemli oranda kurumsallaşmamış kredi piyasasından karşılandığını ve işletmelerin bu piyasaya daha yüksek oranda faiz ödediklerini belirtmişlerdir.

Karlı (1991), “GAP Alanında Tarımsal Kredi Kullanımı ve Gelecekteki Kredi İhtiyacının Saptanması” üzerine yaptığı araştırmasında; Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) çerçevesi içinde yer alan Şanlıurfa İli ovalarında sulu ve kuru koşullarda, değişik işletme gruplarında, tarımsal kredi kullanımını, kredinin sağlandığı kaynaklara göre dağılımını belirlemiştir. Sulu ve kuru tarım işletmelerinde kredi kullanımına etki eden faktörleri tespit etmiştir. İşletme büyüklük gruplarına göre gelecekte çiftçilerin ihtiyaç duyacakları kredi limitlerini saptamaya çalışmıştır.

Fırat (1992), “Türkiye’de Planlı Dönemde Tarımsal Krediler (1963-1990)” adlı çalışmasında, Türkiye’de tarımsal yapı, Türkiye tarımında sermaye sağlama yolları ve tarımsal kredi uygulamalarını incelemiştir. Türkiye’de tarımsal kredi politikalarının gözden geçirilmesini, teknik ve denetimin önemini vurgulamış, kredi kaynaklarının geliştirilmesini, kredi miktarlarının arttırılmasını, tarımsal kredi kullanırken formalitelerin azaltılmasının tarımsal üretimde nitelik ve nicelik iyeleştirilmesini sağlayacağını, ülke ekonomisine katkı sağlayacağını ortaya koymaya çalışmıştır.

İspir (1992), “Ceyhan Yöresinde (Irmaklı Köyünde) Tarımsal Kredi Kullanımı ve Sorunlarını” incelediği çalışmasında, tarımda sermaye ve önemi, tarımsal kredi, tarımsal kredilerin önemi ve kredi kaynakları ile incelenen tarım işletmelerinin ekonomik yapısını ortaya koymuştur. İşletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarını tespit etmiştir. Araştırma bölgesinin tarımsal kredi kullanım durumunun değerlendirilmesini yapmış, tarımsal kredi kullanımında karşılaşılan sorunları incelemiştir.

Artukluoğlu (1993), “Tarımsal Kredinin Tarım Sektörünün Gelişmesindeki Önemi ve Manisa Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanımının Analizi” isimli

çalışmasında, Tarımsal kredi ve tarım sektörünün gelişmesi, Türkiye’de tarım sektörünün finansmanı ve tarımsal kredileri, Türkiye’de tarımsal kredi politikalarını, Türkiye’de tarımsal kredi organizasyonlarını incelemiştir. Manisa merkez ilçe tarımsal işletmelerinde kredi kullanımının analizini yapmış, Türkiye’de izlenen kredi politikaları ve kredi kurumları açısından ve işletme düzeyinde saptanan sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Fırat (1999), “T.C. Ziraat Bankası’nın Tarımsal Kredi Uygulamaları ve Tokat İli Merkez İlçedeki Tarım İşletmelerinin Bu Uygulamalardan Yararlanma Etkinliğini” incelediği çalışmada; Türkiye’de tarımın genel yapısını, kredi uygulamalarının genel durumunu araştırmıştır. Araştırma bölgesinde tarımsal kredilerden yararlanma durumlarını analiz etmiştir. Tarım işletmelerinde verimliliğin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılırken bu işletmelerin finans sağlama sorunlarının çözümlenmesi kredi faizlerinin aşağı seviyelere çekilerek tarımın desteklenmesi ve planlanması suretiyle kaynakların daha etkin kullanılabilmesini saptamıştır.

Köksal (2000), “Yozgat İli Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Kredi Kullanım Durumu ve Üreticiler Üzerine Etkilerini” incelendiği çalışmada, üreticilerin kredi kullanımı ile kredi kullanımını etkilediği düşünülen sosyo-ekonomik özellikler arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Khi-Kare analizleri yapmıştır. Ayrıca çalışmada, üreticilerin kredi almada çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını, T.C. Ziraat Bankası’nın önemli bir kredi kaynağı olduğunu, kredi faizlerinin yüksek, formalite ve bürokrasinin gereğinden fazla olduğunu tespit etmiştir.

Güneş (2004), “Tarım İşletmelerinde Kredi Taleplerinin Doğrusal Planlama Yöntemiyle Belirlenmesi” isimli çalışmada işletmelerin sermaye eksikliğini gidermek amacıyla yabancı kaynaklardan sağladıkları sermayeyi kredi olarak isimlendirmektedir. Tarım kesiminde faaliyet gösteren tarımsal işletme ve bireylerin her türlü tarımsal faaliyetlerinin yatırım veya işletme sermayesi unsurlarına ya da her ikisine ait finansman ihtiyacının karşılanarak ekonomiye kazandırılmasını da tarımsal kredilerin amacında ilk maddeye yerleştirmektedir.

Özcelik, Güneş ve Artukoğlu (2005), “Türkiye’de Tarımsal Kredi Adı Altında Sözleşmeli Tarım ve Üretici Örgütleri Üzerinden Kredi Uygulamaları” isimli araştırmalarında Türkiye’de tarımın en önemli sorunlarının başında finansmanın geldiğini ortaya koymuştur. Günümüzde enflasyonla mücadelede sağlanan başarı, siyasal ve ekonomik istikrar, tarıma

yönelik kredilendirme faaliyetlerini de etkilemiş, mali piyasalarda yaşanan olumlu hava özel sektör bankalarını da tarıma yöneltmiştir demektedir.

Adıgüzel (2006), “Tokat İli Turhal İlçesi Tarımsal İşletmelerinin Tarımsal Kredi Kullanım Durumları, Üreticiler Üzerine Etkileri, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri” isimli çalışmasında, tarımda sermaye ve önemi, tarımsal kredi ve kaynakları, Türkiye’de banka kredileri kullanım durumu, T.C. Ziraat Bankasının yapısı ve kredi uygulamalarını incelemiştir. Tokat ili Turhal ilçesinde konu ile ilgili olarak anket soruları ile incelemiştir ve makro ve mikro alanda tarımsal kredileri araştırmış ve çözüm önerilerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Yıldız ve Oğuzhan (2007), “Türkiye’de Uygulanan Para Politikalarının Tarımsal Üretime Etkisi: Model Denemesi” isimli çalışmalarında, Türkiye’de 1963-2004 döneminde ait verilerden yararlanarak uygulanan para politikalarının tarımsal üretime etkisinin VAR (Vector Auto Regressif) modeli yardımıyla analiz etmiştir. Tarımsal üretime etki eden faktörler olarak çiftçinin eline geçen fiyatlar, tarımsal krediler, faiz ve döviz kuru değişkenleri kullanılmıştır. Sonuç olarak çalışmada diğer değişkenler tarımsal krediler kadar etkili bulunmamış ve tarımsal desteklemelerde selektif kredilere ağırlık verilmesinin etkili olabileceğini, sektörün sorunlarının giderilmesinde tarımsal kredilerin diğer değişkenlere göre daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

Baloğlu (2009), “Türkiye’deki Tarımsal İşletmelerin Finansman Kaynakları Ve Antalya’daki Süs Bitkileri Üreticilerinin Finansman Tercihleri” isimli çalışmasında, Tarım sektörünün mevcut yapısı ve tarım sektörünün finansman yapısını incelemiştir, Antalya merkezinde süs bitkileri yetiştiren üreticilerle anket çalışması yapmıştır. Tarımsal işletmelerde yabancı kaynak kullanımının sınırlı kaldığını ve genellikle toplam kaynaklar içinde % 30’dan az olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumun olası nedenleri olarak; işletmelerin yeni yatırımlara yönelmekten çok, mevcut durumu muhafaza etmeye yönelik düşünceleri, yararlandıkları yabancı kaynakların geri ödemelerinde zorluk yaşayabilecekleri endişesi ya da yabancı kaynaklara ulaşımında yaşadıkları olası zorlukları olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. İstatistiksel analizler sonucu işletmelerin faaliyet süreleri, duran varlıkları temelinde büyüklükleri, duran varlıkların toplam varlıklar içindeki payları ile yabancı kaynak tercihleri, kredi alınan banka sayısı, kredi kullanım amacı ve yararlanan yabancı kaynakların vadeleri arasında anlamlı bir ilişki ortaya koyamamıştır.

Özcan (2009), “Antalya İli Kaş İlçesindeki Çiftçilerin T.C.Ziraat Bankası A.Ş.’den Tarımsal Amaçlı Kredi Kullanmalarını Etkileyen Faktörler” isimli çalışmasında Ziraat

Bankası kredilerini incelemiştir. Antalya Kaş ilçesinde düzenlenen anketleri yorumlamış ve bu bölgede tarımsal kredilere olan önemin giderek arttığını, Ziraat Bankası dışındaki özel bankaların tarımsal kredilere yöneldiğini ortaya koymaya çalışmıştır.

2.2.Yurt Dışı Çalışmalar

Miller (1977), “Tarımsal Gelişmede Kredinin Rolünü” incelediği çalışmasında, küçük çiftçilerin, yeni ve daha etkili teknoloji kaynaklarını satın almayı gerçekleştirecek yeterli finansal kaynaklarının olmadığını ileri sürmektedir. Gelişmiş teknolojilerin kullanımını göstererek çiftçilere tanıtılması ve çiftçilerin bu teknolojilere sahip olabilmesi için gerekli kredinin zamanında çiftçiye kullanılarak sağlanmasını önermektedir.

Schaefer ve Pischke (1982), “Afrika’da Tarımsal Kredi ve Finans” isimli çalışmasında, tarımsal kredilerin daha çok küçük çiftçileri desteklemesi gerektiğini savunmaktadır. Fakat küçük çiftçilerin kredi kullanımı için teminat göstermede yetersiz kaldıklarından dolayı kredi kaynaklarına ulaşmalarının güç olduğunu da ifade etmektedir.

Braverman ve Guasch (1990), Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında gelişmenin önemli bir ayağını da kredilerin oluşturduğunu ve kredi yoluyla tarımın diğer sektörler yanında geride kalmasının önlenebileceğini ileri sürmektedir.

Lianto (1993), “Filipinlerde Tarım Kredi ve Bankacılık Verimlilik ve Erişim Sorunları” adlı eserinde, Peru’daki kredi kısıtlı ve kısıtlı olmayan bireyler arasında verimlilik ve zenginlik arasındaki ilişkinin karşılaştırıldığı çalışmada, miktar tayinlaması ve maliyet tayinlaması yapılmış hane bireylerini kısıtlı kabul etmiştir. Kısıtlı hanelerin verimliliği, kısıtlanmamış olanların verimliliğinin aksine üretken varlıklarının zenginliğine bağlı olduğu tespit edilmiştir. Kredi kısıtlamasının çalışma bölgesindeki kaynak tahsisi verimliliği üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Tüm kredi kısıtlamaları ortadan kaldırılırsa, Peru’daki tarımsal üretim değerinin artacağı tahmin edilmektedir.

Guirkinger ve Boucher (2006), “Peru Tarımında Üretkenlik ve Kredi Kısıtlaması” adlı eserinde Sigorta yapısının zayıf olduğu bölgelerdeki tarımsal üretkenlik üzerindeki kredi kısıtlamalarının etkilerini ortaya koymuş, kredi kısıtlamalarının tüm negatif etkilerinin tarımsal işletme üretkenliği üzerinde nasıl farklı etkileri olduğunu belirlemek için model geliştirmiştir. Kredi kısıtlamalarının Peru’nun kuzeyindeki bölgelerde tarımsal işletmelerin üretkenliği üzerinde negatif etkisi olduğunu, tarımsal performansın güçlendirilmiş yasal finansal kuruluşlarla elde edilebileceğini ortaya koymuştur.

Arindam (2007), “Banka Tarım Kredi Portföyü İçin Kredi Risk Modelleri”, adlı eserinde, tarımsal risklerin portföy bazında nasıl yönetileceğini, bankanın risk çeşitlendirmesi ve karı uygun hale getirmesini araştırmış. Bankacı ve borçlu ilişkilerini güçlendirecek ve kredi karar aşamasında şeffaflık ile bankaların çiftçilere daha kolay ulaşacağını ortaya koymuştur. Çalışmada bankalardan elde edilen veriler kullanılmış ancak verilerin genişletilerek tekrar araştırma yapılması önerilmiştir.

Asiedu ve Fosu (2008) , “Gana Kredi Sektöründe Tarımsal Kredilerin Önemi: Bir Logit Modeli Analizi” adlı eserinde, 1970-2003 yılları arasında Gana ekonomisinde tarımsal kredilerin önemini ortaya koymak için Logit model analizi yapılmıştır. Tarım sektöründe verilen kredi hacminde çalışma dönemi süresince düşüş olduğu, ayrıca Logit model sonucu finansal liberilizasyonun tarımsal kredi dağıtımına etkisi incelemiştir. Gana Ticaret Bankasının tarımsal kredinin gerçek hacmi ve yapısal uyum dönemi sonrası sahip olduğu pay, finansal liberilizasyon öncesi dönemden daha az olma eğilimindedir. Gana Merkez Bankasının tarıma kredi vermek için teşvik edilmesi gerektiği, para politikası araçlarının tarım sektörüne olan akışı teşvik etmek için makul aralıklarla kullanılması gerektiğini, mali liberilizasyonun kaynak tahsisine önemli etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Sial ve arkadaşları (2011), “Kurumsal Kredilerin Tarımsal Üretim Üzerindeki Rolü Pakistan Zaman Serisi Analizi” adlı eserinde, 1972-2008 yılları arası zaman serileri kullanılarak kurumsal kredilerin tarımsal üretimdeki rolü araştırılmıştır. Cobb-Douglas üretim fonksiyonu, en küçük kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilmiş ve bütün değişkenler ekili hektar başına dönüştürülmüştür. Araştırmada tarımsal üretim artışının, tarımsal kredilere, sulanabilirliğe, ürün yoğunluğuna ve tarımsal iş gücüne önemli bir şekilde bağlı olduğu ortaya konulmuştur.

3.MATERYAL VE METOD

3.1.Materyal

Araştırma materyali birincil ve ikincil verilerden elde edilmiştir. Araştırmaya ilişkin birincil veriler tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal krediler hakkındaki düşüncelerini ölçebilmek için yüz yüze görüşme tekniği ile yapılan anket yöntemi ile elde edilmiştir.

Çalışmanın ikincil verileri, tarım politikaları, tarımsal finansman ve tarımsal krediler alanında yapılmış her türlü basılı araştırma, kitap ve istatistikler, literatür taraması yapılarak elde edilmiştir. Ayrıca çeşitli devlet kuruluşlarının (Türkiye İstatistik Kurumu, Tarım Bakanlığı, Merkez Bankası, Devlet Denetleme Kurumu, Ziraat Bankası, Halk Bankası), Tarım Satış Kooperatifleri, Tarım Kredi Kooperatifleri, Trakya Birlik ve tarıma kredi veren özel bankaların(İş Bankası, Finans Bank, Şeker Bank, Garanti Bankası, Vakıflar Bankası, Deniz Bank v.b. gibi bankaların) verileri de amaca yönelik olarak derlenmiştir.

3.2. Metod

3.2.1. Örneklem ve Veri Toplama Yöntemleri

Araştırmanın orijinal verilerini elde etmek için anket formları hazırlanmıştır. Anket uygulanacak çiftçi sayının belirlenebilmesi için, Edirne Tarım İl Müdürlüğünden Edirne İli ve İlçelerinde 2010 Yılı Çiftçi kayıt sistemine (ÇKS) kayıtlı çiftçi sayısı belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre 33.588 çiftçinin ÇKS'ne kaydının olduğu tespit edilmiştir. Ancak çiftçilere yönelik anket uygulamasında ana kütlede tamamı ulaşılabilir nitelikte olmadığı için örnek kitle, ana kütlede temsil edebilecek çiftçilerin belirlenmesinde örneklem yöntemi ile seçilmiştir.

Çalışmada yapılan anketler, tarımın finansmanı ile tarımsal krediler arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Anket sayısının belirlenebilmesi için örneklem yöntemi kullanılmıştır. Örneklem yönteminin formülü ile anket sayısı aşağıda belirlenmiştir.

$$\begin{aligned} n &= \frac{N \cdot Z^2 \cdot p \cdot q}{d^2 \cdot N - 1 + Z^2 \cdot p \cdot q} = \frac{33.588 \cdot 1,96^2 \cdot 0,50 \cdot (0,50)}{0,05^2 \cdot 33.588 - 1 + 1,96^2 \cdot (0,50 \cdot (0,50))} \quad (2.1) \\ &= \frac{32.257,9152}{84,9279} = 379,827 \cong 380 \text{ adet anket} \end{aligned}$$

n: Anket sayısı

N: Popülasyon

p: Popülasyonda Tarımsal Kredi Kullananlar

q: (1-p) Popülasyonda Tarımsal Kredi Kullanmayanlar

d^2 : Örneklem hatasının karesi

Z^2 : Güven aralığına denk gelen istatistiksel z değeri

Edirne İli ve İlçelerinde yapılacak anket sayısı %95 güven aralığında %5 hata ile anket sayısı 380 adet olarak hesaplanmıştır. Belirlenen anket sayısı Edirne ili ve ilçelerinde Çiftçi Kayıt Sistemine kaydedilmiş tarımsal işletme sayısı dikkate alınarak örnek hacmi ilçelere oransal olarak dağıtılmış ve her ilçede kaç anket yapılacağı belirlenmiştir (Çizelge.3.1). Anketler kolayda örnekleme yöntemi ile çiftçilerle yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak yapılmıştır.

Çizelge 3.1. Edirne İl ve İlçelerinde Uygulanacak Anketlerin Dağılımı

İlçe Adı	Edirne İli İşletme Sayısı		Uygulanacak Anket Sayısı	Anket Sayısı
	Adet	%		
Enez	1.346	4	15,2	15
Keşan	4.812	14,32	54,416	55
İpsala	5.955	17,72	67,336	67
Meriç	2.453	7,30	27,74	28
Uzunköprü	7.314	21,77	82,726	83
Süloğlu	1.337	3,99	15,162	15
Lalapaşa	1.935	5,76	21,888	22
Havsa	4.073	12,12	46,056	46
Merkez	4.363	12,98	49,324	49
TOPLAM	33.588	99,96 \cong 100	379,827 \cong 380	380

3.2.2. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem

Tarımsal işletme sahiplerine uygulanan toplam 380 anket Pasw 18.0 paket programında genel bir veri tabanı oluşturulmuş ve sorulan sorulara göre genel bir kodlama planı yapılmıştır. Anketler bu kodlama planına göre bilgisayara girilmiştir. Araştırma bulgularının sonuçlarından bazıları yüzde oranlarına göre çizelgeler halinde verilmiş, bazı araştırma bulguları şekiller verilerek, istatistiksel bir işleme gerek duyulmadan her bir çizelge ve şeklin yorumu yapılmıştır. Araştırma sonuçları Pasw18,0 paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçları kullanılarak Logit model uygulanmıştır. Modelde iki bağımlı değişken kullanılmıştır. Birinci bağımlı değişken organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanımı, ikincisi ise organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanımı olarak belirlenmiştir. Öncelikle Pasw 18 paket programı kullanılarak öncelikle Khi-kare bağımsızlık analizi yapılarak değişkenler arasındaki ilişki belirlenmiştir. Bağımlı değişkenleri etkileyen değişkenler model içine alınmış, diğer değişkenler model dışında bırakılarak modelin yorumlanması yapılmıştır.

3.2.2.1. Lojistik Regresyon Modeli

Kullanılan mevcut istatistiksel yöntemlerde, durumlara etki eden etmenler arasındaki sebep-sonuç ilişkilerinin incelenmesinde regresyon analizi tercih edilen bir yöntemdir. Regresyon analizlerinde bazı durumlarda özellik belirten değişkenlere yer verilmektedir. Model oluşturmada nitel değişkenler bazen bağımsız değişkenler olarak da kullanılmaktadır. Bir regresyon modelinde sadece nitel veya kukla değişkenlere yer verildiğinde, varyans analizi modelleri kullanılmaktadır. Regresyon modelinin hem özellik hem de ölçüm değişkeni olan açıklayıcı değişkenleri içermesi durumunda ise kovaryans analizi modellerine yer verilmektedir(Gujurati 1999).

Lojistik regresyon analizi, sınıflama ve atama işlemi yapmaya yardımcı olan bir regresyon yöntemidir. Bu model ikili seçim durumlarında kullanılır. Bu model farklı olasılık aralıklarını (0,1) sınırlandırmak için kullanılan ve S şekilli bir eğridir(Hill v.d 2001). Normal dağılım varsayımı, süreklilik varsayımı ön koşulu yoktur. Bağımlı değişken üzerinde açıklayıcı değişkenlerin etkileri elde edilerek risk faktörlerinin olasılık olarak belirlenmesi sağlanır

Lojistik Regresyon Analizi günümüzde biyoloji, tıp, ekonomi, tarım, veterinerlik ve taşıma sahalarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Lojistik regresyon analizi, temelde regresyon analizi olmakla birlikte bir ayırıcı analiz tekniği olma özelliğini de taşımaktadır. Ancak lojistik regresyon analizi, bağımsız değişken yapısı ve kombinasyonu yönünden diskriminant analizinden farklılık göstermektedir. Regresyon analizinden ise üç önemli farklılığı vardır (Atakurt 1999)

1- Regresyon analizinde bağımlı değişken sayısal iken lojistik regresyon analizinde kesikli bir değer olmalıdır.

2- Regresyon analizinde bağımlı değişkenin değeri, lojistik regresyonda ise bağımlı değişkenin alabileceği değerlerden birinin gerçekleşme olasılığı kestirilir.

3- Regresyon analizinde bağımsız değişkenlerin çoklu normal dağılım göstermesi koşulu aranırken, lojistik regresyonun uygulanabilmesi için bağımsız değişkenlerin dağılımına ilişkin hiçbir koşul gerekmez

Lojistik regresyon modellerinde, bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenlerin etkileri olasılık olarak elde edilerek risk faktörlerinin olasılık olarak belirlenmesi sağlanmaktadır (Özdamar 2002). Lojistik regresyon modelleri sosyal bilimlerde değişkenler arasında ya da bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için nitel veriler kullanılan bir modelleme tekniğidir. Bunun nedeni olarak ekonomide yer alan faktörlerin davranışlarının nitel olmasıdır. Örneğin tarımsal işletme sahibinin arazi-ekipman alırken, tasarruflarını değerlendirirken, kredi kullanacağı bankalar arasında tercih yaparken, kredilerinin vadesini belirlerken, tasarruflarını değerlendirirken mevcut alternatifler arasında tercih yaparken ve bu gibi bir çok durumda nitel değişken söz konusudur. (Hosmer and Lemeshow 2009).

Lojistik regresyon analizi, değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununu yok saymasına rağmen, regresyon analizinde olduğu gibi katsayıların yanlış tahmin edilmesine, katsayıların standart hatalarının yüksek çıkmasına ve modelin tahmin gücünü de zayıflatan çoklu bağlantı sorunu, lojistik regresyon analizinde de benzer sorunlar yaratabilir. Bu istenmeyen durumlarla karşılaşmamak için değişkenler arasında ilişki olup olmadığını incelemek gerekmektedir(Hosmer and Lemeshow 2000).

Lojistik regresyon modelleri bağımlı değişkenin gölge değişken olarak tanımlandığı durumlarda sıklıkla kullanılan ve açıklayıcı değişkenlere göre bağımlı değişkenin beklenen değerinin olasılık olarak elde edildiği bir regresyon yöntemidir. Lojistik model nitel tercih

modelleri arasında en çok tercih edilen modellerden biridir. Bu model birikimli olasılık dağılımından türetilmiş lojistik dağılım fonksiyonudur. Lojistik modellerde hata terimleri binom dağılımlı olduğundan değişen varyansa sahiptir. Bu modellerde bağımsız değişken değeri sonsuza gittiği zaman, bağımlı değişkenin 1'e asimtotik olduğu matematiksel bir fonksiyondur.

İki değişkenli lojistik regresyon modeli;

$$P(Y) = \frac{e^{\beta_0 + \beta_1 X}}{1 + e^{\beta_0 + \beta_1 X}} = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 X)}} \quad (2.2)$$

Çok değişkenli lojistik regresyon modeli;

$$P_Y = E \quad Y = \frac{1}{X_i} = \frac{1}{1 + e^{-z}} \quad (2.3)$$

$$P_Y = \frac{e^z}{1 + e^{z_i}} \quad (2.4)$$

$$P_Y = \frac{1}{1 + e^{-z}} \quad (2.5)$$

Burada P_y açıklayıcı değişken (X_y) hakkında veri iken y . bireyin seçim yapma olasılığıdır. Burada ki Z_y değişkeni $-\infty$ ile $+\infty$ arasında değerler aldıkça P_y de 0 ile 1 arasında değerler alacak ve P_y ile Z_y arasındaki ilişki doğrusal olmayacaktır. Böylece $0 \leq P_y \leq 1$ ve Z_y ile P_y arasındaki ilişkinin doğrusal olmama şartları yerine gelmiş olacaktır(Tarı 2010).

Bu eşitlikte Z_y : bağımsız değişkenlerin bileşimi ve doğrusal kombinasyonudur. Aşağıdaki şekilde ifade edilebilir;

$$Z = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_p X_p \quad (2.6)$$

$$(\beta_0, \beta_2, \dots, \beta_p \text{ regresyon katsayıları}) \quad (2.7)$$

$$\ln \frac{P_Y}{1 - P_Y} = \ln \frac{P_Y}{Q(Y)} = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_p X_p = Z_i \quad (2.8)$$

Yukarıdaki eşitlikte sol tarafta yer alan odds oranı logaritmadan kurtulursa,

$$\frac{P(Y)}{Q(Y)} = e^{\beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_p X_p} = e^{\beta_0} e^{\beta_1 X_1} e^{\beta_2 X_2} \dots e^{\beta_p X_p} \quad (2.9)$$

ifadesine ulaşılmış olur.

Burada $Q(Y)$, $Q(Y) = 1 - P(Y)$ olarak hesaplanır. Yukarıdaki her parametrenin odds oranı e^{β} 'ye eşittir. Bu değer bağımlı değişkenin açıklayıcı bağımsız değişkenin etkisi ile kaç kat daha fazla ya da yüzde kaç oranda fazla görünme olasılığına sahip olduğunu belirtir. Bu regresyon modelinde (Z_y) bağımlı değişkeni, belirli bir alternatifi seçenin seçmemeye olan oranının doğal logaritmik değeri olup değişkenlerin marjinal etkilerini doğrudan ifade etmemektedir. Dolayısıyla lojistik modellerden elde edilen katsayılar, bir alternatifi seçmenin seçmemeye olan olasılığını ifade etmektedir. Modele dahil edilen değişkenlerin katsayıların hesaplanması ve yorumlanması önemlidir. Her bir parametrenin $\text{Exp}(\beta)$ değerleri OR(Odds Ratio) = $\frac{P(Y)}{Q(Y)}$ değerleri olarak ele alınır. Böylece $\text{Exp}(\beta)$, Y değişkeninin X_p değişkeninin etkisi ile kaç kat daha fazla. B_p katsayısının önemliliği aynı zamanda $\text{OR}_p = \text{Exp}(\beta_p)$ 'nin da önemliliği olarak değerlendirilir (Özdamar 2002)

Lojistik regresyon modellerinde değişkenlerin anlamlı olup olmadıklarını ölçen ve yaygın olarak kullanılan üç test mevcuttur. Bunlar olabilirlik oran testi (likelihood ratio test), Wald testi (Wald test) ve skor test (score test) dir.

Olabilirlik oran testi önce tahmin edilen ve gözlenen modelin kıyaslamasında kullanılır. En çok olabilirlik yöntemi, gözlenen veri kümesini elde etmenin olasılığını maximum yapan bilinmeyen parametrelerin değerlerini verir. Bu testte parametrelerin teorik modeli iyi temsil edip etmediği test edilmektedir ($H_0 = \beta_0$). Modelin geçerli olabilmesi için sıfır hipotezinin kabul edilmesi gerekmektedir. Sıfır ve alternatif hipotezlerin test edilmesinde L istatistiğinin dönüştürülmüş şekli olan $-2 \log L$ istatistiği kullanılmaktadır (Kalaycı 2006). Olabilirlik fonksiyonu sapma olarak adlandırılan aşağıdaki eşitlikten yararlanarak elde edilir.

$$D = -2 \text{Log} \left(\frac{\text{Kestirilen modelin olabilirliği}}{\text{doymuş modelin olabilirliği}} \right) = -2 [\log L(R) - \log L(F)] \quad (2.10)$$

Fonksiyonun yazılmasıyla;

$$D = \sum_{i=1}^n d_i^2 = -2 \sum_{i=1}^n (y_i \log \frac{p_i}{y_i} + (1 - y_i) \log(1 - p_i)/(1 - y_i)) \quad (2.11)$$

biçimine dönüştürülen sapma ölçütü P modelde yer alan parametre sayısını göstermek üzere (n-p) serbestlik dereceli ki-kare Çizelge değeri ile kıyaslanmaktadır(Tatlıdil 2002). Bağımsız bir değişkenin olduğu ve olmadığı durumlardaki D değerleri karşılaştırılır. Bu test aynı zamanda hipotez testi amacıyla kullanılır (Bircan 2004). Doğrusal regresyon modellerde normal dağılım gösteren hata terimleri lojistik regresyon modellerinde binom dağılımı göstermektedir. Bu nedenle doğrusal regresyonda kullanılan F testindeki pay kısmı ile aynı rolü üstlenen bu regresyonda G testi kullanılmaktadır. G ‘yi hesaplamak için farkı alınacak D değerlerinin her ikisi içinde doymuş modelin olabirlikleri ortak olduğundan G istatistiği ;

$$G= D(Değişkensiz model için)- D(Değişkenli Model İçin) \quad (2.12)$$

$$G= -2\ln \left(\frac{Değişkensiz Modelin olabirliği}{Değişkenli modelin olabirliği} \right) \quad (2.13)$$

G istatistiği tüm katsayıların testinde kullanılabileceği gibi $H_0=\beta_0=0$ hipotezinin testinde 1 serbestlik dereceli bir Khi-kare dağılımına sahiptir. Tüm değişkenleri içeren model ile kestirilen modele ilişkin olabirlik oranı değerlerinin farkına dayanan ölçütlerin Khi-kare dağılacığı düşüncesinden hareketle modelin doğruluğu denenmektedir.

Lojistik regresyon modellerinin değişkenlerinin anlamlığında kullanılan diğer bir test Wald testidir. Wald testi modelde her bir katsayıyı istatistiksel olarak anlamlı test etmek için kullanılır ve Z dağılımını göstermektedir. Wald testi, β_1 eğim parametresinin en çok olabirlik kestirimlerinin karşılaştırılması sonucu elde edilir. $\beta_1 = 0$ varsayımı altında sonuç oranı, standart bir normal dağılımın sonucu olarak ortaya çıkar. Bu test istatistiği aşağıdaki gibi tanımlanır(Ürük 2007);

$$W = \frac{\beta_1}{SE(\beta_1)} \quad (2.14)$$

Eğim parametresini gösteren $\beta_1=0$ hipotezi için W istatistiği standart normal dağılım göstermektedir. Karesi 1 serbestlik derecesi ile Khi-kare dağılır. Doğrusal regresyondaki t testinin alternatifidir. Wald istatistiği aşağıdaki gibi de gösterilebilir;

$$W^2 = \left(\frac{\beta_1}{SE(\beta_1)} \right)^2 \quad (2.15)$$

Son olarak Lojistik regresyon modellerinin katsayılarının anlamlılığında kullanılan test skor testidir. Bu test olabilirlik denklemlerinin türevlerinin koşullu dağılımlarına dayanmaktadır ve aşağıdaki biçimde formülize edilebilir;

$$ST = \frac{\sum_{i=1}^n x_i (y_i - y)}{\bar{y} (1 - y) \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})} \quad (2.16)$$

Bu istatistik eğim parametresini gösteren $\beta_1=0$ hipotezi için standart normal dağılım göstermektedir.

3.2.2.2 Modelin Uyum İyiliği Testi

Modelin uyumunun testlerinden G testi kullanılacaktır. Bağımlı değişkeni açıklanmak için oluşturulan en iyi modelin etkinliğinin ölçüsünü göstermektedir. Bağımlı değişkeni açıklamak için oluşturulan uyum iyiliği G testi ile test edilecektir. G testi ile bulunan sonuç Omnibus test istatistiği ile karşılaştırılacaktır. Omnibus test istatistiği modelin model, block ve step olarak Ki-kare değerlerini hesaplamaktadır. Hesaplanan katsayılar $p < 0,10$ değerinden küçük ve serbestlik derecesine göre anlamlılığı test edilecektir. Tüm testlerde anlamlılık düzeyi p değeri $< 0,10$ ise H_0 red olacak şekilde hipotez değerlendirilir. H_0 hipotezinin red olması kurulan teste göre, katsayının, ya da modelin anlamlı olduğunun göstergesidir. İlk adımda sabit hariç diğer değişkenler için χ^2 dağılımına bakılacaktır. Oluşan serbestlik derecesinde χ^2 dağılımı %5 anlamlılık düzeyinde bulunan değerdir. İki farklı -2 Log Likelihood farkı bulunacaktır. Model χ^2 değeri (G İstatistiği) sadece sabit terim içeren model ile tüm değişkenleri içeren model arasındaki farkı göstermektedir. Bulunan sonuca göre modelin anlamlı olması için -2Log Likelihood değerinin yeterli olup olmadığı karşılaştırılacaktır. Parametrelerin anlamlılığı için Wald testi sonuçları dikkate alınacaktır. Wald değeri büyüdükçe parametrelerin anlamlılığı da artmaktadır. Değişkenlerin anlamlı olanlar $p < 0,10$ olan değerlerlerdir. (Kutlar 2005).

Araştırmada tespit edilen örneklem büyüklüğü ile yapılan anketler sonucunda Lojistik regresyon modelleri oluşturulmuştur. Model oluşturulmadan önce tarımsal işletmeler ile yapılan anketlerde bağımlı değişkenler, bağımsız değişkenler belirlenmiş ve hipotezler ortaya konulmuştur.

Birinci bağımlı değişken olarak tarımsal işletme sahiplerinin organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanımları belirlenmiştir. Bağımlı değişkenleri etkileyen değişkenler olarak sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik faktörler belirlenmiştir. Sosyo-demografik faktörler olarak tarımsal işletme sahibinin yaşı, eğitim durumu, tarımla

uğraşma yılı ve işletme sahiplerinin sosyal güvenceleri belirlenmiştir. Sosyo-ekonomik faktörler olarak, tarımsal işletme sahibinin geliri, tarımsal kuruluşlara üyeliği, tarımsal işletmesinde çalışan sayısı, yabancı işçi çalıştırma durumu, yabancı işçi kullanma sıklığı, arazi büyüklüğü, yıllık gelir, yıllık gider, tasarruf durumu ve tasarruf şekli ele alınmıştır. Bağımlı değişkeni etkileyen sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenlerin modele katılmalarını ve bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için çapraz tablolardan yararlanılmış ve Ki-kare bağımsızlık testi uygulanmıştır. Ki-kare testi ile modele alınacak bağımsız değişkenler belirlenmiştir. Bağımlı değişkeni etkileyen bağımsız değişkenler modele ilave edilmiştir. Model uyum iyiliği G testi ile test edilmiş ve anlamlılığı omnibus test istatistiği karşılaştırılmıştır. Model sonucunda anlamlı bulunan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri yorumlanmıştır.

İkinci bağımlı değişken olarak tarımsal işletme sahiplerinin organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanımları belirlenmiştir. Bağımlı değişkenleri etkileyen değişkenler olarak sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik faktörler belirlenmiştir. Sosyo-demografik faktörler olarak tarımsal işletme sahibinin yaşı, eğitim durumu, tarımla uğraşma yılı ve işletme sahiplerinin sosyal güvenceleri belirlenmiştir. Sosyo-ekonomik faktörler olarak, tarımsal işletme sahibinin geliri, tarımsal kuruluşlara üyeliği, tarımsal işletmesinde çalışan sayısı, yabancı işçi çalıştırma durumu, yabancı işçi kullanma sıklığı, arazi büyüklüğü, yıllık gelir, yıllık gider, tasarruf durumu ve tasarruf şekli ele alınmıştır. Bağımlı değişkeni etkileyen sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenlerin modele katılmalarını ve bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için çapraz tablolardan yararlanılmış ve Ki-kare bağımsızlık testi uygulanmıştır. Ki-kare testi ile modele alınacak bağımsız değişkenler belirlenmiştir. Bağımlı değişkeni etkileyen bağımsız değişkenler modele ilave edilmiştir. Model uyum iyiliği G testi ile test edilmiş ve anlamlılığı omnibus test istatistiği karşılaştırılmıştır. Model sonucunda anlamlı bulunan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri yorumlanmıştır.

4. FİNANSMAN ve TARIM İŞLETMELERİNDE FİNANSMAN

Bu bölümde finansman konusu ele alınarak tarım dışı işletmeler ile tarım işletmelerinin finansmanı açıklanmıştır. Bu amaçla finansman tanımları verilmiş, finansmanın işlevleri, finansman prensipleri, vadelerine göre finansman türleri, kaynaklarına göre finansman türleri ve süreye göre finansman çeşitleri incelenmiştir.

4.1. Finansman Tanımı ve İşlevleri

İşletmeler ister tarım işletmesi ister tarım dışı işletmeler olsun bu tür işletmelerin temel fonksiyonları pazarlama ve üretimdir. Ancak zamanla bu iki fonksiyonun işletmelerin temel başarısı üzerinde yeterli olmadığı bu iki temel fonksiyonun yanında işletmelerin iyi bir performans elde edebilmesi için finansman fonksiyonunun da işletmelerde önemli bir role sahip olduğu sonucuna varılmıştır (Çetin 2008). Çünkü çeşitli ekonomik düzenlerde özellikle kapitalist ve karma ekonomilerde işletmelerin kurulması para vasıtasıyla olmaktadır. Sosyalist ekonomilerde de paranın fonksiyonu aynı olmaktadır.

Finans veya Türkçede daha yaygın kullanıldığı şekliyle finansman işletmeler açısından “ İhtiyaç duyulan fonların uygun şartlarda sağlanması ve etkin bir şekilde kullanılmasıyla ilgili faaliyetler” diye tanımlanabilir(Mucuk 2008). Finansman bir firmada öncelikli olarak hangi uzun vadeli yatırımların yapılacağı, sermaye bütçeleme kararı ve güncel nakit yönetimini ve net işletme sermayesinin yönetimi sorunlarını çözmeye çalışmaktadır. Bazen mali yönetim de denilen finansman yönetimi kurumsal finansman veya iş finansmanı olarak tanımlanmakta ve bir işletme içinde karar verme kredi, nakit dengelerinin kurulması, firmalardan ve bankalardan borçlanma ve bunların yönetimi olarak tanımlanabilir (Fabozzi, Peterson 2003). Kısaca finansman işletmelerin hayatlarını ve çalışmalarını sürdürebilmesi için gerekli olan parasal kaynaklardan oluşmaktadır.

Görevi işletmelerin gereksinim duyduğu fonları en uygun koşullarda ele geçirmek ve ele geçirilen fonların etkin kullanımı sağlamak olan finansman geçmişten günümüze bir çok değişiklik yaşamıştır. Geçmişte finansman işlevi muhasebe kayıtlarının tutulması ve finansal raporların düzenlenmesi ile sınırlı iken günümüzde finansal planların hazırlanması işletmeler için gerekli fonların sağlanması ve bunların rasyonel kullanımı, işletme varlıklarının verimli kullanımını, firma faaliyetlerinin denetimi ve değerlendirilmesini, firma faaliyetlerinin her evresinde doğru ve düzeltici kararların alınması gibi önemli işlevleri yerine getirmeye başlamıştır.

Tüm sektörlerdeki işletmelerde olduğu gibi tarım sektöründe faaliyette bulunan tarımsal işletmelerin amaçları arasında, süreklilik, kar sağlamak ve sosyal fayda yaratmak yer almaktadır. Tarım işletmeleri de diğer işletmeler gibi bitkisel ve hayvansal ürünleri tedarik etmek, üretmek, pazarlamak, dağıtımını yapmak ve kar sağlamaya çalışmak, işletme fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri ve üretimlerini devam ettirebilmeleri için işletmelerini finanse etmek zorundadırlar.

Tarımsal işletmelerde, teknolojiyi kullanmak, pazarlama organizasyonunu oluşturabilmek, girdi temin etmek, üretim için gerekli yatırımları yapabilmek için finansman sağlamak ve işletme sermayesi sağlamak zorundadır. Ancak tarımsal işletmelerde sermaye devir hızının düşük olması, tarımsal işletmelerin küçük aile işletmelerinden oluşması, üretimin doğa koşullarına bağlılığı, tarım arzının esnek olmaması, ürünlerin genelde yılda bir hasat edilmesi, girdi fiyatlarındaki yükselmeden dolayı diğer işletmelere göre daha fazla öz sermayeye ihtiyaçları vardır. Kendi kendini finanse edemeyen tarımsal işletmeler ise yabancı kaynak kullanmak koşulu ile işlerini finanse edebilmekte ve devamlılık sağlamaktadır. Ancak yabancı kaynak ile finansmanın maliyeti öz kaynak ile finansman maliyetinden fazladır. Bu fazlalık tarımsal işletmelerin günden güne erimelerine, faiz yükü altında ezilmelerine hatta topraklarının ve ekipmanlarının ellerinden gitmesine neden olabilmektedir.

Finansman işlevinin kapsamına giren konular; finansal analiz, işletmeler için gerekli fonların sağlanması, sermaye yapısı, yatırım yapısı, finansal planlama ve denetim, kar dağıtımını gibi konular finansman işlevinin kapsamına girmektedir (Alpugan ve Arkadaşları 1995). Finansman işlevinin çalışma alanları aynı zamanda bir işletmenin finansman yöneticisinin görevlerini oluşturmaktadır.

4.2. Finansman Prensipleri

İşletmelerde finansal yönetimin başarıya ulaşabilmesi için aşağıda sıralanmış olan prensiplerin yerine getirilmesi zorunludur.(Çetin 2008)

-Stabilite Prensipleri: İşletmelerin değişen piyasa koşullarında gelecek taleplere ayak uydurması, rekabetçi olması ve kendi piyasa koşullarındaki yeniliklere ayak uydurması zorunludur. İşletmelerin değişen piyasa koşullarına özellikle alım-satım piyasasına kolayca uyum sağlaması ve rekabet ettiği işletmeler arasında stabilitesini muhafaza edebilmesi şarttır. Tarım işletmeleri de dayanıklı olmak ve çağın gereklerine uyum sağlamak zorundadır. Piyasadan gelecek taleplere göre üretim yapmak, sermaye birikimini arttırarak işletmelerin finansmanını sağlamak zorundadır. Piyasa koşullarında ayakta kalabilmek, rekabet edebilirliği

arttırmaktan geçtiği için dekara en yüksek verimi, iyi bir finanssal analiz ve planlama ile sağlayabilecektir.

-Likidite Prensibi: Ekonomik faaliyetlerde bulunan bir işletmenin piyasada varlığını sürdürebilmesi, büyüebilmesi ve güvenilirliğini kabul ettirebilmesi için, mali sorumluluklarını zamanı geldiğinde hemen yerine getirebilecek ve borçlarını ödeyebilecek durumda olması gerekmektedir. İşletmeler için piyasalarda kalıcı olabilmesi için en önemli kavramlardan bir tanesi finansal durumunu optimum likidite düzeyinde tutması gerekmektedir. İşletmelerin tarım dışında ve tarımsal piyasalarda olması borç öz kaynak yapısını optimum düzeyde tutmasını gerektirmektedir. Borçlarını ödeyebilecek veya borçlarını çevirebilecek bir durumda olan işletmeler piyasa koşullarına daha çabuk uyum sağlayabilmekte ve süreklilik sağlayabilmektedir. Borçlarını çeviremeyen işletmeler ise daha fazla yabancı kaynak kullanarak sermayelerinin giderek azalmasına neden olmaktadır. Özellikle tarımsal işletmelerde öz kaynak devir hızının düşük olması likiditenin de azalmasına neden olabilmektedir.

-Rantabilite Prensibi: Ekonomik hayatta faaliyet gösteren işletmelerin piyasalarda kalıcı olabilmesi için en önemli amaçlarından birisi mümkün olduğunca yüksek rantabilitenin sağlanmasıdır. Rantabilite işletme karının işletmede kullanılan sermayeye oranıdır. İşletme amaçları için yeterli veya en az likidite ile en yüksek karlılığın sağlanmasıdır. İşletmelerin rantabilitelerinin yüksek olması özellikle tarımsal işletmelerde en verimli ürünü en az alandan elde edebilmek olduğu için tarımsal işletmelerin teknoloji açısından desteklenmesi ve yeni yatırımlar yapması gerekmektedir. Bu durumda tarımsal işletmelerin finansmanlarını iyi bir finansal planlama ve analiz ile gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Tarımsal işletmelerin karlılık oranlarının yüksek olabilmesi için üretilen ürünlerin piyasa fiyatlarının tahmin edilebilir olması ve girdi fiyatlarının düşük olması gerekmektedir. Aksi takdirde tarımsal işletmelerin karlılık oranlarını arttırmaları mümkün değildir.

4.3. Finansman Türleri

İşletmelerin ihtiyaç duyduğu parasal kaynaklar, sermayenin kaynağına göre finansman türleri ve sürelerine göre finansman türleri olarak iki grupta toplanabilir.

4.3.1. Sermayenin Kaynağına Göre Finansman Türleri

İşletmelerin fonları sağladıkları yerlere göre finansman türleri, öz kaynaklarla finansman, yabancı kaynaklarla finansman ve oto finansman olarak üç şekilde incelenebilmektedir.

4.3.1.1. Öz Kaynaklarla Finansman

Bir işletmeyi kurarak faaliyet geçirmek isteyen kişiler veya kişilerin, kendi kişisel varlıklarından ayırarak işletmede kullanılmak üzere verdikleri maddi ve maddi olmayan varlıklar o işletmenin öz kaynaklarını oluşturmaktadır. Bir işletmenin sahip veya sahiplerince, gerek kuruluş aşamasında, gerekse gelecekteki tarihlerde sermaye artırımını yoluyla veya kardan dağıtılmayarak şirkete fon tahsis edilmesine öz kaynaklarla finansman denir(Mucuk 2008). Tüm işletmeler için öngörülen ve en uygun finansman modeli öz kaynaklarla finansman sağlamaktır. Öz kaynakları ile finanse edilen işletmeler yabancı kaynaklardan finansmana ödenecek olan ilave kaynakları işletme içinde tutmakta ve daha hızlı büyüebilmektedir.

Tarımsal işletmelerde ise öz kaynak devir hızının düşük olması işletmeleri zorlamaktadır. Girdi fiyatlarının yüksek olması ve küçük aile işletmelerinin tarımda yer alması, parçalı arazi yapısının olması tarımın öz kaynaklarla finansmanını düşürmektedir. İşletmelerin kendi kendilerine yetmeleri ancak devlet destekleri ile olabilmektedir. Devlet desteklerinin az olduğu durumlarda işletmeler yeni arazi almak değil arazi satarak yatırım yapma durumuna gelmektedirler. Bu nedenle tarımın devlet tarafından daha fazla desteklenmesi ve kendi kendine yeter hale gelmesi gerekmektedir.

Öz kaynaklar ile finansman işletmeye; sabit yük getirmez, vadesi yoktur sürekli bir sermaye akışı vardır, işletmelerin kredibilitenin yükselmesini sağlar, güvenliğini artırır, işletmenin itibarını yükseltir, işletmeleri dar boğaza düştüğü dönemlerde kendi sermayesini kullanarak dar boğazlardan kurtarabilir.

4.3.1.2. Yabancı Kaynaklarla Finansman

Bir işletmeyi kurarken veya sürekliliğini sağlarken üçüncü kişilerden almış olduğu belirli bir vade sonunda geri ödenmek üzere sağladığı kaynaklar toplamı yabancı kaynaklar olarak nitelendirilmektedir. İşletmeler sermaye ihtiyaçlarının bir kısmını işletme dışından borçlanma yoluyla sağlayabilir. Bu yönden sağlanan yabancı kaynaklar, öz kaynaklardan farklı olarak süreli olarak kullanılabilir. Borcun ne zaman geri ödeneceği belirlidir. Dolayısıyla yabancı sermayenin likidite derecesi öz sermayeye göre daha düşüktür (Çetin 2008).

Tarımsal işletmelerin sermaye devir hızının düşük olması, doğa koşullarına bağlılık, küçük işletme ölçeğinin bulunması, girdi fiyatlarındaki yükselme, verimliliği artırma, teknolojiyi takip etme, uluslar arası standartları oluşturmak gibi nedenlerden dolayı kendine

yetemeyen işletmeler yabancı kaynak kullanmaktadır. Türkiye’de tarımsal işletmelerin finansman yapısının genellikle yabancı kaynaklara bağlı olduğu görülmüştür. Çünkü Devletin tarıma verdiği destek azdır. Tarımsal işletmeler işlerini çevirebilmek ve sürekliliklerini sağlamak, modernizasyona sahip olabilmek amacı ile dış finansman desteğine ihtiyaç duymaktadırlar.

Yabancı kaynaklardan finansman ödeme sürelerine göre (Şimşek 2003);

- **Kısa vadeli yabancı kaynak sermayesi;** Kısa vadeli finansmanlar genellikle işletme sermayesi ve özellikle de alacaklar ve stokların finansmanında kullanılmaktadır(Akgüç 1998). Kısa süreli yabancı kaynak sermayesi, bir yıl veya daha az süreli olarak işletme sermayesi ihtiyacının karşılanmasında kullanılır. Kısa vadeli finansmandan yararlanırken, mevsimlik dalgalanmalar ve işletmenin satış hacmini, iş hayatındaki dalgalanmalar ve genel konjonktür, önceden kestirilemeyen değişkenlere (grev, kötü hava koşulları, politik yapılanmalar v.b.gibi) dikkat edilmelidir. Tarımsal işletmelerin daha çok işletme sermayesini ayakta tutabilmek için verilen yabancı kaynaklardır. Genellikle de ekim dönemlerinde girdi temini için kullanılan tarımsal kredilerdir. Aynı veya nakdi olarak kullanılabilirler. Kamu ve özel tarımsal işletmelerde kısa vadeli krediler vadesinin dışındaki faaliyetlerde kullanıldığında, beklenen getirinin uzun, kredi vadesinin kısa olması nedeniyle sorunlar oluşturabilmektedir. İşletmeler aldıkları kısa vadeli kredileri, uzun vadede getirisi olacak bir yatırımda kullandıklarında, kredi vadesi geldiğinde ödenmesinde zorlukla karşılaşabilecektir(Baloğlu 2009). Süresi kısa olduğu için genellikle çiftçilerin gelir elde ettiği hasat dönemleridir. Bu dönemlerde oluşabilecek riskler işletme sahiplerini zor duruma düşürebilmekte ve tarımdan uzaklaşmasına neden olabilmektedir.
- **Orta vadeli yabancı kaynak sermayesi;** Ülkemizde uygulamalarda bu süre bir ila beş yıl arasında kabul edilmektedir. Tarımsal üretim için büyük önem arz eden sulama sistemlerinin kurulması ve bakımı, genel olarak orta ve uzun vadede üretim çıktısı sağlayan fidelik ve fidanlık düzenlemeleri, damızlık hayvan alınması, makine ve teçhizat için gerekli finansmanın sağlanması amacıyla ve arazi alımlarında kullanılan kredilerdir. Kredilerin geri ödenmesinde sorun yaşanmaması için kredinin verimli olarak kullanılacağı sürenin kredinin geri ödeme vadesinden kısa olması gerekmektedir.

- **Uzun vadeli yabancı kaynak sermayesi;** Genellikle geri ödeme süresi beş yıldan daha uzun süreli olan kaynaklardan oluşmaktadır. İşletmelerin makine, arazi, bina, teçhizat gibi duran varlıkların öz sermaye ile veya uzun vadeli kredilerle finanse edilmesi gerekir. Uzun vadeli finansmana kısa süreli finansmandan daha seyrek olarak yararlanılmaktadır. Uzun vadeli kredilerde gayrimenkul ipoteği alınarak kredi verilmektedir.

Tarımsal işletmelerin finansmanında yabancı kaynak kullanımı tarımsal işletmeleri faiz yükü altında bırakmaktadır. Bu nedenle tarımsal yabancı kaynakların vadelerinin uzun olması ve faiz oranlarının diğer kredi türlerine göre daha düşük olması gerekmektedir. Devlet tarımsal yabancı kaynak kullanımından tarımsal işletmeleri uzaklaştırması ve tarımın daha fazla desteklenmesi gerekmektedir. En fazla kredi kullanımı alet ekipmanda görülmektedir. Devletin %50 hibe kredisi kullanarak vermiş olduğu krediler tarımda makineleşmeyi ve modernizasyonu arttırmaktadır. Ancak hibe kredilerin verilirken bir standartının olması kişisel ilişkilerle tarımsal ekipman hibe kredisi alınmamalıdır.

4.3.1.3. Oto Finansman

Oto finansman kendi kendini finanse etmek anlamına gelmektedir. İşletme faaliyetleri sonucunda oluşan karların, tamamının veya bir kısmının, gerek yasal gerekse işletme yönetiminin zorunlu kıldığı nedenlerle tamamen dağıtılmayarak işletmede bırakılması yolu ile sermaye ihtiyacının karşılanması olarak tanımlanabilir. Bu yöntemde sermaye kazanımındaki güçlükler veya sermaye maliyetlerinin yüksek olduğu dönemlerde başvurulabilir. Bu tür finansmanın maliyeti öz kaynak ve yabancı kaynak finansmanına oranla daha düşüktür.(Can ve Arkadaşları 2004). Ancak tarım dışı sektörlerde oto finansman tarım işletmelerine göre daha çok uygulanabilmektedir. Tarımsal işletmelerin kendilerine yeterlilik oranının düşük olması oto finansmanı engellemektedir. Çünkü tarımsal işletmelerin çoğu bir dahaki yıllara borçlu girmekte ve girdi fiyatlarındaki artışlar bunun sebebi olmaktadır. Tarımsal işletme ölçeklerinin büyütülmesi, örgütlenmenin artırılması ve girdi fiyatlarının düşürülmesi ile tarımda oto finansman oranı artırılabilir. Böylece tarımsal işletmeler yabancı kaynaklarla finanse edilmekten uzaklaşacak faiz yükü altında ezilmeyecektir.

Türkiye’de tarım işletmelerinde oto finansman uygulanması neredeyse hiç yoktur. Bunun temel nedeni kredi faizlerinin yüksekliği, vade yapılarının kısıllığı, girdi fiyatlarının yüksek olup maliyetlerin içerisinde önemli bir paya sahip olmasıdır. Ayrıca üreticilere önceki yıllarda sağlanan pazar fiyatı desteği üreticileri piyasa fiyatlarının düşmesine karşı korumuş

ve hem de pazarlama sorunlarını ortadan kaldırmıştır. Tüm bu sayılan nedenler üreticilerin ürettikleri ürünlerden elde ettikleri gelirlerle, borçlarını çevirmesini zorlaştırmakta dolayısıyla oto finansmanı olanaksız hale getirmektedir.

4.3.2. Süreye Göre Finansman Şekilleri

İşletmelerin sürelerine göre sağladıkları finansman şekilleri bir defa yapılan finansman ve devamlı yapılan finansman olarak yapılan sermaye iki şekilde incelenmektedir(İnan 2006).

4.3.2.1. Bir Defa Yapılan finansmanlar

Üretim faaliyetleri ile ilgili olmayan yatırım amacıyla bir defa yapılan ve sonraki üretim dönemlerinde devamlılık arz eden finansman şeklidir (İnan 2006). Bu finansman şekli ile mevcut binaların yenilenmesinde veya genişletilmesinde, makine ve ekipmanların modernizasyonun yapılması veya yerine yenisinin alınmasında, birikmiş ya da ödenememiş kısa vadeli borçlar uzun vadeli borca çevrilerek konsolide işlem yapılması gibi işlemler için yapılan uzun vadeli finansmanlardır. Ayrıca tarımsal işletmelerin iştirakleri olarak sayılan Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri v.b. gibi kooperatiflere yapılan katılımlarda bir defa yapılan finansmanlardır.

4.3.2.2. Devamlı Finansmanlar

İşletmelerin ekonomik faaliyet süreleri içinde düzenli olarak tekrar eden ihtiyaçların yerine getirilmesi için yapılan finansmanlardır. İşletmeler için süreklilik arz ettiği için aynı zamanda bu finansman çeşidine periyodik finansman da denilmektedir (Çetin 2008). Bu finansman tarımsal işletmelerde kullanılan tohum, gübre, akaryakıt v.b. gibi girdilerin, satın alınabilmesi için, alet ve ekipmanların, araçlarının bakım onarımları için kullanılan kısa süreli finansman şeklidir.

Tarımsal işletmelerde üretim dönemi süresince sürekli girdi kullanımı ancak üretim dönemi sonunda hasat dönemindeki gelirle karşılanabilmektedir. Ancak kullanılan girdi ile elde edilen gelir arasında ki farkın az olması tarımsal işletmeleri kaynak arayışına itmektedir. Sermaye yapısı güçsüz olan tarımsal işletmelerin yabancı kaynak ihtiyacını arttırmaktadır. Devamlı finansmanda tarımsal krediye olan ihtiyaç bazı üretim çeşitleri hariç olmak üzere genellikle üretim dönemi ile başlar, hasat ve harman devresinde sona erer.

5.TÜRKİYE’DE TARIMIN GENEL DURUMU VE UYGULANAN POLİTİKALAR

Bu bölümde Türkiye’de tarımın istihdam edilen nüfus içindeki payı, Gayri Safi Milli Hasıladan aldığı pay, ithalat ve ihracattan aldığı pay, sabit sermaye yatırımlarından aldığı pay ekonomideki yeri açıklanarak, Cumhuriyet döneminden günümüze kadar geçen süreçte tarım politikaları ve tarıma bütçeden verilen destekler incelenmiştir.

5.1. Türkiye’de Tarımın genel durumu

Tarım, Türkiye için en önemli sektörlerden biridir. Ülke nüfusunun büyük bir bölümünü barındırması ve geçimini sağlaması yanında genel ekonomiye tüm sorunlarına rağmen direkt olarak bir katkı yapabilmesi, hammaddesi tarımdan kaynaklanan sanayi ile birlikte değerlendirildiğinde bu katkının çok daha fazla olduğu açıktır. Bütün bu nedenler ve toplumun beslenme ile giyinmesinde oynadığı hayati rol dikkate alındığında, tarımın ihmal edilmemesi gereken bir sektör olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge.5.1. Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Edilen Nüfus

YIL	TARIM	SANAYİ	İNŞAAT	HİZMETLER
1980	60,0	11,6	4,1	23,4
1985	59,0	11,4	3,7	25,5
1990	53,7	12,8	5,1	27,9
2000	48,4	13,3	4,6	33,5
2002	34,9	18,5	4,5	42,1
2003	33,9	18,2	4,6	43,4
2006	24,0	20,9	5,9	49,2
2007	23,5	20,8	5,9	49,8
2008	23,7	21,0	5,9	49,5
2009	24,6	19,2	6,1	50,1
2010	25,2	19,9	6,3	48,6

*Kaynak: <http://www.hazine.gov.tr> ve www.tuik.gov.tr adreslerinden derlenmiştir.

Çizelge 5.1 ‘de Türkiye’de ekonomik faaliyetlere göre istihdam edilen nüfus incelenmiştir. Tüm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tarımda modernleşme ve mekanizasyon seviyesi arttıkça, tarım emek yoğun sektörden sermaye yoğun sektöre doğru ilerlemekte ve diğer sektörlerle göre mutlak ve nisbi olarak istihdam edilen nüfus azalmaktadır. Tarımda modernleşmeden dolayı ortaya çıkan işgücü fazlası sanayi, inşaat ve hizmetler sektörüne transfer olmaktadır. Türkiye’de de 1927 yılında yapılan sayımda tarımsal nüfusun oranı %75,8 oranında, 1950 yılında %75, 1960 yılında %68,1, 1970 yılında %61,6 seviyesinde bulunmaktadır. (Çetin 2010). 1980 yılından sonra tarımdan diğer sektörlerle transferler devam etmektedir. 1980’li yıllarda başlayan köyden kente göç hareketi Türkiye’de hala devam

etmektedir. İstihdamın sektörel dağılımı 1980 -2010 dönemi Çizelge 5.1 'de gösterilmektedir. Çizelgeden de görüleceği üzere, tarım sektörünün istihdam içerisindeki payı 1980 yılında %60 seviyelerinde iken 2010 yılı sonunda bu oran %25,2 düzeyine inmiştir. Buna karşılık aynı dönemde sanayi sektörü %11,6 seviyesinden %19,9 seviyesine, inşaat sektörü %4,1 seviyesinden %6,3 seviyesine ve son olarak hizmetler sektörü ise inşaat ve tarım sektörlerinde yaşanan gerilemenin neticesinde 1960 yılında %23,4 düzeyinde iken 2010 yıl sonu itibariyle %48,6 seviyesine ulaşmıştır. Bu durumda hala köyden kente göç devam etmektedir(Anonim 2011c). Ancak tarımdan açığa çıkan işçi fazlası büyük kentlerde nüfus yoğunluğunu arttırmakta, işsizliği de beraberinde getirmektedir.

Gelişmiş ülkelerde tarımın ülke nüfusu içindeki payları %5 'lik paya sahip iken Türkiye'de bu oran %25,2 seviyelerindedir. Bu durum tarımdan diğer sektörlerle işçi transferlerine neden olurken kentlerde işsizlik sorunu artmakta sosyal patlamalar yaşanmaktadır. Öncelikle Türkiye'de nüfus artış hızının kontrol altına alınması ve tarımdan diğer sektörlerle geçişte yapısal politikalarla desteklenmesi gerekmektedir. Tarımsal sanayi desteklenmeli ve tarımdan ayrılan nüfus bu fabrikalarda istihdam edilmeli böylece kentlerdeki nüfus artış hızı düşürülebilir. Bu seviyede yüksek istihdamı olan sektörün üretime yaptığı katkının az olması gizli işsizlik olduğunda ortaya koymaktadır.

Çizelge 5.2. Gayri Safi Milli Hasıla Sektör Payları (%)

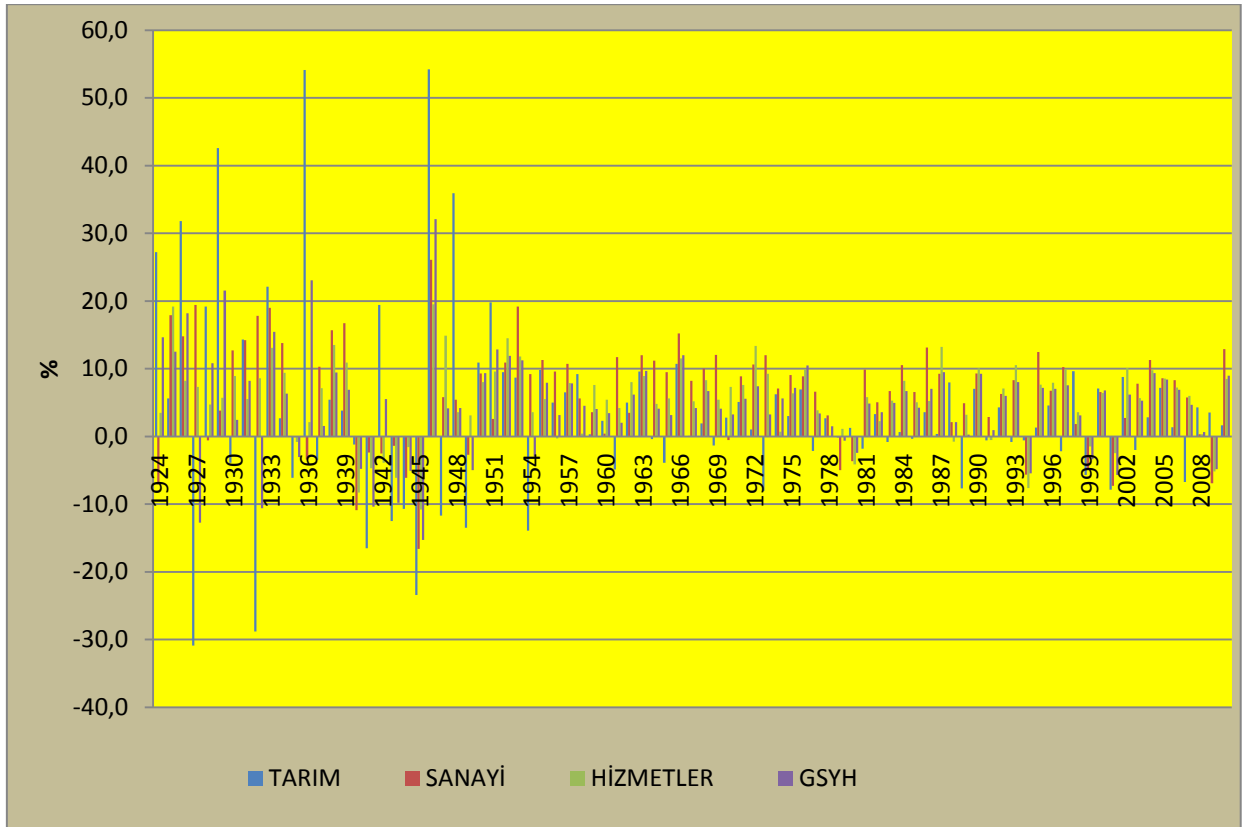
YILLAR	TARIM	SANAYİ	İNŞAAT	HİZMETLER
1998	12,5	26,8	5,8	54,9
1999	10,5	24,9	5,4	59,2
2000	10,1	23,0	5,0	61,9
2001	8,8	22,4	4,5	64,3
2002	10,3	21,0	4,2	64,5
2003	9,9	20,9	4,0	65,2
2004	9,5	20,3	4,4	65,8
2005	9,4	20,1	4,4	66,1
2006	8,3	20,1	4,7	66,9
2007	7,6	20,0	4,9	67,5
2008	7,6	19,8	4,7	67,9
2009	8,3	19,1	3,8	68,8
2010	8,4	19,2	4,1	68,3

* Kaynak:www.dpt.gov.tr

Çizelge 5.2'de Türkiye'de sektörlerin GSMH(Gayri Safi Milli Hasıla)'dan almış olduğu paylar incelenmiştir. Tarım sektörü ekonomik ve sosyal yönleriyle ülkemiz için son derece önemli bir sektördür. Tarımın milli gelirdeki ağırlığı azalırken, nüfusun önemli bir

kısmı geçimini hala tarımla sağlamaya devam etmektedir. Bununla birlikte Türkiye, dünyada GSMH büyüklüğü bakımından ilk 20 ülke arasında yer almaktadır. Çizelge 5.2 'de verilen istatistiklere göre 1998 yılından 2010 yılına kadar tarımın GSMH'ya katkısı nominal olarak düşüş göstermektedir. 1998-2010 yılları arasında yıllık doğal nüfus artış hızı ortalama %1,20 oranında artış göstermesi ve GSMH 'nın bu yıllar arasında %50 büyümesine rağmen tarımın GSMH'dan aldığı pay'da bu yıllar arasında %50 oranında azalma göstermiştir.

Reel anlamda tarımın GSMH'dan aldığı pay teknoloji ve mekanizasyon sayesinde verimliliğin artması ile artmaktadır. Ancak hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak köyden kente göçün hala devam etmesi hizmetler sektörünün daha hızlı artmasında etkili olmuştur. Tarımsal dış ticarete yaşanan azalmada bunun bir göstergesi olup, Türkiye tarımda kendine yeterlilik konusunda giderek zayıflamaktadır.

- 1924-1947 dönemi için 1948 baz yıllı seri,
- 1948-1967 dönemi için 1968 baz yıllı seri,
- 1968-1997 dönemi için 1987 baz yıllı seri,
- 1998-2010 dönemi için 1998 baz yıllı milli gelir serisi kullanılmıştır.
- Kaynak:www.dpt.gov.tr

Şekil. 5.1. 1924-2010 Sektörel Büyüme Oranları

Şekil 5.1’de 1924-2010 yılları arasında GSMH ‘da sektörel büyüme hızları incelendiğinde tarımın en yüksek 1936 yılında %54,1 ve 1946 yılında %54,2 ile en yüksek seviyelere ulaştığı görülmektedir. Bu yıllar II. Dünya savaşı öncesi ve sonrası yıllara denk gelmektedir. En düşük büyüme hızına 1927 yılında -%30,9 ve 1932 -%28,8 ile görülmüştür. Bu verilerin dışında Türkiye’de kriz dönemlerinde tarımın büyüme hızı sürekli düşüş göstermiştir. En son 2007 yılında -%6,7 seviyesine düşmüştür. Her üç sektör’de tarımın büyüme oranlarının düştüğü dönemlerde düşüş göstermiştir. 2009 yılında GSYH -%4,8 küçülürken tarım sektörü %3,6 oranında büyümüştür.

Çizelge.5.3. Türkiye’nin Toplam İhracat ve Toplam İthalat içindeki pay

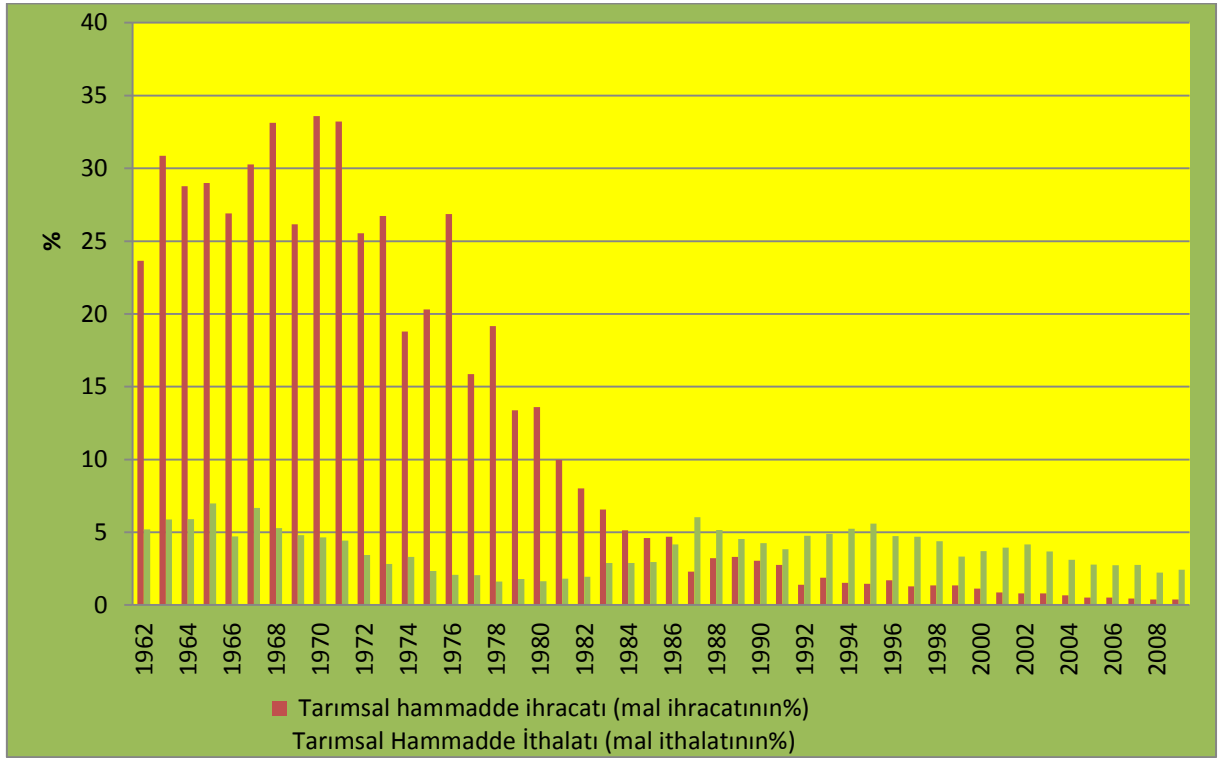
YIL	TOPLAM İTHALAT (000 \$)	TARIM VE ORMANCILIK (000 \$)	ORAN %	TOPLAM İHRACAT (000 \$)	TARIM VE ORMANCILIK (000 \$)	ORAN %
1996	43.626.642,50	2.165.686,65	5	23.224.464,97	2.152.577,44	9
1997	48.558.720,67	2.416.734,06	5	26.261.071,55	2.353.848,49	9
1998	45.921.391,90	2.125.386,72	5	26.973.951,74	2.357.424,94	9
1999	40.671.272,03	1.648.518,14	4	26.587.224,96	2.057.511,37	8
2000	54.502.820,50	2.123.186,86	4	27.774.906,05	1.659.091,97	6
2001	41.399.082,95	1.409.312,61	3	31.334.216,36	1.976.409,81	6
2002	51.553.797,33	1.702.641,90	3	36.059.089,03	1.754.287,44	5
2003	69.339.692,06	2.535.427,22	4	47.252.836,30	2.120.689,84	4
2004	97.539.765,97	2.757.391,85	3	63.167.152,82	2.541.776,99	4
2005	116.774.150,91	2.801.365,43	2	73.476.408,14	3.328.814,38	5
2006	139.576.174,15	2.902.368,85	2	85.534.675,52	3.480.539,05	4
2007	170.062.714,50	4.640.576,63	3	107.271.749,90	3.725.212,72	3
2008	201.963.574,11	6.391.914,33	3	132.027.195,63	3.936.711,00	3
2009	140.928.421,21	4.593.838,83	3	102.142.612,60	4.347.482,54	4
2010	185.496.716,84	6.456.894,84	3	113.929.614,14	4.940.570,81	4

*Kaynak: www.tuik.gov.tr adresinden derlenmiştir.

1980’li yıllara kadar Türkiye’de ihracatın ürün bileşiminde tarımsal ürünlerin payı çok yüksekti. 1950 yılında toplam ihracat içinde tarımın payı %92,9, 1960 yılında %76, 1970 yılında %74,9, 1980 yılında %57,4, 1990 yılında %17,4 ‘e, 1995 yılında %9,9 oranına gerilemiştir (Çizelge 5.3). 2007 ve 2008 yılında %3 seviyesine kadar düşmüş, 2009 ve 2010 yılında %4 e yükselmiştir. Tarımsal ithalatta ise toplam ithalat içindeki payı oransal olarak %5’lerden %3’lere kadar gerilemiştir. Ancak rakamsal olarak değerlendirildiğinde tarımsal ihracatımız her yıl az miktarlarda artarken, tarımsal ithalatımız ise son yıllarda tarımsal

ihracatın önüne geçmiştir. Çizelge 5.3'e göre 1996 yılında tarımsal ithalat tarımsal ihracatı aşarken aradaki fark yıllar itibariyle artmış, 2007 yılından sonra tarımsal ithalat tarımsal ihracatımızdan yüksektir.

Türkiye gibi nüfusunun %25 i tarımda istihdam edilen ve toprakları verimli olan ülkemiz giderek tarımda dışa bağımlı hale gelmeye başlamıştır. Türkiye'nin potansiyel olarak ihracatı mevcudun çok üzerindedir. Zaman kaybetmeden tarımsal ihracatın artırılması gerekmektedir. Bu nedenle verimliliği yüksek tohumluk çeşitleri, tarımsal işletmeler arasında örgütlenmenin artırılması gerekmektedir. Toprakların daha çok verimli hale getirilmesi için teknolojinin daha fazla kullanılmasını ve dekara en yüksek verimin elde edilmesi, tarımsal alanlarda toplulaştırma yapılıp, tarlalar arsındaki sınırların kaldırılması gerekmektedir. Tarım politikasının tekrar düzenlenerek arazilerimize uygun tarımsal üretim modelinin tercih edilmesi gerekmekte ve böylece tarımsal verimliliğin artması sağlanacaktır.

*Kaynak: www.worldbank.org

Şekil.5.2. Türkiye'nin Tarımsal Hammaddenin Toplam Mal İhracatı ve Toplam Mal İthalatı içindeki payı(%)

Şekil 5.2 incelendiğinde 1971 yılında %33,58 hammadde ihracatı payı iken %4,66 ithalat edilen tarımsal hammadde oranı ile aradaki fark en fazladır. 1986 yılında tarımsal hammadde ihracatı ile tarımsal hammadde ithalatı birbirine çok yaklaşmış ve 1987 yılından

itibaren tarımsal hammadde ihracatı tarımsal hammadde ihracatından daha fazla gelişim göstermiştir. 1987 yılından sonra sattığımız tarımsal hammadden daha çok tarımsal hammadde ithal edilmiştir. Bu durumda giderek tarımsal hammaddede dışa bağımlı hale geldiğimizi göstermektedir. Bu durumu tersine çevirecek politikalar geliştirilmelidir. Çizelge.5.4. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı(%)

YILLAR	TARIM	MADENCİLİK	İMALAT	ENERJİ	ULAŞTIRMA	TURİZM	KONUT	EĞİTİM	SAĞLIK	DİĞER HİZMETLER
1963	12,3	2,6	38,5	3,0	10,5	0,4	19,8	4,1	0,9	8,1
1970	9,5	2,2	32,7	5,8	11,8	0,6	26,8	2,9	0,9	6,7
1980	7,6	2,8	28,8	7,1	13,3	0,6	31,0	1,5	0,7	6,6
1990	5,1	1,7	20,9	6,4	16,5	4,0	35,6	2,2	1,4	6,2
2000	4,5	1,1	20,2	6,6	29,4	3,6	18,2	4,3	3,8	8,2
2001	4,4	1,5	18,5	11,1	25,3	4,5	15,2	4,8	4,1	10,5
2002	4,0	1,4	24,3	8,9	19,8	4,9	16,8	4,6	4,2	11,0
2003	3,6	1,8	28,9	5,8	18,3	6,1	17,2	4,3	4,0	10,0
2004	4,7	1,8	35,4	3,4	21,3	6,0	13,1	3,1	3,9	7,3
2005	4,0	1,7	36,9	3,9	22,0	6,2	9,7	2,9	4,8	7,9
2006	4,2	1,7	38,7	4,0	20,1	5,7	10,3	2,7	4,7	8,0
2007	3,7	1,6	38,1	4,5	19,1	4,2	12,2	3,0	5,0	8,6
2008	3,2	1,5	36,2	5,0	22,2	4,7	10,3	3,0	5,0	8,8
2009	3,9	1,9	32,9	8,7	26,0	4,0	4,9	3,6	4,2	9,9

*Kaynak.www.dpt.gov.tr

Tarım sektöründe ülkemiz ekonomisi içindeki yerini ortaya koyabilmek için dikkate alınabilecek diğer bir gösterge ise sabit sermaye yatırımları içinde tarımın payıdır. Çizelge 5.4 incelendiğinde Türkiye’de yatırımlarda dönemsel olarak sıralama değişse de büyük ölçüde imalat sanayi, ulaştırma, enerji ve konut sektöründe yoğunlaşmıştır. Toplam sabit yatırımlar içinde eğitim ve sağlığın payı çok yüksek görünmemektedir. Bu durum daha sonraki nesillerde sorun yaratabilecektir. Tarım sektörüne sabit sermaye yatırımlarından ayrılan pay sektörün potansiyelinin yeterince kullanılmadığını ve büyümesinin neden sorunlu olduğunu göstermektedir. Sahip olunan potansiyel ve bu sektörde istihdam edilen kişi oranıyla karşılaştırıldığında tarımın payının en yüksek olduğu dönem 1963 yılıdır. Diğer yıllarda ise tarımın payı giderek azalma göstermiş ve 2008 yılında %3,2 ye kadar düşmüştür. 2009 yılında tarımın payı bir miktar artmış olsada tarımın potansiyeline harekete geçirecek kadar artmamıştır. Bu nedenle tarımsal yatırımların artırılması gerekmektedir. Bu durum tarımsal verimliliği artıracak ve tarımsal alt yapıyı güçlendirecektir.

Tarımsal yatırımların artması ile birlikte gelişecek olan sektörel büyüme ülke içinde işsizlik oranını azaltabileceği gibi verimlilik ve tarımsal sanayinin gelişmesi ile birlikte verimliliğin ve üretimin artması ile dış ticaret açıklarının da azalmasına neden olabilecektir. Devletin tarımsal yapıları ve yatırımları desteklemesi gerekmektedir. Aynı zamanda özel ve kamu bankalarından da tarımsal yatırımlar için düşük faizli yüksek vadeli krediler kullandırmaları gerekmektedir.

5.2. Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları

Tarımsal üretimin doğa koşullarına olan bağımlılığı, tarım sektöründe çalışanların gelirlerinde, fiyat mekanizmasında ve bununla ilişkili bulunduğu diğer alanlarda istikrarsızlıklara neden olarak, mikro planda çiftçilerin, makro planda ekonominin genelinde çeşitli sorunlara sebebiyet vermektedir. Bu ise tarım sektörünün korunması için geçerli bir neden olmakla beraber, tarım sektörünün besin ihtiyaçlarını karşılamak gibi hayati ve diğer sektörlerle hammadde temin ederek kısmen de olsa ekonomik kalkınmanın finansörü olmak gibi bir görev üstlenmektedir. Bu durum sektörü daha ön plana çıkararak tarım sektörünün korunması ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Destekleme politikası, üreticinin ürünün değerlendirmek ve olumsuz piyasa dönemlerinde fiyatların belirli bir düzeyin altına inmesini önlemek amacıyla tarımsal ürünlerin devlet tarafından bir taban fiyat üzerinden alınmasına destekleme politikası denilmektedir (Başol 1995). Tarımsal desteklemelerin ilk uygulamaları 19.yy'da Avrupa'da teşviklerle başlamış ve sürekli artarak uygulanan destekleme politikaları sürdürülebilir tarım politikalarına uyumlu hale getirilmiştir. (Arıcı 2007). Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ise aynı yüzyıl da bedava tohumluk ve Ar-Ge gibi araçlarla sektörü korumaya çalışmıştır. ABD ağırlıklı olarak ihracat kredilerini kullanırken, Avrupa Birliği (AB) ihracat teşviklerini tercih etmektedir. Tarımsal tarifeler, ABD ve AB 'de imalat sanayinde uygulanan tarifelerden 4 kat daha fazla iken ABD' de en büyük tarım işletmeleri toplam sübvansiyonların yüzde 50'sinden fazlasını almaktadır (Duranlar ve Erdaş 2005).

Türkiye, XX. yüzyılın son çeyreğini ulusal tarım politikalarının oluşturulduğu, tarımın geliştirildiği, planlı, araştırmaya ve geliştirmeye önem veren, teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı bir dönem olarak değerlendirememiştir. Uygulanan yanlış politikalarla, günlük tedbirlerle, tarım ürünü ithal eden bir ülke konumuna gelmiştir. Tarım sektöründe gelir seviyesinin düşük, nüfus artış hızının yüksek olması ve işletme yapılarının ekonomik çalışmaya uygun olmaması ülkemizde tarımsal desteklemeleri zorunlu kılmaktadır (Aysu

2002). Bu nedenle tarımsal alanlarda toplulaştırma ve örgütlenmenin desteklemesi gerekmektedir.

Gelişen ülkelerde tarım sektörünün ekonomideki ağırlığı giderek azalması ve hizmetler sektörünün payının artış göstermesi sosyo- ekonomik bir durumdur. Günümüz gelişmiş sanayi ülkelerinde (örneğin Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkelerinde) geçmişte tarım sektörünün ekonomiden aldığı payın ağırlı fazla olduğu bilinmektedir. Ancak ülkeler geliştikçe tarımın ekonomideki payı azalmakta ancak desteklemesi artmaktadır. Çünkü tarım ülkelerin birincil ihtiyaçlarının karşılandığı bir sektör olma özelliği bulunmakta ve tüm ülkeler için gelişme yolunda itici bir güç oluşturmaktadır. Ancak Türkiye gibi yeni sanayileşen ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde gıda maddelerinde kendine yeterlilik son derece önemlidir. Bu nedenle tarımın ekonomik gelişmeye katkılarını sürdürmesi ancak bu sektörün özel politikalarla desteklemesi halinde mümkün olacaktır. Çünkü tarım sektörü diğer sektörler karşısında yapısal ve kurumsal nitelikli çıkmazlara sahip bulunmaktadır.

Tarım sektörünün desteklenmesinin gerekçeleri (Şahin 2000, İnan 2006, Başol 1995);

- Tarımsal faaliyetler genellikle açık havada gerçekleştirilmektedir. Üretim zaman almaktadır ve arzın talebe intibakı gecikebilmektedir. Bu nedenle tarım sektörü istikrarsızlıklara açıktır. Tarımın ekonomideki ağırlığını koruduğu ülkelerde tarımdaki istikrarsızlık ekonominin bütününe etkiler. Bu istikrarsızlık nedeniyle tarım desteklenmelidir.
- Tarımda çalışanların gelirleri görece olarak düşüktür ve bu sektörün görece fakirliği zaman içinde daha da açık hale gelmektedir. Ülkede sosyal adaletin, ekonomik etkinliğin ve demokrasinin yerleşmesi için tarımda yaşayanların hayat standartlarının yükseltilmesi gerekir.
- Tarımsal üretimin, ülke ihtiyaçlarını ve ihracat ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için tarımda bilimsel ve objektif destekleme politikasının sürdürülmesine ihtiyaç vardır.
- Düşük gelirli kesimlerin desteklenmesi, iç piyasaların genişlemesi kadar, nüfusun iyi beslenmesi bakımından da önemlidir. İyi eğitilmiş, dengeli beslenen ve sağlıklı nüfus bir ülke için en büyük zenginliktir.
- Küçük ve orta boy işletmeleri korumak,
- Üretici fiyatlarındaki düşmeyi önlemek, tüketici fiyatlarındaki aşırı artışlar engellemek.
- Üretimi arttırılmak istenen ürünler lehine nispi fiyat avantajları sağlayarak, üretimin

bileşimini değiştirmek

Bir ülkede desteklemeye konu olacak ürünlerin belirli nitelikleri taşıması gerekmektedir. Bu nitelikler şöyle sıralanabilir (İnan 2006);

- Önemli bir ihracat ürünü olmalı veya ihracat olanağı bulunmalı
 - Beslenme yönünden temel gıda maddesi niteliği taşımalı
 - Geniş bir kitle tarafından tüketilmeli
 - Ürün arzında ve üretiminde büyük dalgalanmalar olmalı
 - Tarımsal endüstrinin önemli bir hammaddesi olmalı
 - Belirli bir ekolojik bölgede yetiştirilebilmeli ve seçeneği olmamalı
 - Tarım tekniği yönünden ürünün yetiştirmesinde yarar görülmeli
- Tarımsal destekleme politikaların amaçları;
- Tarımsal ürün fiyatlarında istikrar ve ürünler arasında denge sağlamak,
 - Üretici gelirlerinde belirginlik ve gelir dağılımında adalet,
 - Üreticilerin fiyat, teknoloji ve maliyet konusunda dış ülkelerle rekabet edecek duruma gelebilmesi,
 - Uygun işletme yapıları oluşturmak,
 - Tarımsal yapıyı geliştirmek,
 - Tüketicilere uygun fiyatta, zamanda ve sağlıklı ürünler sunmaktır (Aysu 2002)

Ülkemizde tarımsal yapının bozuk olması, işletme yapılarının küçük olması, pazar için tarımsal üretimin azlığı geçimlik tarımın uygulanması, parçalı arazi yapısının bulunması, tarımsal nüfus yoğunluğunun fazla olması, eğitim eksikliği, tarımsal hammadde ithalatının ihracatından fazla oluşu için tarımın desteklenmesi gerekmektedir. Bunun yanında tarımsal yapıların düzenlenmesi ve arazilerin toplulaştırılması gibi konularda bankaların uzun vadeli ve düşük faizli kredi desteklenmesi gerekmektedir.

5.2.1. Planlı Dönem Öncesi Uygulanan Politikalar

Cumhuriyetin ilk yıllarında savaştan çıkmış bir ülke ve aynı zamanda imparatorluktan cumhuriyete geçmiş bir ülke olan Türkiye Cumhuriyetinde imparatorluktan çok eski ve ilkel bir üretim yapısı devralınmıştır. Cumhuriyetin ilk on yılında nüfusun büyük bölümü tarımla uğraştığı için tarım yanlısı politikalar ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Ülke nüfusunu besleyebilecek bir üretim düzeyine ulaşmak cumhuriyet döneminde uygulamaya giren ilk tarım politikasının temel hedefini oluşturmuştur (Şahinöz 2001). Vergiden çok haraç olma özelliği taşıyan Aşar vergisi 1925 yılında kaldırılması ve 1926 yılında Medeni Kanun kabulü

ile çiftçilerin toprak mülkiyeti hakkı resmen gerçekleştirilmiş ve yasal bir çerçeveye oturtulmuştur (Arslan 2008). Böylece tarımsal işletmeler bağımsızlıkları kazanmış ve Aşar vergisinin kaldırılmasıyla tarımsal gelirlerde artışlar yaşanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tüketicilere ucuz buğday ve ekmek temin etmek ve dolayısıyla buğday fiyatlarının yükselmesini engellemek için İktisat Bakanlığı buğday ithal etmiştir. 1927 ve 1929 yıllarında çeşitli yasalarla topraksız köylülere toprak dağıtımını yoluna gidilmiştir (Dernek, 2006). Tarıma finansman sağlanması devletin sorumluluğu olarak görülmüş ve bu dönemde çiftçilere verilen kredilerde büyük artışlar olmuştur. Devletin tarıma yönelik kamu örgütlenmesi bu dönemde gerçekleşmiş ve 1924 yılın da Ziraat Vekaleti adıyla yeni bir bakanlık kurulmuştur (Yeni ve Dölekoğlu 2003). Bu dönemde tarımsal kredilerle ilgili olarak önemli gelişmeler yaşanmış ve T.C Ziraat Bankasının tarımın finansmanında yeniden yapılandırılması ve 1929 yılında kabul edilen yasa ile Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuştur. Ayrıca hükümet tarımsal gelişmeyi arttırmak için tarım tekniği okulları açmış, örnek çiftlik deney istasyonları gibi yöntemlerle üretim teknolojilerini geliştirmeye çalışmıştır. Alınan önlemlerle 1929- 1932 yılları arasında tarımsal üretim miktarı olarak %58 oranında artmıştır(Kepenek ve arkadaşları 2005). Tarımsal yayım faaliyetlerinin artması ve çiftçilere uzun kredi verilmesi üretim artışlarını beraberinde getirmiştir.

Tüm dünyayı olumsuz yönde etkileyen 1929 yılında ki ekonomik kriz, Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Tarımsal ürünlerin dış satım fiyatlarının düşmesiyle çiftçi gelirlerinde ve üretimde azalmalar ortaya çıkmıştır. Bu yılda 12,8 kuruş olan buğday fiyatı 4,3 kuruşa düşmüştür. Bu durum karşısında hükümet, zorda kalan çiftçileri korumak için, 1932 yılında 2056 sayılı buğday kanunu ile ilk destekleme programını açıklamıştır. Bir ay sonra 13204 sayılı kararname ile Ziraat Bankasına, belirlenen satın alma ofisleri ile buğdayı 5,5 kuruştan satın alma yetkisi verilmiştir. Daha sonra korunmaya buğdayın yanında diğer hububatlarında alınmasıyla bu yetki 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisine (TMO) verilmiştir (Arslan 2008). Bu program ile devleti temel buğday alıcısı haline getirmek ve buğday üreticisini teşvik etmek amaçlanmıştır.

Tarım kesimi İkinci Dünya savaşını olduğu 1940 lı yıllarda savaş koşullarında etkisiyle 1939- 1949 yılları arasında tarımsal üretimde büyüme yıllar itibariyle çok büyük dalgalanmalar göstermiştir. Bazı tarımsal ürünlerde arz eksikliği ortaya çıkmıştır ve gıda gereksinimleri için önlemler alınmıştır. Bu dönemde hükümetler, tarımsal ürün fiyatlarını düşürmeye çalışılmış olduğundan bu dönemlere narh uygulama yılları denilmiş ancak bu durum karaborsaya neden olmuştur (Arslan 2008).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 1945 yılında 4753 sayı ile çıkarılmış ve bu kanunda vakıf, özel idare ve belediyelere ait araziler ve 5 bin dönümü geçen özel mülk arazileri kullanılarak topraksız çiftçiye dağıtılmıştır. Bu dönemde çiftçiye gerekli kredi T.C.Ziraat Bankasınca kurulacak fondan sağlanmış çiftçiye daha fazla kredi verilmiş ve Zirai Donatım kurumunca küçük işletmelere yetecek ölçüde canlı ve cansız demirbaş ve üretim malzemesi taksitle verilmiştir(Osmanlı 2011). Bu kanunla hazine arazileri dağıtılmış, fakat yan tedbirler alınmadığından yeterli başarı sağlanamamıştır. İlk taban fiyat uygulaması 1947 yılında toplam üretimin %13'ü alınarak tütünde başlamıştır(Yavuz 2005)

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 1945 yılında 4753 sayı ile 1973 yılına kadar uygulanan bu yasa ile 28 yılda, köylüye dağıtılan 2.2 milyon hektar arazinin ancak 5,4 bin hektarı özel mülklere ait kamulaştırılan arazidir. Toprak dağıtılan aile sayısı 432.117 iken ve aile başına dağıtılan toprak ortalaması 51,6 dekadır (Dinler 2006). Toplam 13 milyon hektar arazi tarıma açılmıştır. Ancak asıl amacına ulaşamamıştır. Dağıtılan toprakların kullanımı devletçe yeterince izlenemediği için toprak sahibi olanların bir bölümü toprağını dolaylı yollardan elden çıkarmış ya da kiracılık-ortakçılık yollarla başkası eliyle işletilmiştir. Sonuçta küçük ve yetersiz işletmelerin önüne geçilememiştir (Ejder 2005).

Tarım sektöründe ürün bazında destekleme uygulamasına ilk kez 1932 yılında buğday ve üzüm piyasasına müdahale ile başlamış, 1938 yılında arpa, çavdar, yulaf gibi öteki hububat ürünlerinin yanı sıra afyon sakızı da dahil edilerek kapsamı genişletilen destekleme alımları 1940 yılında çay ve anason, 1941 yılında mısır, 1944 yılında pirinç/çeltik, 1956 yılında şeker pancarı destekleme alımları gerçekleştirilmiştir(Acar 2006).

Yatırıma yönelik teknoloji ve zorunlu tüketim ürünlerini ithal etmek amacıyla gerekli olan yabancı parayı temin etmek için, fındık, kuru üzüm, kuru incir, ve zeytinyağı gibi ürünler desteklenmeye başlanmıştır (Gaytancıoğlu 2009). Ayrıca haşhaş ve tütün gibi kendine has özelliği olan ürünlerin üretiminin sınırlanması ve planlanması yönünde politikalar takip edilmiştir. Bu dönemde 1952 yılında Et ve Balık Kurumu (EBK), 1956 yılında Yem sanayi (YEMSAN) ve 1963 yılında Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (TSEK) faaliyete geçmiş ve hayvancılık sektörünün gelişimine katkıda bulunmuştur (Yavuz 2001). Tarımsal işletmelerin ürünlerinin fiyatlarının belirlenmesi için kurulmuş olan bu örgütlenme yapısı tarımın yapısını olumlu olarak etkilemiştir. Hayvancılık üretimin arttırılmasına katkıda bulunulmuştur.

1950-1960 döneminde özel sektöre ağırlık verilerek sanayileşmenin amaçlandığı ve özellikle Marshall yardımının etkisiyle de tarımın makineleşmeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde ekilebilir arazilerin genişlediği tarımda rekoltenin arttığı yıllardır (Osmanlı, 2011).

Bu politikalar ve olumlu dış konjonktürün etkisiyle 1950-1953 döneminde tarımda çok hızlı bir büyüme yaşanmış, 1954 yılında trendlerin tersine dönmesiyle ekonominin kilit sektöründeki sorunlar ekonominin genelini etkilemiş, 1954 yılında tarımsal üretimdeki gerileme ile birlikte başta buğday olmak üzere gıda maddeleri ithalatına başlanması ve bunu sürekli hale gelmesi tarımda beklentilerin ve tarıma verilen önemin azalmasına neden olmuştur. Aynı zamanda traktör sayısındaki hızlı artışı ve diğer girdilerdeki artışla paralellik gösteremediği için verim istenen düzeye çıkarılamamıştır. Traktör ithalatındaki fazla çeşitlilik, yaşanan ekonomik sorunlar ve döviz kıtlığı nedeniyle yedek parça alınamaması nedeniyle 1958 yılında traktörlerin %80'i kullanılamaz hale gelmiş ve bunun sonucu olarak tarım yerine sanayi sektörüne ağırlık verilmeye başlanmıştır(Uysal 2006). Marshall yardımlarından alınan ekipmanların kullanımı, yedek parçası bulunma olasılığı az olduğu için tüm yardımlar dış ticaret üzerinde baskı yaratmıştır ve ülkenin dışa bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Aynı zamanda tarımda traktörlerin ve yeni ekipmanların kullanılması ile birlikte köyden kente göçler başlamıştır. Aynı zamanda işsizlik sorunları da gündeme gelmeye başlamıştır.

Bu dönemde buğday hükümet tarafından, Dünya fiyatlarının üzerinde fiyatla alınmış ve bu fiyat artışları üreticiye yansıtılmamıştır. Oluşan fiyat farkı Toprak Mahsülleri Ofisi tarafından karşılamak zorunda kalınmış ve TMO sürekli zarar etmiştir. TMO'nun zararı ise Merkez Bankasından sağlanan borç ile kapatılmıştır. Bu durum enflasyonu besleyen bir kaynağa dönüşmüştür. Böylece ekonomide 1954 yılında yapısal enflasyon baskıları ortaya çıkmaya başlamıştır. 1953 yılında %2,8 olan enflasyon 1954 yılında %9,1'e çıkmıştır (Şahinöz 2001). Enflasyon artışı ülkede ekonominin giderek artmasına neden olmuştur. Tarımsal fiyatlardaki artışlar beraberinde kara borsanın oluşmasına neden olmuştur. Bu yıllarda kronikleşmeye başlayan fiyat artışları ile ülke uzun yıllar uğraşmak zorunda kalmıştır.

1946- 1962 döneminde tarım sektöründe daha çok liberal politikaların izleneceği benimsense de tarım politikalarında destek ve korumacılık politikaları devam etmiştir. Yeni kurulan Tarımsal Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) bitkisel ve hayvansal üretime girdi sağlamaya başlamıştır. Bu dönemde ilk taban fiyat uygulaması 1947 yılında toplam üretimin % 13 alınarak tütünde başlamıştır. Enflasyonist baskılar sonucu dünya fiyatlarının ülke içindeki fiyatlarının altına düşmesi sonucunda 1950 'li yıllarda ihracatta teşvik uygulamaları başlamıştır. Fiyat artışlarının hızlandığı bu dönemde tüketiciyi korumak amacıyla, hayvansal ürünler, pirinç, ekmek ve yağ gibi tarımsal ürün ve mamullerin fiyatlarına müdahale edilmiştir. Şekerpancarı ve çay gibi ürünlerin üretiminin ülkede yaygınlaştırılması ve bu

ürünlere ait sanayinin kurulması yoluyla ekonomiye katkılarının olması amacıyla, tarımsal destekleme ve fiyat politikaları takip edilmiştir.

5.2.2.Planlı Dönemde Uygulanan Politikalar

Türkiye'de tarım politikalarının ilk defa yazılı olarak TBMM kararı şeklinde belirgin hale gelmesi, 1962 yılından sonraki planlı kalkınma dönemiyle başlamaktadır. Bu dönem de ithal ikameci sanayileşme politikası benimsenmiştir. Bu dönemde tarım kesiminden sağlanacak tarımsal fazla gelişen sanayiye hammadde ile iç ve dış finansman olanağı yaratacaktır (Şahinöz 2001). Bu durumda tüketim daha sonra da ara ve yatırım mallarında kendine yeterlilik sağlanması stratejisi benimsenmiştir. Planlar bazında tarım politikaları aşağıdaki gibidir.

1963-1967 döneminde fiyatlara müdahale yerine üretim girdilerinin desteklenmesi ön plana çıkmıştır. Bu amaçla tarım satış kooperatiflerinin geliştirileceği, destekleme kapsamına sadece kooperatif üyelerinin alınacağı ve bu desteklemelerinin ancak acil durumlarda bütçeden sübvansiyon verilmesi koşuluyla yapılacağı ifade edilmiştir(Gaytancıoğlu 2009)

Bu dönemde tarım ve sanayi arasında dengeli bir gelişme esas alınmıştır. Tarımın gelişmesi sanayileşme için araç olarak görülmüş ve tarıma önem verilmiştir. Tarımsal girdilere sübvansiyon verilmesi, sektöre yapılan yatırımların artırılması, kooperatifleşmenin teşviki, sulama alanlarını artırılması, bitkisel üretimle hayvancılığın birlikte yürütülmesi yönünde önlemler alınmasına karar verilmiştir (Uysal 2006). 1966 yılı dışında, tarımda büyüme hedeflerine ulaşılmamış, iklime bağlı olarak üretimde büyük dalgalanmalar yaşanmıştır. Özellikle hayvansal ve su ürünleri üretimi plan hedeflerinin çok altında kalmıştır. Bu dönemde GAP'ın (Güneydoğu Anadolu Projesi) ilk yatırımı olan Keban Barajının yapımına 1965 yılında başlanmıştır.

(1968-1972) döneminde kalkınmanın sürükleyici sektörü olarak sanayileşme görülmüş, tarım ikinci plana itilmiştir. Bu nedenle bu dönem de yatırımlar içinde tarımın payı azalmıştır. Tarımsal politikalar ve tarımın desteklenmesine daha az önem verilmiştir. Bu dönemde tarım sektörünün fiyat politikaları ile sürekli desteklenmesinin fiyatların yükselmesine, yapısal bozuklukların meydana gelmesine ve kaynakların tahsisinde israflara neden olduğu belirlenmiştir. Bu önlemler, iç ve dış piyasada yeterli talep olan ürünlerin gereksiz stoklara gerek olmadan artırılması, tarımsal desteği zamanla azaltacak yapısal değişimin sağlanması, fiyat dışı teşviklerin öne çıkarılması ve buna göre örgütlenmesinin yapılması sağlanmaya çalışılmıştır(Yavuz 2000)

Bu dönemde tarım sektörünün yatırımları %14,8 ön görülmüş ancak gerçekleştirmeler çeşitli nedenlerle bu oranların altında kalmıştır. Modern girdi kullanımında, örgütlenmede ve tarımsal üretimde bu dönemde önemli gelişmeler olmuş ancak bu alanlarda planın öngördüğü düzeylere ulaşamamıştır (Parasız 2004). Tarımda yaşanan büyüme, hedeflere yakın gerçekleşmiştir. Ancak hayvansal ve su ürünlerinde yine hedefin çok altında kalmıştır. Sektörde yapısal değişiklikler gerçekleşmemiş, toprak reformu yapılamamıştır. Toprak veriminin yoğun tarım yöntemleriyle artırılması çok kolay olmamıştır. Bitkisel üretimdeki artış daha çok ekilebilir alanların genişletilmesi, çayır ve meraların daraltılmasıyla mümkün olmuştur. Bu dönemde yeniden planlı ekonomi politikaları uygulanmış, tarımsal destekleme politikaları genişletilmiş ve desteklenen ürün sayısı 1969'da 17'ye, 1970'lerde 22'ye çıkmıştır (Çoşar ve Arkadaşları 2010).

1973-1977 döneminde, Tarımsal destekleme kapsamına alınan ürünler de yüksek fiyat politikasının uygulanması iç fiyatlarla dünya fiyatları arasında büyük bir fark oluşmasına neden olmuş ve bu aradaki farkın kapatılması için fon kurulması önerilmiştir. Bu dönem içinde Toprak ve Tarım Reformu kanunu 1973 tarih ve 1757 sayılı kanun ile çıkarılmış olup Çiftçiyi topraklandırma kanundan farklı olarak kamulaştırılacak topraklar ilk sırada yer alırken, bunu kullanılmayan hazine arazileri, mera, yaylak ve kışlaklar takip etmiştir. Fakat reform Anayasa Mahkemesinin kamulaştırma da emlak değerlerinin piyasa bedeli üzerinden ödenmesi esasını getirmesi bu faaliyetleri önemli ölçüde sekteye uğratmıştır. Uzun tartışmalar sonucu 1973 yılında çıkarılan Toprak ve Tarım Reformu Kanunu 1978 yılında Anayasa mahkemesinin 1976 yılında usul açısından iptal kararı ile son bulmuştur (Anonim 2011y).

Bu dönemde yapılan yatırımların dağılık, plansız gecikmeli yapılması üretimde ve dolayısı ile ihracatta düşüslere neden olmuştur. Enerji kısıtı da bu dönemde yaşanmıştır. Tarım alanlarında marjinal sınırlarına ulaşılmış ve geleneksel ürünlerin üretiminde gelişme sağlanamamıştır.

Bu dönemde geliri yeniden dağıtıcı politikalarla, iç pazar geliştirilmeye, bunun için de çiftçilere ekonominin gerektirdiği ölçüde alım gücü kazandırılmaya çalışılmıştır. Tarım ürünleri ve dolayısıyla üreticileri sadece maliyet değil aynı zamanda talebi etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir. 1970'li yıllarda hükümet popülist politikalar uygulamış ve bu durumdaki sektörel bölüşümü etkilemiştir. Tarım sektörünün en büyük ihracatçı sektör olduğu ve kurların büyük ölçüde eksik değerlendirildiği göz önüne alındığında bu dönemde sanayiye aktarılan kaynak tarımdan karşılanmıştır. Bu dönemde uygulanan popülist politikalar tarımda destekleme alımlarını artmış, kooperatif sayısı artmış, tarım ürünleri fiyatlarının

verilmesinde de destekleme kapsamının etki alanı genişletilmiş ve özellikle de seçim dönemlerinde tarımsal ürünlerin fiyatları artmıştır(Uysal 2006). Ancak seçim dönemlerinden sonra siyasi partiler tarım kesimini unutmuştur. Tarım kendi haline bırakılmış ve sadece seçim dönemlerinde bir aracı olarak görülmüştür.

1980-2002 dönemin de ekonomide önemli değişmelere neden olan bir takım makro ekonomik kararlar alınmıştır. Bu kararlar tarım politikalarının da değişmesine neden olmuştur. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile bir yandan %100'ü yaşanan enflasyonun kontrolü, ülkede mevcut kıtlık ve karaborsanın önlenmesi gibi süreç politikaları, diğer yarıdan da piyasa mekanizmasının etkin işleyebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ve devletin küçültülmesi gibi ekonomik sistemle ilgili amaçları ön plana çıkarmıştır. Ayrıca sektörel önceliklerde bir değişme gözlemlenmiş ve ihracata yönelik faaliyetler önem kazanmıştır.

1980 sonrasında destekleme alımları ekonomi politikaları uygulamasında ikincil duruma getirilmiştir. Önce destekleme konusu olan ürünlerin sayısı azaltılmış sonrada pek çok tarım ürünüde piyasa koşullarında dolayı devlet destekleme alımları yapmaktan tümüyle vazgeçmiştir. Devlet tekelindeki tarım ürünlerinin işlenmesi kaldırılmıştır. Destekleme yoluyla yapılan toplam ödemeler artmış ancak enflasyon oranının altında kalmıştır(Kepenek 2003).

24 Ocak 1980 kararlarıyla; fiyat yolu ile desteklenen ürün sayısında önemli ölçüde azalma olmuş ve 1980 yılında 24 ürün fiyat yolu ile desteklenirken, 1981 yılında bu sayı 20'ye 1985 yılında 18'e 1990 yılında ise 10'a düşmüştür. 1992-1993 yıllarında ise 25-26 ürün destekleme kapsamına alınmıştır. 1993 yılında pamuk ve tütünde prim sistemi uygulamasına geçilmiştir. Prim sistemi 1999 yılında pamuk, zeytinyağı ve ipek kozasında ve 2000 yılında pamuk, soya fasulyesi ve ayçiçeğinde uygulanmıştır (Arslan 2008). Bu şekilde destekleme alımlarının hazineye yükü azaltılmıştır. 24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararları çerçevesinde, KİT'lerin özelleştirilmesi ile ilgili yasal ve kurumsal düzenlemeler, 1984 yılında 2983 sayılı "Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun" ile başlatılmış ve ilk özelleştirmeler tarımsal KİT'lerde (SEK, YEMSAN, EBK vb.) başlatılmıştır. Pazar payları küçük olmakla birlikte, üretici ve tüketici piyasalarında fiyat istikrarı sağlayan SEK ve EBK gibi KİT'ler ise arsa değerlerini bile karşılamayan bedeller karşılığında özelleştirilmişlerdir(Uysal 2006, Gaytancıoğlu 2009). KİT'lerin özelleştirilmesi ile birlikte tarımsal fiyatlar serbest piyasada oluşturulmaysa başlanmış, ancak bu durum

büyük firmalarının yüksek karlarla çalışmasına neden olurken, çiftçilerin ürünlerini daha az fiyatlara satmasına neden olmuştur. Böylece çiftçiler tüccarların eline bırakılmıştır.

1990'larda yapılan tarımdaki destekleme politikası değişikliği 1980'li yılların uzantısı olma niteliğindedir. Tarımsal desteklemeler sınırlı tutulmaktadır. 5 Nisan 1994'de mali piyasalar ve döviz kuruna istikrar kazandırmak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve yapısal reformları uygulamak için "Ekonomik Önlemler Uygulama Planı yürürlüğe konmuştur. 5 Nisan 1994 Ekonomik Önlemler ve Uygulama Planı'nda temel ilke olarak, üretim yapan ve sübvansiyon dağıtan bir devlet yapısından, ekonomide piyasa mekanizmasının tüm kurum ve kurullarıyla işlemlerini sağlayan, sosyal dengeleri gözetilen bir Devlet yapısına geçilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, tarım sektörüne ilişkin birtakım düzenlemeler öngörülmüş ve ekonomiden tarımsal ürünlere ayrılan kaynağın dört üründe destekleme kapsamında kalmıştır. Bunlar tahıllar, şekerpancarı, tütün ve haşhaş kapsülüdür (Kepenek, 2003). Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin (TSKB) faaliyet konusuna giren ürünlerde de bu tarihten sonra destekleme alımı yapılmayacağı, birliklerin bundan sonra devlet adına değil, kendi nam ve hesaplarına alım yapabilecekleri açıklanmıştır.

1990-2000 yılları arasında piyasa fiyat desteği, prim ödemeleri, kredi sübvansiyonları ve girdi destekleri ile tarım ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Tarım kesiminde kullanılan sübvansiyonlu krediler 1994 yılından itibaren artış göstermesi girdi desteklerinin payını arttırmıştır. Girdi desteklerindeki artış, piyasa fiyat desteklerini toplam tarımsal destekler içerisindeki payını önceki yıllara göre düşürmüştür. 1996 yılından itibaren 2000 yılında kadar nominal olarak artan girdi desteklerinin payı, fiyat desteklerinin daha hızlı artması nedeniyle kademeli olarak azalmıştır (Taşkın 2009). Fiyatta yapılan desteklemeler yanlış yerlerde kullanılmıştır. Oysaki bu dönemlerde girdi destekleri artırılmış olsaydı tarımın ekonomideki payı daha fazla artacaktı.

Türk tarım politikalarında bir başka dönüm noktası da 1999 yılı olmuştur. Bu tarihe kadar genel ekonomi iç ve dış borçları ödemekte zorlanmış, enflasyon bir türlü istenilen seviyelere çekilememiş, işsizlik ve yapısal sorunlar devam etmiştir. Bunun sonucu olarak 9 Aralık 1999 tarihinde Türkiye IMF(İnternational Main Found) ile yeni bir Stand-by anlaşması yapmaya karar vermiştir. Bu anlaşmada IMF tarafından Türkiye'deki tarım politikalarında yeniden yapılanma önkoşul olarak belirtilmiştir (Gayatancıoğlu 2009). Bu anlaşmayla birlikte mevcut destekleme politikalarının ortadan kaldırılması, fakir çiftçileri hedef alan doğrudan gelir desteği sistemine geçilmesi, hükümetin kredi ve destekleme alımları yaptığı ürün alımları zaman içinde kaldırılması, Tarım Satış Kooperatifleri özerk yapıya

kavuşturulması, gübre ve diğer girdi sübvansiyonları zaman içerisinde kaldırılması, tarımın bütçe içindeki payının azaltılması istenmiştir (Tosun 2008). Bu durum tarımsal üretimde güçlü durumda bulunan Türkiye'nin üretimine ket vurmuştur. Çünkü bu günlere kadar tam olarak desteklenmeyen üretim hacmi bundan sonra kaldırılacak ve Doğrudan Gelir Desteğine geçilecektir.

1990'lı yıllarda Türkiye'nin kamu borcunun milli gelire oranı % 30'un altındayken, 2000 yılının sonunda bu oran % 60'a ulaşmıştır. 2001 yılında ise % 70'in de üstüne çıkmıştır. Yıllardır ancak çok yüksek reel faizle borçlanabilen devlet artık yeni borç bulmakta zorlanır hale gelmiş, uluslararası piyasalarda güven sorunuyla karşılaşmıştır. Kasım 2000 ve şubat 2001'de ar darda iki kez yaşanan ciddi ekonomik krizler Türkiye ekonomisini oldukça sarsmıştır. Türk tarımı da bundan olumsuz yönde etkilenmiştir. Tarımsal kredi faizleri aniden % 40'lardan ilk başta % 70'lere daha sonra % 110'lara kadar çıkmış, akaryakıt, gübre ve tarımsal ilaç fiyatları ürün fiyatlarının çok üzerinde artmıştır(Gaytancıoğlu 2009). Bunun sonucu olarak IMF ile yapılan Stand-by anlaşmasında yer alan n koşullu maddelerden biri olan Türkiye'deki mevcut tarımsal destekleme politikalarına son verilip, 2002 yılından itibaren tek bir politika aracı olarak "Doğrudan Gelir Desteği (DGD) " uygulamasına geçilmesi 03.04.2001 tarihli Resmi Gazetede yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de de 14 Mart 2000 tarih ve 23993 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak uygulanmasına karar verilen hedef çiftçilere yönelik birim alan başına doğrudan gelir desteği (DGD) sağlanması ve bu amaçla oluşturulacak ifti kayıt sistemi uygulamalarının olası sonuçlarını belirlemek amacıyla pilot proje uygulaması başlatılmıştır. Bu amaçla ilk etapta Adıyaman/ Merkez ve Kahta İlçeleri, Ankara/ Polatlı ilçesi, Antalya/ Serik ve Manavgat İlçeleri ve Trabzon/ Akçaabat ve Sürmene ilçelerinde sınırlı sayıda üreticiye dekar başına 5 dolar olmak kaydıyla en fazla 200 dekara kadar ödeme yapılmıştır. Daha sonra bu uygulamanın Türkiye genelinde sürdürülmesi kararı alınmış ve uygulama yaygınlaştırılmıştır. DGD uygulaması 2001 yılına bazı değişikliklere uğramış, daha önce pilot bölgelerde dönüm başına ödenen 5 \$ miktar değiştirilerek dönüm başına 10 milyon TL yapılmıştır.

Çizelge.5.5.Türkiye’de Doğrudan Destekleme Ödemeleri

Yıllar	Dekar / TL	Toprak Analizi	Organik Tarım
2002	13,5	-	-
2003	15	-	-
2004	16	-	-
2005	10	-	-
2006	10	-	-
2007	10	-	-
2008	7	1 TL	5 TL

Uygulama Türkiye genelinde yaygınlaştırılarak, 2002 yılında DGD uygulaması tekrar değişime uğramıştır. Arazi için dekar başına ödenen miktar artırılarak yıllar itibariyle düşüş göstermiştir(Çizelge5.5). Dana önceki yıllarda ödemeye konulan ve 199 dekar olarak belirlenen arazi miktarı artırılarak 500 dekara çıkartılmıştır. DGD uygulamasında ödemeler her dönem gecikmeli olarak ödenmiştir. Genellikle bir yıl gecikmeli olarak yapılan ödemeler 2004 yılından sonra 2 yıl gecikmeli olarak ödenmeye başlanmıştır (Anonim 2011t). Bu durum çiftçilerin giderek fakirleşmesine neden olmuş DGD ile amaçlanan hedeflerin dışında kalmıştır. Çünkü DGD ’den sadece toprağı olanlar yararlanmış ürüne destek verilmemiştir.

2006’ da kabul edilen Tarım Strateji Belgesinde tarımsal destekler içerisinde DGD’ nin payı azaltılmıştır. Daha önce toplam tarımsal desteklerin yüzde 85’ini oluşturan DGD’ nin payı yüzde 45’e düşürülmüştür (Ekber 2008). 2005 yılında başlatılmış bulunan, alan başına temel DGD ödemesine ek olarak, toprak analizi yaptıran, sertifikalı tohumluk kullanan ve organik tarım faaliyetinde bulunan üreticilere ilave DGD ödenmesi uygulamasına devam edilmiştir. Bütün tarımsal desteklerden faydalanmak için Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olma şartı getirilmiştir.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı 3.7.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile tarım arazilerinin korunması, toplulaştırılması ve bölünmez parsel büyüklükleri belirlenmiştir. Kanununa bağlı olarak, 2009/15154 nolu resmi gazetede yayınlanan “Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Arazi Toplulaştırma Tüzüğü” ile “Uygulama Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Kanun kapsamında; bölünemez parsel büyüklüğü belirlenerek ve mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri ve marjinal tarım arazilerinin 20 dekardan, dikili tarım arazilerinin 5 dekardan, örtü altı tarımı yapılan arazilerin 3 dekardan daha küçük parçalara bölünmesi önlenerek fiili toplulaştırma yapılması sağlanmıştır.

Tarımla ilgili reformun sinyalleri 7.ve 8. beş yıllık kalkınma planları yanında Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP) anlaşması çerçevesinde verilmiştir. Bu çerçeve

anlaşmasında bütçe üzerindeki baskıyı azaltma ve tarım sektöründeki büyümeyi teşvik etme amacıyla Tarım reformu üç ana unsurdan oluşmaktadır. Bunlar;

1) Doğrudan Gelir Desteği,

2) Daha çok büyük işletmelere kazanç sağlayan fiyat ve kredi desteklerinin tedrici olarak kaldırılması

3) Tarımdaki devlet işletmelerini özelleştirerek tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlamasındaki hükümet müdahalesini azaltılmasıdır.

Bu çerçevede ARIP fiyat, gübre, ve kredi desteği gibi destekleri kaldırılarak doğrudan gelir desteğinin bu desteklerin yerine ikame edilmesi, üretim fazlasının olduğu alanlardan alternatif üretim sahalarına geçişin desteklenmesi ve hükümet bağlantılı tarım satış kooperatiflerinin üyelerine hizmet etmede yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesini amaçlanmıştır.

Ülkemizde bitkisel ve hayvansal üretimi tehdit eden risk ve belirsizlikler sonucu meydana gelecek kayıplar nedeniyle üreticilerin uğrayacağı zararların tazmin edilmesini temin etmek üzere 2005 yılında çıkartılan 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu uyarınca, Devlet Destekli Tarım Sigortaları uygulaması 2006 yılında başlamıştır. 2006 yılında 5488 sayılı Tarım Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile temel olarak, tarım politikalarının konuları ve amaçları, tarımsal destekleme politikalarının ilke ve öncelikleri, desteklemelerin hangi programlar ile yapılacağı belirlenmiştir. Bu şekilde, üreticilerin üretim planlaması yapabilmelerini sağlayacak ve bunun için kısa dönem tercihlerinden çok fazla etkilenmeyen istikrarlı bir ortamın oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak, tarımsal destekler yeniden yapılandırılmakta olup. DGD ödemeleri de üretime ilişkin politika araçları ile birlikte ele alınmaktadır.

DGD Türkiye tarımı için avantajlı yönü üreticilerin kayıt altına alınmış olmasıdır. Bunun dışında başka bir tarım politikası aracının desteklemede kullanılmamış olması DGD uygulamasını dezavantajlı kılmaktadır. ÇKS' nin en önemli sorunu ülkemizde tapu kadastro işlemlerinin henüz tamamlanmamış olması nedeniyle bir kısım çiftçilerin beyanına göre kayıt yapılmakta oluşudur. Bir diğer sorun veraset intikal vergisinden dolayı yaşanmıştır. Az sayıda da olsa insanlar vergi ödeme korkusuyla rağbet göstermemektedir. Arazi kaydı yapılırken üzerindeki ürünlerde arazinin kuru ya da sulu olması da beyana dayanmaktadır. Çünkü Türkiye tarımının en önemli sorunu işletmelerin küçük olmaları ve buna bağlı olarak gelir düzeylerinin düşük olmasıdır. Gelir düzeyinin düşüklüğünden dolayı üreticiler genellikle bir sonraki üretim dönemine borçlu girmektedirler. Borçlarını ödeyebilmek ve yeni üretim

dönemine hazırlık yapabilmek için genelde üreticiler Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri gibi finans kuruluşlarının düşük faizli kredilerinden yararlanarak tohumluk, gübre, tarımsal ilaç gibi tarımsal girdileri satın alabilmişlerdir. Özel bankalarında tarımı yeni bir potansiyel kar kapısı olarak görmesiyle birlikte çiftçiler faiz yükü altında ezilmeye başlamıştır.

29/6/2009 tarihli ve 2009/15173 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Türkiye Tarım Havzalarının Belirlenmesine İlişkin Karar'ın ekinde bulunan listede yer alan otuz adet tarım havzası belirlenmiştir. 2010 yılı ile birlikte destekleme türleri değiştirilerek Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve destekleme modeline geçilmiştir. Tarım Havzalarının ekolojik olarak benzer olan, ülkenin idari yapılanmasına uygun yönetilebilir büyüklükte, tarım ürünlerinin ekolojik ve ekonomik olarak en uygun yetiştirilebildiği bölgeler olarak belirlenmiştir. Bu model ile birlikte belirlenen havzalar; Güney Marmara Havzası, Batı Karadeniz Havzası, Kuzeybatı Anadolu Havzası, Doğu Karadeniz Havzası, Karasu-Aras Havzası, Kuzey Marmara Havzası, Büyük Ağrı Havzası, Söğüt Havzası, Çoruh Havzası, Yukarı Fırat Havzası, Kıyı Ege Havzası, Van Gölü Havzası, Erciyes Havzası, Kaz Dağları Havzası, İç Ege Havzası, Gediz Havzası, Meriç Havzası, Yeşilirmak Havzası, Orta Karadeniz Havzası, Karacadağ Havzası, Zap Havzası, GAP Havzası, Batı GAP Havzası, Doğu Akdeniz Havzası, Kıyı Akdeniz Havzası, Ege Yayla Havzası, Orta Kızılırmak Havzası, Orta Anadolu Havzası, Fırat Havzası, Göller Havzası'dır.

Bu modelin hedefleri olarak, tarım havzalarının belirlenmesi, sağlıklı tarım envanterinin hazırlanması, üretim planlamasına imkan sağlaması, hangi ürünün nerede ne kadar üretilebileceğinin belirlenmesi, çiftçinin gelirinin arttırılması, geleceğe ait talep projeksiyonlarının yapılması, desteklerin rasyonel, yönlendirici ve etkin bir şekilde kullanılması, arz açığı olan ürünlerde üretim artışının sağlanması, doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımını sağlaması, havza bazlı planlama ve yönetimle ilgili sektör talebinin karşılanması ve muhtelif senaryolara göre üretimin planlanması hedeflenmiştir. Ancak temelde fark ödemesi yapılan ürünlerde herhangi bir değişiklik yapılmamış, ürünlerin çok yetiştirdiği bölgelerde havza desteği sağlanacakken, her ürün hemen hemen çoğu havzada desteklenmektedir. Her ürünün havzalarda desteklenmesi sorun yaratacak ve üretilmesi gereken ürünlerde arz azalmasına nende olacaktır. Denetimin eksik olması ile birliktede yanlış üretim politikaları ile tarım daha da fakirleştirilecektir.

5.2.3. Türkiye’de Tarımsal Destek Miktarları ve Çeşitleri

Türkiye’de tarımsal destek şekilleri ve bütçeden aldığı paylar dönemler içinde değişiklik göstermiştir. 1950’li yıllardan 2001 yılına kadar tarım giderek artan yoğunlukta olmak üzere taban fiyat politikaları izlenerek desteklenmiştir. Çiftçileri hasat dönemlerinde finanse etmiş ve ürünlerin teslimine garanti fiyat üzerinden işlem ve üretim yapmışlardır. Bunun yanında girdi maliyetlerinin düşürülmesi için yapılan diğer desteklerde fiyat dışı desteklemelerin seyri az miktarlarda yeterli ölçüde yapılamamıştır(Dinler 2006)

2000 yılında DGD, Dünya Bankası tarafından Türkiye’de uygulamaya girmiştir. DGD ile yoksul üreticiye desteklerin amacı ve etkinliği artırılarak, Türkiye tarımı rekabet üstünlüğü elde etmesi sağlanacaktı. 14 Mart 2000 günlü Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile en çok 200 dekara kadar, dekar başına 10 TL olmak üzere DGD pilot projesi başlatıldı. 2002 yılından itibaren DGD alan sınırlaması 500 dekara yükseltilmiştir. DGD uygulamasında ödemeler her dönem gecikmeli olarak ödenmiştir. Bu durum çiftçilerin giderek fakirleşmesine neden olmuş DGD ile amaçlanan hedeflerin dışında kalmıştır. Çünkü DGD’den sadece toprağı olanlar yararlanmakta ürüne destek verilmemiştir. 2008 yılında son bulan DGD uygulamasının son ödemeleri 2010 yılı içinde yapılmıştır. 2009 yılından sonra üretimin artırılması, rekabet üstünlüğünün sağlanması, ürünlere verimli üretildiği bölge destek verilmesi amaçlanarak Türkiye’de havza bazlı destekleme sistemi yürürlüğe girmiştir.

Çizelge.5.6. Tarımsal Destekleme Türleri (1000 TL)

Destek Türü	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Alan Bazlı Tarımsal Destekler ve DGD	1.558.000	2.253.214	2.443.596	2.352.748	2.661.316	2.461.938	1.953.130	1.078.558	2.120.608
Fark Ödemesi Destekleri	186.149	268.300	350.087	928.510	1.290.119	1.782.203	1.646.502	2.002.145	1.818.156
Hayvancılık Destekleri	83.200	106.089	249.755	352.224	678.983	722.676	1.330.322	895.827	1.225.117
Tarımsal Sigorta Hizmetleri	-	-	-	-	1.990	31.512	55.064	59.933	70.053
Telafi Edici Ödemeler Kapsam. Destek.	41.507	39.195	4.442	47.411	72.906	84.592	80.491	76.751	64.924
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	0	0	0	515	36.822	90.249	92.900	99.735	74.148
Genel Toplam	1.868.856	2.669.484	3.049.376	3.681.978	4.743.708	5.541.995	5.850.506	4.530.942	5.373.006

*Kaynak: Tarımsal Üretimi Geliştirme Müdürlüğü ve www.tugem.go.vtr verilerinden derlenmiştir

Türkiye’de 2002-2010 yılları arasında tarımsal destek türleri ve destek türlerine verilen miktarlar gösterilmiştir (Çizelge.5.6). Destekleme miktarlarının dönemler itibariyle arttığı

ancak yeterli miktarda bulunmamaktadır. 2010 yılındaki artışın nedenleri arasında 2008 yılı DGD ödemelerinin iki yıl gecikmeli olarak ödenmesidir. Destekleme miktarlarında 2002 yılından 2010 yılına kadar mutlak olarak üç kat arttığı görülmektedir. Ancak 2002 yılındaki girdi fiyatları ile 2010 yılı girdi fiyatları ortalama artışının yüksel olması, aynı zamanda ürün fiyatlarındaki dalgalanma, kuraklık gibi etmenler çiftçiyi zor duruma düşürmüş ve finansman ihtiyacının doğmasına neden olmuştur(Çizelge7.13). Böylece çiftçiler açık finansmanlarını organize olmuş kredi piyasalarından karşılamış yeterli düzeyde olmadığı durumlarda organize olmamış piyasalardan açıklarını kapatmıştır. Böylece tarımsal sermaye azalmış ve çiftçiler faiz yükü altına girmiştir.

Çizelge.5.7. Tarımsal Destekleme Ödemelerinin Bütçe İçindeki Payı ve GSYH 'a Oranı

Yıllar	Miktar (Milyon TL)	Bütçe İçindeki Payı (%)	GSYH Oranı %
1994	9	0,99	0,2
1995	17	0,99	0,2
1996	59	1,50	0,4
1997	251	3,12	0,9
1998	180	1,15	0,3
1999	226	0,80	0,3
2000	359	0,7	0,2
2001	1.033	1,2	0,4
2002	1.868	1,6	0,5
2003	2.805	2,0	0,6
2004	3.084	2,0	0,6
2005	3.707	2,3	0,6
2006	4.747	2,7	0,6
2007	5.555	2,7	0,7
2008	5.809	2,6	0,6
2009	4.495	1,7	0,5
2010	5.817	2,0	0,5
2011*	6.000	1,9	0,5

*Tahmini

** Kaynak: www.bumko.gov.tr

Türkiye’de tarımsal desteklemeler ilk olarak 1994 yılında Konsolide Bütçe içinde yer almaya başlamıştır. 1994 yılından günümüze kadar geçen sürede tarımsal desteklemelerin bütçe içindeki payı %3 ‘lere dahi ulaşamamış, aynı zamanda GSYH’a oranı ise her dönemde % 1’in altında kalmıştır. Bütçe büyüklükleri incelendiğinde 2005 yılına kadar Konsolide bütçe rakamları kullanılmış olup 2005 yılından sonra Merkezi Bütçe rakamları kullanılmıştır. 2011 yılı Eylül ayı dahil olmak üzere gerçekleşen tarımsal destekleme ödemelerinin toplamı 5.735.952 TL olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılı bütçe rakamlarına Eylül ayı itibarı ile

yaklaşmıştır. 2000 yılı ile 2011 yılları arasında tarımsal destekleme ödemelerinin Merkezi bütçeden aldığı pay 2008 yılına kadar artmış, 2009 yılında düşmüş daha sonra tekrar artış göstermeye devam etmiştir (Çizelge.5.6).

2011 yılı tarımsal destekleme bütçesinin 7.188.000 TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2012 tarımsal destekleme bütçesi 7.310.000 TL olarak öngörülmektedir. Avrupa Birliği bütçesinden tarımsal desteklerin aldığı pay %35 leri bulmaktadır ve 1990'lı yıllara kadar %60 oranında bulunuyordu. Türkiye'de Tarımsal destekleme programlarının finansmanı, 5488 sayılı Tarım Kanunu gereği bütçe kaynaklarından ve dış kaynaklardan sağlanır. Kanuna göre bütçeden ayrılacak kaynak, gayrisafi millî hasılanın yüzde birinden az olmaması gerekmektedir. Ancak hiçbir yılda GSYH'ın %1'ine ulaşamamıştır. Bu durum tarımsal işletmelerde finansman eksikliğine yol açmakta ve kredilendirme piyasasının genişlemesine neden olmaktadır. Türkiye'nin tarımda verimini çoğaltması için daha fazla desteğe ihtiyacı bulunmaktadır.

Avrupa Birliği Bütçesinden Garanti fonuna 2012 yılı için taahhüt edilen ödeme miktarı 41.134.244 € 'dur, 2011 yılında ise 39.917.834€ taahhüt edilmiştir. Avrupa Birliği bütçesinde Tarım ve kırsal kalkınma için 2012 yılı için bütçeden taahhüt edilen tutar 58.794.873.019 € , 2011 yılında ise 57.291.184.763 € 'dur. Avrupa Birliği toplam bütçesi 2012 yılı için 143.950.311.588 €, 2011 yılı için 138.682.930.590 € 'dur (Anonim 2011ü). Görüldüğü gibi Avrupa Birliği bütçesinin yarısından fazlasını tarım ve kırsal kalkınma bölümünde kullanılmaktadır.

Çizelge.5.8. IPA ve IPARD için Türkiye'ye Tahsis Edilen Fonlar (Milyon Avro)

Bileşen	2007	2008	2009	2010	2011	TOPLAM
Geçiş Desteği ve Kurumsal yapılanma	256,7	250,2	233,2	211,3	230,6	1182
Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	8,8	9,4	9,6	9,8	39,7
Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	291,4	1053,5
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	299,7
Kırsal Kalkınma	20,7	53	85,5	131,3	172,5	463
Toplam	497,2	538,7	566,4	653,7	781,9	3037,9

*Kaynak: Anonim (2011ae)

Türkiye' nin IPARD Programı Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesi'nce kabul edildi. Avrupa Birliği; Ortak Tarım Politikası (OTP) ile ilgili müktesebatın uygulanması ve tarım sektörü ile kırsal alanların sürdürülebilir gelişimi için öncelikli sorunların

özölmesine katkıda bulunmak amacıyla, 2007-2013 yılları arasında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) kapsamında aday ve potansiyel aday ölkelere hibe fon sağlayacaktır. Türkiye'ye 2007-2011 döneminde kırsal kalkınma için 463 Milyon Avro hibe fon tahsis edilmiştir (Çizelge.5.7). Ancak tahsis edilen fonların miktarı azdır. Bu çerçevede IPARD Programı; Strateji Geliştirme Başkanlığı koordinasyonunda tarım sektörünün ilgili paydaşları ile yakın işbirliği halinde ve Avrupa Komisyonu'nun ilgili birimleri ile müzakere edilerek hazırlanmıştır.

Ölkemizin IPARD Programı; 19 Aralık 2007 tarihinde Brüksel'de yapılan ve 27 üye ölkede temsilcisinin katıldığı Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesi'nde görüşülerek kabul edilmiştir. Türkiye'ye 2007-2010 yılları arasında tahsis edilen hibe fonlar; Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun Avrupa Komisyonu tarafından akredite edilmesinden sonra n+3 kuralına göre bir kayba uğramadan kullanılabilmiştir.(Anonim 2011t). Ancak Avrupa Birliği fonlarından kullanılan projeli destek kredileri çok az miktarda kalmaktadır. Gayri safi yurt içi hasılası 957 milyar TL olan Türkiye'ye Avrupa Birliği giriş sürecinde beş yıllık sürede kırsal kalkınmaya 463 milyon avro destek verilmesi Türkiye için çok az miktarda kalmaktadır. Tarımsal kalkınma ve tarımın gelişmesi için AB fonlarından diğer üye ölkelere verilen fonlar gibi desteklenmelidir. Aynı zamanda AB fonlarından fon kullanımının tarımsal işletmeler içinde özendirilmesi ve bu konuda tarımsal işletmelerin tarımsal yayım hizmetleri ile desteklenmesi gerekmektedir.

6.TÜRKİYE’DE TARIMIN FİNANSMANIN DA TARIMSAL KREDİLER

6.1.Tarımın Finansmanı

İnsanlık tarihi incelendiğinde tarım sektörü ülkelerin ve toplumların gelişiminde en önemli rolü üstlenmektedir. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ne olursa olsun tarım kesimi tüm ülkelerde en fazla önem arz eden sektörlerden birisidir. Bugünkü gelişmiş ülkelerin kalkınmasında ve sanayileşmesin de tarım sektörü her zaman kaynak yaratan sektör özelliğini korumuştur. Tarım sektörünün bu kadar önemli olduğu dünya ekonomisinde tarımın finansman yapısı incelendiğinde bu sektörde sermaye devir hızının düşük olduğu görülmektedir. Tarımda sermaye birikimini sınırlayan nedenler olarak küçük aile işletmelerinin gelirlerinin düşük olması, tarımda üretimin mevsimsel olarak kesikli devam etmesi, tarım ürünlerinin arz ve talebinin esnek olmaması, değişen pazar koşullarına uyum sağlamada gecikme, tarımsal ürünlerin doğa koşullarından etkilenmesi zararlı ve hastalıklara karşı yetersiz kalınması finansman eksikliğine neden olmaktadır (Dernek 2006).

Ülkelerin tarım politikalarının oluşturulmasında, kırsal alanda yaşayanların gelir seviyelerinin artırılarak hayat standartlarının yükseltilmesi ana hedef olarak kabul edilmektedir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için, tarımsal üretimin ana maddesi olan toprak ve su potansiyelinin üretime döndürülmesi, üretim faaliyetlerinin düzenli, sürekli ve etkin olarak yürütülmesi, gerekli tarımsal yatırımların yapılmasında bağlıdır. Bu bakımdan tarım sektöründe sermaye gereksiniminin büyük önemi vardır(Anonim, 2007c).

Tüm sektörlerdeki işletmelerde olduğu gibi tarım sektöründe faaliyette bulunan tarımsal işletmelerin amaçları arasında, süreklilik, kar sağlamak ve sosyal fayda yaratmak yer almaktadır. Tarım işletmeleri de diğer işletmeler gibi bitkisel ve hayvansal ürünleri tedarik etmek, üretmek, pazarlamak, dağıtımını yapmak ve kar sağlamaya çalışmaktadırlar. Tarım işletmelerinde işletme fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri ve üretimlerini devam ettirebilmeleri için çiftçiler işletmelerini finanse etmek zorundadırlar.

Günümüz globalleşen ekonomik düzeninde üretim yapan işletmelerin sadece girdi satın aldığı ve ürünlerini pazarladığı piyasaların dışında finansal piyasalar ile olan ilişkileri de önem kazanmıştır. Bu anlamda tarımsal işletmeler için üretim girdilerinin elde edilmesi süreci beraberinde satın alma gücünün de sağlanması gerekliliğini doğurmaktadır. İşletmeler ancak bu şekilde ekonomik faaliyetlerini sürdürmeye devam edebilecektir. Günümüzde işletmelerin ürün, üretim ve pazarlama süreçlerinin arasında köprü görevi görmek üzere sermaye piyasası

faaliyetleri de eklenmiş olmaktadır. Modern anlamda finansman ve finansal yönetim işletmeler açısından mevcut üretim ve pazarlama sürecine sermaye piyasası faaliyetlerinin de eklenmesi olarak yorumlanabilir. Tarımsal alanda kalkınma ve beraberinde gelen sanayileşme hareketlerine bağlı olarak işletmelerin artan finansman talebinin karşılanması amacıyla arayışlara gidilmiştir. Sermaye birikiminin en önemli adımlarından olan tarım sektörünün finansmanı da bu süreçte en fazla ilgi gören konulardan biri olmuştur.

6.2. Tarımsal Krediler

Kredi sözlük anlamı olarak saygınlık ve güvencedir. Latince’de inanma anlamına gelen ‘credere’ kökünden kaynaklanmaktadır. Kredi genel olarak belirli bir süre sonra ödemek vaadiyle, mal, hizmet, para cinsinden satın alma gücünün sağlanması ya da var olan satın alma gücünün belirli bir zaman sonra geri alınmak üzere başka bir kimseye devredilmesidir. Bankacılık açısından kredi bir bankanın yapacağı istihbarat sonucunda gerçek ya da tüzel kişilere, yasaları, iç kurallarını ve kendi kaynaklarını da göz önünde tutarak teminat karşılığında ya da teminatsız olarak para, teminat ya da kefalet vermek şeklinde tanıdığı olanaktır(Parasız 2007)

5411 sayılı Bankacılık kanununa göre; bankalarca verilen nakdi krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayri nakdi krediler ve bu niteliğe haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasaları araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayri nakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakmaksızın bu kanun uygulamasında kredi sayılır.

Yukarıda verilen kredi tanımlarına göre tarımsal işletmeler her zaman yeterli bir sermayeye sahip olmadıkları ve işletmelerinin faaliyetlerini rasyonel ve verimli şekilde devam edebilmeleri için gerekli olan canlı ve cansız varlıkları ile yatırıma olan ihtiyaçlarını giderebilmek için borçlanmaya, yani kredi kullanmaya ihtiyaçları vardır.

Tarımsal kredi, tarım işletmelerinin yatırım veya cari harcamalarının finansmanını sağlamak amacıyla belirli bir teminat karşılığında belirlenen geri ödeme süresi ve koşullarında aynı ya da nakdi olarak kullandırılan yabancı kaynaklardır(Duman 1997). Bir başka tanımla tarımsal kredi, her çeşit gerçek tarımsal işletme sahiplerinin üretim faaliyetlerini temin,

iyileştirme veya çoğaltmak amacıyla çeşitli üretim araçlarını elde etmek ve çeşitli şekildeki işletme ve tesis-ekipman masraflarını karşılama konusunda öz sermayenin yeterli olmadığı durumlarda nakit sermayeyi tamamlamak için doğrudan doğruya üretimde kullanmak zorunda kaldıkları ekonomik fayda ve etkisi kısa veya uzun süren yabancı kaynaklardır (Adıgüzel 2006).

Ayrıca üreticilerin tarımsal üretim faaliyetlerinde bulunmak, üretimde verimlilik ve etkinliği arttırmak amacıyla öz sermayesinin yeterli olmadığı durumlarda, üretim girdilerinin sağlanması, makine ve hayvan varlığının artırılması ile uzun dönemde işletmeye hizmet edebilecek yapı ve tesislerin kurulmasında yararlanılan yabancı kaynaklar diye tanımlanabilir (Bülbül ve arkadaşları 1995)

Tarımsal krediler, iç ve dış pazarlarda pazarlama yeteneği bulunan tarımsal ürünlerin üretilmesi, işlenmesi, değerlendirilmesi, depolanması, saklanması ve pazarlanmasına yönelik her türlü yatırım ve işletme harcamaları ile bir ürüne yönelik özel projelerin finansmanı amacıyla açılan kredilerdir. Tarımsal kredilerin kullanma ihtiyacı, belirlenen günde ödenmesi ve kullanma karşılığı bedel ödenmesi gibi unsurları bulunmaktadır. Tarımsal kredilerin kullanımındaki temel amaçlar (Erdoğan 2002);

- Yatırım veya işletme unsurlarını veya her ikisini de tamamlamak,
- Üretimi ve verimi arttırmak ve iyileştirmek,
- Tarımsal işletmeye sahip olmak,
- Tarımsal ürünleri işlemek, değerlendirmek ve tarımsal üretime girdi temin etmek,
- Ürünlerin pazarlamasını kolaylaştırmak olarak sayılabilir.

Sermaye yetersizliği içinde bulunan tarımsal işletmelerin üretim faaliyetlerini sürdürebilmeleri, girdi alımını ve yatırımlarını aksatmadan yapabilmeleri için uygun şartlarda desteklenmeleri gerekmektedir. Bu nedenle tarım politikalarının en önemli bölümünü oluşturan tarımsal kredi tarım sektörünün gelişmesindeki önemli faktörlerden birini oluşturmaktadır.

Bankacılık alanından tarım sektörüne fiyat kontrol mekanizmaları veya destekleme alımları biçiminde sektöre kaynak aktarılabildiği gibi tarım bankaları aracılığıyla sübvansiyonlu kredi uygulamalarına da yer verilmektedir (Seibel 2001). Tarım sektörüne yönelik politika aracı olan krediler ticari kredilerin altında fiyatlandırılarak üretici üzerindeki fonlama maliyetini aşağı çekmektedir. Kaynakların devlet fonlarından karşılandığı ve devletin kredi riskinin tamamını üstlendiği veya üreticiye uygulanan faizi sübvansiyonla karşılandığı, kredi riskinin kaynak sağlayan finans kurumu tarafından üstlenildiği durumlar da mevcuttur (Herdt

2006). Tarımsal kredilere uygulanan faiz oranının piyasa oranından birkaç puan daha düşük olduğu bu kredilerde kredinin sorumluluğu ve riski bankaların üzerinde olduğundan üreticiler ödeme güçlerine göre kredilendirilmekte, diğer bir ifadeyle müşterinin gelir yaratma gücü ve krediyi ödeme kabiliyeti dikkate alınarak kredinin geri dönüş riski azaltılmaya çalışılmaktadır. Buna ilave olarak, tahsis edilen kredilerin her şeyden önce amacına uygun kullanılmasının temini ile takip ve tahsilatının takibi işinin uzmanlık gerektiren maliyetli bir süreç olması ve devletin, kredi hizmeti vermede yeterli alt yapısının ve uzmanlığının bulunmaması da kredi geri dönüş oranlarını olumsuz etkilemektedir.

Devletin tarım sektörünün finansmanındaki rolü, dengeli bir ekonomik yapı içinde, belli kalkınma hedefleri doğrultusunda tutarlı, şeffaf, güvenilir finansal ve sosyal politikalar oluşturmak, yasal ve kurumsal altyapıyı oluşturmak, uygun yasal çerçevede sektörün yapısal sorunlarının giderilmesine ve üreticinin desteklenmesine yardımcı olacak sürekliliği olan, tutarlı kurumların gelişmesine imkan sağlamak, böylece tarım kesimine hizmet götürecek özel sektör ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği içine girerek bu alandaki faaliyetlere mali ve teknik destek sağlamak ve sorunların çözümüne yönelik entegre bir yaklaşım ve aksiyon planı oluşturmak olmalıdır (Erdoğan 2002).

Ticari bankaların tarım sektörünün finansmanında çekimser kaldığı görülebilmektedir. Bunun temel nedenlerinden biri doğa koşulların belirsizliği nedeniyle sektörün riskli kabul edilmesi ve konjonktürel dalgalanmalar sebebiyle üreticilerin sabit ve düzenli bir gelir seviyesine sahip olmamalarıdır. Gelişmiş ülkelerde tarımda sigorta sektörünün gelişmiş olması doğa koşulları ile ilgili bu riski azaltmıştır. Ticari bankalar için riskli sayılan diğer durum ise sermaye yetersizliği, krediye karşılık yeterli teminat alınamaması veya yasal takip durumunda ipoteğin nakde çevrilmesinde yaşanan güçlükler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum bankaların kredi kararı vermeden önce kırsal girişimcinin gelir yaratma gücünü ve yönetim kabiliyetini yakından izlemesini gerektirmektedir. Bankacılık hizmetlerinden yararlanabileceği kabul edilen üreticilerin ve diğer kırsal girişimcilerin, işlem maliyetlerinin ihtiyaçları olan krediden daha fazla olması nedeniyle bankalardan kredi kullanmadıkları görülmektedir. Kredilerin faiz oranında, kaynak maliyetinin üzerine konulan belli bir marj içinde yansıtılan bu masraflar, özellikle küçük miktarlı kredileri üretici için maliyetli hale getirmektedir. Küçük miktarlı krediler için işlem maliyetlerinin belli bir fon aracılığıyla desteklenmesi bankaların üreticiye yansıtılan maliyetlerini azaltarak küçük üreticinin krediye erişimini kolaylaştırması bakımından önemli bir enstrüman olarak nitelendirilebilir(Gültekin 2008).

Tarımsal kredilendirme politikası, sadece tarımsal verimliliği artırmakla kalmayacak, kredi kuruluşunun karlılığını da olumlu yönde etkileyecektir. Gelişmiş ülke uygulamalarında kredi kuruluşları üreticilerin yalnızca nakit ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda teknik bilgi ihtiyaçlarını da karşılayarak, ciddi anlamda eğitim programları düzenlemektedirler. Ayrıca, teknolojik değişimler, değişen pazar talepleri, yeni ve daha önce kullanılmayan girdilerin kullanılması, üretim faktörlerinin kullanımındaki değişmeler, daha yüksek verimli bitki ve hayvan türlerinin yetiştirilmesi ve yüksek teknik bilgi seviyesi uygun ve yeterli finansman sağlanması halinde mümkün olabilmektedir. Tarımın çoğunlukla açık alanlarda yapılması ve tarımsal sigortanın yaygın olarak kullanılmaması risk ve belirsizlikleri artırmakta, sermayenin tarım dışı sektörlerden tarıma yönelme imkanlarını azaltmakta, bu durum sektörün kaynak ihtiyacını artırırken kredi teminini güçleştirmektedir. Sektörde makro düzeyde arz talep dengesinin sağlanamaması sebebiyle tarımsal ürün fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalar, dengesiz tarımsal gelir kazanımına ve dolayısı ile kredi ihtiyacının artmasına sebep olmaktadır.

Finans sektörünün gelişmediği ülkelerde üreticiler finansman ihtiyaçları için başka kaynaklara yönelmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Bankalaşmanın düşük seviyede olduğu ve resmi kredi kurumlarının fonksiyonel çalışmadığı gelişmekte olan ülkelerin çoğunda tarımsal üreticilerin gereksinim duydukları krediyi komşu, akraba, arkadaş, tüccar, esnaf, aracı-tefecî gibi organize olmamış kredi kaynaklarından sağlandığı görülmektedir (Barth 2006). Küçük üreticilerin bankalara erişimlerinin olmamasının yanında bu kurumlar tarafından krediye ehil görülmedikleri düşüncesi de resmi olmayan kanallardan kısa vadeli, yüksek faizli borç almalarına sebep olmaktadır. Sözleşmeye dayanmayan ve çoğu zaman anlaşmazlıklarla sonuçlanan borç-alacak ilişkisi doğuran bu sistem borç alanların aleyhine çalışmakla birlikte, borçlanmadaki kolaylık veya formalitelerin azlığı, alınan borcun nerede kullanılacağına bağlayıcı olmaması gibi kolaylıkları nedeniyle yaygın olarak kullanılmaktadır (Erdoğan 2002). Organize olmamış kaynaklardan alınan krediler etkili bankacılık hizmetlerinin yerini tutmamakta usulüne uygun krediye ve tam bir mali aracılık hizmetine erişiminin olmaması, tarımsal kalkınmayı sektöre uğratmakta ve kırsal yoksulluğu azaltma çabalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Tarımsal kredilerin verilme şekli, süresi ve faiz oranlarında tarımsal işletmeleri etkilemiştir. Bazı durumlarda tarımsal işletme sahipleri diğer bankalardan tüketici kredisi kullanmak yerine tarımsal kredi faiz oranlarının düşük olması nedeni ile tarımsal kredi kullanmaktadır. Bu durum bankaların denetleme politikasının yoksunluğundan

kaynaklanmaktadır. Tarımsal kredilerin verilen bankalar tarafından yerinde kullanılması denetlenmeli ve verilen sübvansiyonlu kredilerin tarımda kullanılması sağlanmalıdır. Böylece kaynak tahsisi bozulmayacak ve tarım sektörü daha fazla tesisleşerek pazar için üretim yapacaktır.

6.2.1. Tarımsal Kredi Çeşitleri

Tarımının en önemli sorunlarının başında sermaye yetersizliği gelmektedir. Teknolojik gelişmelerin sağlanması, tarımsal yapının iyileştirilmesi, pazarlamanın düzenlenmesi gibi nedenlerden dolayı tarımın kredilerle desteklenmesi gerekmektedir. Tarımın çalışma alanlarının çok çeşitli olması kredi verilmiş şekillerinin de değişmesine ve çeşitlenmesine yol açmaktadır (Eraktan 1988)

- Tarımsal krediler vadelerine göre(Dernek 2006);
- Kısa vadeli krediler(1-6 ay), genellikle ekim ve hasat dönemleri için verilen kredilerden oluşmaktadır. Ancak çok fazla kısa süreli kullanılmaktadır.
- Orta vadeli krediler (6-12 ay), girdi temini, ekim ve hasat dönemleri için kullanılan kredilerdir.
- Uzun vadeli krediler (1 yıl ve üzeri) ise tarımsal işletme tesis makine ve ekipmanların satın alınmasında ayrıca arazi satın alımlarından kullanılan krediler olmak üzere çeşitlendirilebilir.

Tarımsal krediler amaçlarına göre;

- Üretimle ilgili krediler, tarımsal üretimin artırılması için bitkisel ve hayvansal üretim için verilen kredilerdir.
- Pazarlama krediler, tarımsal ürünlerin üretimden tüketime gidene kadar geçen süredeki pazarlama zinciri için verilen kredilerdir.
- Tarım sanayi kredileri, tarımsal sanayinin geliştirilmesi için verilen krediler olarak ayrılabilir.

Konularına göre tarımsal krediler;

- Bitkisel üretim kredileri, bitkisel üretimi arttırmak için verilen kısa ve orta süreli kredilerdir.
- Hayvancılık kredileri, hayvancılık üretimini arttırmak ve saf ırkların oluşturulabilmesi için verilen orta süreli kredilerdir.
- Tarımsal kalkınma kredileri, uzun vadeli olarak verilen tarımsal ekipman, arazi ve yatırım kredileri olarak çeşitlendirilebilir.

6.2.2. Tarımsal Kredi Kaynakları

Tarımsal işletmeler ihtiyacı olan kredileri çeşitli kaynaklardan elde edebilmektedir. Bu kaynaklar farklı şekillerde sınıflandırılmış olsa da en çok kabul gören kredi kaynakları üç grupta incelenmektedir. Bu kaynaklardan yararlanmak tarımsal işletmelerin genel ve mali gelişimine, kredi koşulları ve alternatif kredi kaynaklarının durumları önem taşımaktadır (İnan 2006).

* **Organize Kredi Kaynakları:** Tarımı desteklemek ve geliştirmek amacıyla kurulmuş ve bu konuda uzmanlaşmış kredi kuruluşlarıdır (Dernek 2006). Tarıma destek veren devlet bankaları, tarımsal amaçlı kooperatifler ve özel bankalardan oluşmaktadır

* **Organize Olmamış Kredi Kaynakları:** Bu kuruluşların asıl faaliyet alanları tarımsal krediler değildir. Ancak gerekli koşulları sağlayan çiftçilere tarım kredisi açabilmektedirler (İnan 2006).

* **Özel Kişiler:** Bunlar enformal kredi piyasası olarak tanımlanmaktadır. Esnaf, arkadaş, akraba ve bu grupta en önemli payı da tefeciler almaktadır. Buldukları konum itibariyle geri ödeme oranları yüksektir, çünkü tefeciler kredi kullanıcıları hakkında bilgiye sahiptirler (Yılmaz ve Arkadaşları 2006).

Bir başka kaynak olarak tarımsal kredi kaynakları olarak Teşkilatlanmış Kredi kaynakları ve Teşkilatlanmamış kredi kaynakları olarak ayırım yapılmıştır (Karacan 1991)

- Şahıslar (Teşkilatlanmamış Kredi Kaynakları):
- Kredi Kurum ve Kuruluşları (Teşkilatlanmış Kredi Kaynakları)

6.3. Türkiye’de Tarımın Finansmanında Tarımsal Kredilerin Önemi

Tarımın en önemli politikalarından biri tarımsal kredi politikalarıdır. Tarımda diğer bir çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi toprağın azlığı, verimin düşük olması ve bu da iyi bir sermaye birikiminin olmasını gerekli kılmaktadır (Eren 2010). Tarım kesiminde gelirlerin düşük olmasından ve giderlerin yüksek olmasından dolayı tasarruf düzeyi sınırlı kalmaktadır. Tarımda sermaye birikimi yavaş olduğu için tarımsal kredilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Üretimin artırılması, ekonomik ölçekli üretim tesislerinin kurulması ve var olan üretim tesislerinin ekonomik ölçeğe kavuşturulması ile mümkün olacaktır. Bunun gerçekleşmesi ise ucuz finansman sağlanması ile mümkündür. Sermayesi yetersiz olan üreticilerin üretim faaliyetlerini zamanında ve eksiksiz yerine getirebilmeleri, satın alma ve yatırımlarını aksatmadan yapabilmeleri için uygun şartlarda tarımsal kredilerle desteklenmeleri

gerekmektedir. Bu nedenle, tarımsal politikaların önemli bölümünü oluşturan tarımsal krediler, tarım sektörünün gelişmesinde temel faktörlerden birini oluşturmaktadır.

Tarımsal krediler tarımsal gelişmenin sağlanmasında olduğu kadar tüm ekonominin gelişmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Tarım sektörünün kredi ihtiyacının karşılanabildiği ülkelerde tarım hızla gelişirken, yeterince karşılanamadığı ülkelerde geri kalmıştır.(Anonim 2011u).Bu nedenle tarımsal krediler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründeki üretimi artırmaya ve bu sektördeki hayat seviyesini yükseltmeye yardımcı olan en önemli faktördür. Çünkü tarım temel besin maddelerinin üretiminin yapıldığı sektördür.

Türkiye'de, 1950'lerde başlayan tarımda makineleşmenin getirdiği köklü değişim ile birlikte tarımsal kredilerin hacmi de hızla gelişme göstermiştir. Planlı dönemde bu gelişme düzenli bir biçimde sürmüştür. Ancak, tarımsal kredi hacmindeki artış, üreticilerin tarımsal kredi gereksinimlerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Diğer yandan, tarımsal kredilerin dağılımında da önemli sorunlar vardır. Bu sorunların bir bölümü tarımın kendi yapısından, bir bölümü de Ziraat Bankası'nın kaynak yetersizliğinden ve kredilerin dağıtım sisteminden kaynaklanmaktadır. 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren özel bankalar tarım kredilerine yönelmişlerdir.

Türkiye'de tarım sektörüne uygulanan destekleme politikaları içinde tarımsal kredi politikası önemli bir yer tutmaktadır. Tarım sektörünün ülkemizde düşük faizli ve uzun vadeli kredilerle desteklenmesi Cumhuriyet döneminden önce başlatılmış ve günümüze kadar kesintisiz olarak devam etmektedir. Tarıma bankalar tarafından açılan krediler dönem dönem dalgalanma göstermiş, 1950-1960 dönemi ve 1970 dönemi tarımsal kredilerin toplam krediler içinde payının arttığı dönemler olmuştur. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası direktifi ile görev zararları gerekçe gösterilerek Ziraat Bankası'nın tarıma kredi vermesi azaltıldı (Şahin 2009).

Ziraat Bankanın tarımsal kredileri, kaynak maliyetlerinin altında kalan faiz oranlarıyla kullandırıldığından, müşterilerce alınan kredilerin bir kısmı amaç dışı kullanılarak sektör dışına çıkmış, aynı zamanda T.C.Ziraat Bankasının mali yapısını bozulmasına, kredileme gücünün daralmasına (reel kredi miktarının azalmasına) neden olmuştur. Bu olgu, bir nevi yarattığı haksız rekabetle Türkiye'de; işletme sayısı, ekilebilir arazi varlığı, hayvan varlığı, teknoloji ve girdi ihtiyacı gibi önemli özellik ve büyüklükleri nedeniyle, dış kaynak gereksinimi yüksek olan tarım sektörünü T.C. Ziraat Bankasına muhtaç etmiştir. Diğer banka ve finansman araçlarının sektöre ilgi duymasına olumsuz etkide bulunmuş ve sektörün toplam

kredi hacmini daraltmıştır. Banka sadece doğrudan üreticileri değil Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve bunlar aracılığı ile bu kooperatiflerin ortaklarını, zaman zaman TİGEM, TMO gibi tarımsal KİT'lere kredi kullandırmak, kaynağı önceden Bankaya aktarılmayan destekleme ödemelerini hazineye borç yazarak yapmak suretiyle tarımı finanse etmek durumunda bulunmuştur. Bankaca tarımsal krediler; doğrudan üreticilere, Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla ortaklarına, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri'ne, tarımsal amaçlı kooperatifler ve birlikler aracılığı ile ortaklarına, tarımsal ürünlerin işlenmesi pazarlanması ve ihracı ile uğraşan kamu kurum ve kuruluşlarına, gerektiğinde ödemesiz dönem gibi destekleyici, uzun vadeli yatırım veya en az bir yıl vadeli işletme kredileri şeklinde kullanılmıştır.

2003 yılından sonra T.C. Ziraat Bankası dahil olmak üzere diğer tüm özel bankalar tarım sektörüne kredi vermeye başlamıştır. 2000- 2003 yılları arasında T.C. Ziraat Bankasının bu dönemdeki boşluğunu özel bankalar kapatmaya çalışmış olsalar da kapatamamışlardır. Bu aradaki boşluğu tarımsal işletme sahipleri Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından karşılama yoluna gitmişlerdir. Bu dönemden sonra T.C.Ziraat Bankası 2003 yılından sonra tekrar eski günlerine dönerek tarımsal kredilerdeki payını arttırmıştır. 2001 yılında tarım kredisi kullandıran tek özel sermayeli banka Şeker Bank iken, 2004 yılında Deniz Bank ile Anadolu Bank, 2005 yılında Finans Bank tarıma kredi vermeye başlamışlardır(Güneş 2009). Daha sonra ki yıllarda tarımdaki gelişme ve rekabetin hızlanması ile birlikte bankacılık sektörü tarım sektörünü bir kere daha yönelmiş ve özel bankalar tarım sektörüne daha yoğun şekilde kredi vermeye başlamışlardır. Günümüzde tarıma kredi veren banka sayısı giderek artış göstermektedir.

Türkiye'de tarıma verilen kredilerin faiz oranları diğer sektörlere verilen kredi faiz oranlarından düşük olmasına rağmen, Türkiye'de yaşanan yapısal sorunlar nedeniyle kredilerin faizleri üreticileri etkilemekte ve bazı üreticiler borçlarını ödeyememektedir. Bu nedenle Türkiye'de dönem dönem hükümetler seçim yatırımı olarak gördükleri tarımsal kesimin kredi faizlerini affetme yoluna gitmişlerdir(Gaytancıoğlu 2009). Ancak bu durum tarımsal işletme sahipleri arasında probleme neden olmuştur. Çünkü zamanında tarımsal kredilerini ödeyen çiftçiler kendilerini kullanılmış olarak görmektedir. Daha sonraki tarımsal kredi kullanımlarında devlet tarafından yapılacak af beklentisi tarımsal kredi ödemelerini aksatmaktadır.

Türkiye'de tarımsal desteklerin zamanında ve istenilen miktarda olmaması tarımsal işletmelerde finansman açığına neden olmaktadır. Bu durumun farkında olan yabancı menşeli

bankalar tarım sektörüne girmeye başlamıştır. Bu durum eğitim seviyesi düşük çiftçilerin arazilerinin alınmasına kadar giden bir durum olmaya başlamıştır. Bu alanda bankalar arasında birleşmeler ve satın almalar başlamıştır.

Tarım işletmelerinin çoğunluğu yeterli tarımsal geliri elde edemediklerinden varlıklarını sürdürmeleri, gelişmelere ayak uydurabilmeleri ve tarımsal faaliyetlerine devam edebilmeleri için mutlaka sermayeye ihtiyaçları vardır. Doğal kaynaklardan etkin bir biçimde yararlanmak, tarımsal yapıdaki bozuklukları ortadan kaldırmak, üretim tekniklerini geliştirebilmek ve üretim miktarı ile verimliliği arttırabilmek için tarımda fazla sermaye kullanmak gerekmektedir.

Türkiye tarımında üretim miktarını ve yapısını etkileyen faktörler arasında sermayenin önemi büyüktür. Ekilebilir alanların son sınırına ulaşması sonucu tarımsal üretim ancak etkin ve yoğun sermaye kullanımı ile arttırılabilmektedir. İşletme sermayesinin yetersiz olduğu durumlarda üretici, verimliliği arttırıcı teknikleri uygulayamadığı gibi Türkiye’de tarım işletmelerinin büyük ölçüde küçük aile işletmelerinden oluşması tarımda sermaye birikimini engellemektedir. Bu durum tarımsal işletmelerin modern tarım tekniği kullanmalarını, sermaye verimliliğini arttırmalarını, teknik yenilikleri takip etmelerini, üreticilerin bu tür yeniliklerden haberdar olmalarını, yeni teknikleri benimsemelerini ve uygulayabilmelerini engellemektedir.

Tarımsal işletmelerin devlet tarafından destekleme miktarları az olduğu için işletmeler yabancı kaynak kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Bu finansman eksikliğini de işletmelerin aynı ya da nakdi kredi kullanarak kapatmalarını gerekmektedir. Yabancı kaynak kullanımı da kaynak maliyeti ve faiz oranlarından dolayı işletmelerin öz sermayelerini azaltmakta ve gelişimini engellemektedir. Bu nedenle tarım devlet tarafından diğer ülkelerde olduğu gibi daha fazla desteklenmeli ve finansman açığı kapatılmalıdır. Tarımsal kredilerin faiz oranının düşük tutulması ve vadelerinin arttırılması gerekmektedir. Tarımsal kredi veren devlet ya da özel sektör finans kurumlarının tarımsal işletmelerin gelirini arttırıcı tesis ve ekipman kredilerini arttırmaları gerekmekte, aynı zamanda verilecek kredilerin vadesinin yüksek, faiz oranının düşük olması gerekmektedir. Tarımsal işletmelerin girdi maliyetlerinin yüksek olması tarımsal girdi teminlerinde faiz oranlarının düşük tutulmasını gerektirmektedir.

6.3.1. Türkiye’de Tarımsal Kredilerin Organizasyon Yapısı

Türkiye’de tarımsal kredinin organizasyon yapısı incelendiğinde, bu yapının iki önemli unsurunun olduğu görülmektedir. Bir yanda T.C.Ziraat Bankası ve Tarım Kredi

Kooperatifleri ağırlıklı olmak üzere özel bankalardan oluşan organize olmuş, kurumsal yapıya sahip kredi kaynakları, diğer yanda ise organize olmamış daha çok şahıslara dayalı kaynaklar bulunmaktadır (Anonim 2011u).

- **Organize Olmuş Kredi Kaynakları:** Bu kaynaklar başta T.C.Ziraat Bankası olmak üzere, Tarım Kredi Kooperatifleri ve diğer Kooperatifler olmak üzere özel bankalardan oluşmaktadır. Tarım Satış Kooperatifleri ile, Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri ve Çay Ekicileri İstihsal Kooperatifleri bulunmaktadır. Bu Kooperatifler, ortaklarına sınırlı miktarda nakdi olmak üzere genel olarak aynı kredilerle destek olmaktadır.
- **Organize Olmamış Kredi Kaynakları:** Akrabalar, arkadaşlar, esnaf ve tüccarlar, faizle borç veren tefeciler ve benzeri kişilerden sağlanan, ödünç alınan paraların oluşturduğu kredi kaynaklarıdır. Akraba ve arkadaşlar arasındaki borçlanmalar genellikle faizsiz, ancak yabancı para veya altına endekli verilirken, faizci ve tefecilerden alınan borçlarda yüksek faiz oranları söz konusudur. Esnaf ve tüccarlar ise, bir kredi kaynağı olmaktan çok, mallarını satmaya çalışan kişiler olup, çiftçiye ihtiyacı olan üretim ve tüketim mallarını taksitle veya veresiye satmaktadırlar. Öte yandan aracılar da başlangıçta çiftçiye avans şeklinde ödemede bulunup, ürün alımını garanti etmeye çalışmaktadırlar.

6.3.2. Türkiye’de Tarım İşletmelerinde Kredi İhtiyacını Doğuran Nedenler

Bir ülkede ekonomik birimler, gelirlerinin tümünü tüketim harcamalarına ayıramazlar. Bir bölümünü de tasarrufa ve yatırıma ayırırlar. Tarım işletmelerinde sermayenin devir hızının az olması tasarruf etmeyi zorlaştırmaktadır. Tasarrufların azalması ekonomide yatırımların azalmasına neden olmaktadır. Birikim yetersizliğinden doğan sermaye yetersizliği ise kredi yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır.

Tarımsal krediler donatım sermayelerini karşılamak, tarımsal ürünlerdeki verimi arttırmak, tarımsal ürünlerin üretimini arttırmak, mevcut tarımsal işletmelerin ölçeklerinin büyütülmesi, çiftçilerin toprak sahibi olmalarını sağlamak, tarım ürünlerinin iç ve dış pazardaki rekabet payını arttırmak, tarımsal sanayinin kalkınma planları ilkelerine göre gelişmesini sağlamak gibi amaçlar nedeniyle tarımsal krediler kullanılmaktadır(İnan 2006).

Tarım işletmelerinde kredi ihtiyacını doğuran nedenler (Erdoğan 2002, İnan 2006)

- Tarım sektörünün açık doğa koşullarında yapılması, hastalık ve haşerelere karşı korumasız olması, sigortacılığın gelişmemiş olması, riskleri ve belirsizlikleri

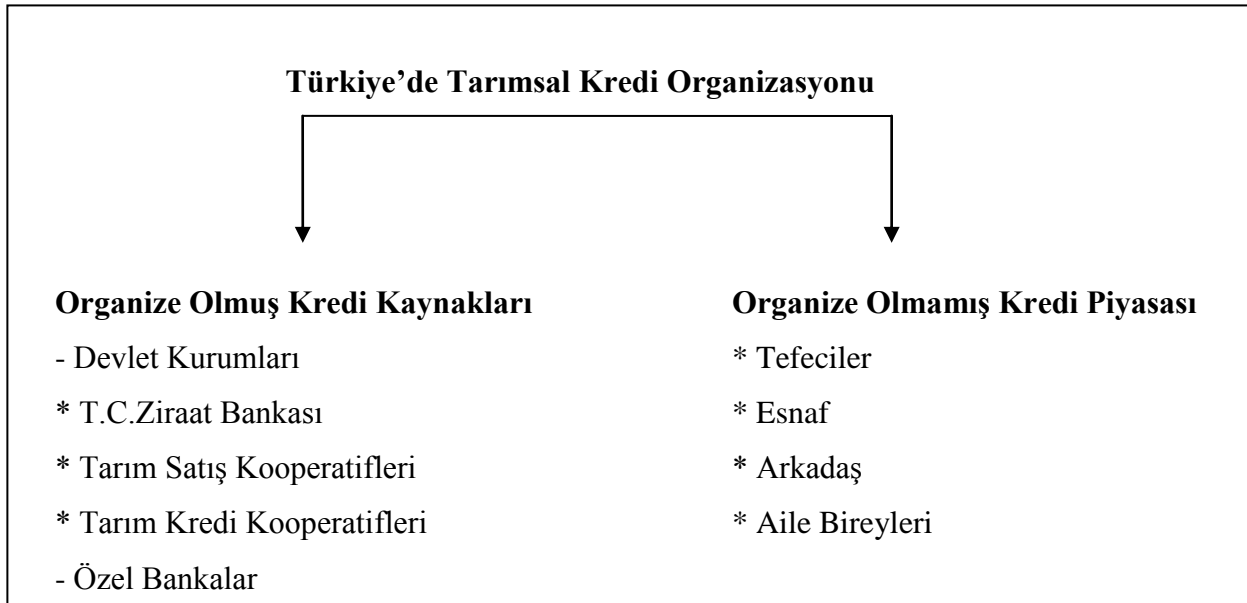
arttırmaktadır (Karacan 1991). Bu risk ve belirsizlikler ülkemizde çoğu küçük işletme ölçeğinde bulunan tarımsal işletmelerde geçimlik tarım uygulanmaktadır. Bu nedenle tarımsal işletmeler kazandıkları gelirlerinden tasarruf edememekte ve tarımsal kredi kullanabilmektedirler.

- Sağlıklı ve kaliteli ürün alabilmek için tarımsal mücadelenin yapılması gerekmektedir. Aksi durumda verim ve kalitedeki düşme üretici gelirini olumsuz yönde etkilemektedir. Gelirin olumsuz yönde etkilenmesi bir dahaki yıl yapılacak olan tarımsal yatırımları etkilemektedir. Tarımsal hastalık ve zararlılarla mücadele belirli bir sermayeyi gerektirmektedir. Tarımsal girdilerde ve ilaçlardaki fiyat artışları tarımsal işletme sahiplerini yatırım sermayesi olarak zorlamaktadır.
- Toplumda yaşayan bireylerin hayat standartlarının yükselmesi ile birlikte ihtiyaçlar da çeşitlenmektedir. İnsan ihtiyaçlarının çeşitlendirmesi ile birlikte pazara dönük tarımsal üretimde artış olmaktadır. Bunun başında birim alandan en yüksek verimliliği elde etmek gerekmektedir. Tarımsal işletmeler için yeni teknolojik donanımlı makinelerin, girdilerin kullanması aynı zamanda da verimli bitki ve hayvan çeşitlerinin yetiştirilmesi ancak mali açıdan destek sağlanarak yapılabilir.
- Tarım sektöründeki arz ve talep koşullarından kaynaklanan dalgalanmalar üretici gelirleri farklılaştırmaktadır. Tarım ürünü fiyatlarının tahmin edilen düzeyde olmaması nedeniyle ortaya çıkan gelirdeki azalma ancak tarımsal krediler kullanılarak kapatılmaktadır.
- Ülkemizde miras yolu ile arazilerin parçalanması ve tarımsal işletme büyüklüklerini optimum büyüklüğün altına düşürmesi ve varis çokluğu nedeniyle işletmeler tarımsal sermaye eksikliği içinde bulunmaktadır. Bu durum işletmelerin verimli çalışmasını engellemektedir. Miras paylarının tek elde toplanabilmesi için ya da varisler arasında bölümlenmemesi için bir kişinin tüm miras payını alması gerekmektedir. Bu durum da mirasçının tarımsal kredi talebini arttırmaktadır.

6.3.3. Türkiye’de Tarımsal Kredi Veren Bankalar Ve Tarımsal Kredi Payları

Türkiye’de tarımsal finansmanın yapısı incelendiğinde öncelikle devlet tarafından tarımsal işletmelere verilen desteklemeler gelmektedir. Ancak verilen tarımsal desteklemelerin az miktarda olması, girdi fiyatlarının artması, üretilen ürünlerin satış fiyatlarının düşük olması tarımsal işletme sahiplerinde finansman açığına neden olmaktadır. Finansman açığı olan işletmeler T.C.Ziraat Bankasından sübvansiyonlu tarımsal kredi

kullanılmaktadırlar. Ancak kullanılan tarımsal kredilerin miktarı işlenen arazi ile orantılı olması ve az miktarda olması finansman açığını yeteri kadar kapatmamaktadır. Alınan tarımsal kredilerin faizinin düşük olması ve denetimlerin az olması nedeni ile tarım dışı faaliyetlerde kullanılmasını (düğün, ev eşyalarının değiştirilmesi, ihtiyaçların karşılanması v.b.gibi) kredilerin tarım dışına kaymasına neden olmaktadır. Açık kalan finansmanı özel bankalardan kapatma yoluna gitmektedirler. Özel bankalardan alınan kredilerin faiz oranlarının yüksek olması işletme sahiplerini ödeme dönemlerinde zor durumda bırakmakta ve arazilerinin ellerinden gitmesine neden olmaktadır. Özel bankalardan da finansman açığını kapatamayan işletmeler tefecilerden borç para almaktadırlar. Tefecilerden alınan kredinin vadesinin az olması karşılığında çiftçilerin arazilerinin tefecilerin eline geçmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu durum tarımsal işletme sahiplerinin iflas etmesine ve köyden kentlere göçe neden olmakta ya da büyük çiftliklerde işçi olarak çalışmalarına neden olmaktadır.

Şekil.6.1. Türkiye’de Tarımsal Kredi Organizasyonu

Türkiye’de tarımsal kredilerin organizasyon yapısı incelendiğinde, bu yapının iki önemli unsurunun olduğu görülmektedir (Şekil.6.1). Bir yanda ağırlıklı olarak T.C.Ziraat Bankası, Tarım Kredi kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri diğer yanda Özel bankalar dan oluşan organize olmuş kurumsal yapıya sahip kredi kaynakları, bir diğer yanda ise organize olmamış daha çok arkadaş, esnaf, tüccar, tefeci gibi şahıslara dayalı kredi kaynaklar bulunmaktadır.

Türkiye’de dönemsel yaşanan kuraklık ve T.C. Ziraat Bankasının tarıma verdiği kredilerde yetersiz kalması nedeniyle özel bankalar da tarım sektörüne girmeye başlamıştır. Özel bankaların KOBİ(Küçük Orta Boy İşletmeler) bankacılığında sonra tarım sektöründe riskin az olması (teminat karşılığı kredi verilmesi) ve garanti rantın yüksek olması, gelişen bir sektör olarak görülmesi nedeniyle birçok banka tarıma çeşitli kredi paketleri ve düşük faiz ile destek kredisi vermeye başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye de kredi paketi ve tarım sektöründe uygulamaları olan büyük bankalar aşağıda sıralanmıştır;

- Ziraat Bankası,
- Vakıfbank
- Denizbank
- Halk Bankası
- İş Bankası
- Garanti Bankası
- Finans Bank
- Ak bank
- Şeker Bank
- Türk Ekonomi Bankası

Tarıma kredi veren bankalar arasında Ziraat Bankasından sonra tarım kesiminin kredilendirilmesine hızlı bir giriş yapan Denizbank gelmektedir. Bunun yanında diğer bankalar da tarımın finansmanına katkıda bulunmak için tarım kesimine yönelik çeşitli konularda kredi vermektedir.

Türkiye’de en önemli kredi kaynağı Tarım Kredi ve Tarım satış kooperatiflerine de fon sağlayan ve denetleme görevi olan T.C.Ziraat Bankası ülke tarımındaki organize olmuş kredilerin en büyük payına sahiptir. 2000’li yıllara kadar özel bankaların tarımsal kredilere ilgisi sınırlı düzeylerde kalmış ve bu bankalar tarafından diğer sektörler desteklenmiştir. 2001 krizinden sonra tarım sektörünün hızla dönüşüme girmesi, makineleşmenin ve modernleşmenin artması ile birlikte tarımsal kredilerde en büyük paya sahip olan T.C. Ziraat Bankası tarımsal kredileri karşılayamayacak boyuta ulaşmıştır. Tarım sektörünün hızlı

dönüşümü ve kredi payının yükselmesi, ekonominin istikrara girmesiyle kredi faiz oranlarının düşmesi üretici kesimini tarımsal kredilere yönlendirmiştir. Bu açığı gören özel bankalar bu sektörle ilgili kredi paketlerine ağırlık vermeye başlamıştır.

Çizelge.6.1. Bankaların Tarım Kredi Çeşitleri

Banka Adı	Arazi Kredisi	Tarımsal Ekipman Kredisi	İşletme Kredisi	Hayvancılık Kredisi	Seracılık Kredisi	Organik Tarım Kredisi
İş Bankası	*	*	*	*	*	
Vakıf Bank			*		*	
Şeker Bank		*	*	*	*	*
Finans Bank	*	*	*	*		
Yapı ve Kredi Bankası		*	*	*	*	
Halk Bank		*	*		*	*
Garanti Bankası		*	*			
Türkiye Ekonomi Bankası	*	*	*	*	*	*
Deniz Bank	*	*	*	*	*	*

* Kaynak . Bankaların web sitelerinden derlenmiştir Anonim (2011 aa,ab, ac, ad, b, e, f, g, h, ı, z,)

Çizelge 6.2’de Türkiye’de bankaların vermiş olduğu tarım kredi çeşitleri verilmiştir. Verilen bankalar arasında Ziraat Bankası tarımın finansmanında en yüksek paya sahip olduğu için kredi paketleri ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Aynı şekilde Deniz Bank’ın kredi paket çeşitleri ve tarıma verdiği kredi payları da ayrıca bir başlık altında incelenmiştir. Tarımsal kredi paketlerinden en önemlileri ve işletmelerin en çok kredi kullandıkları paket olarak işletme kredisi ve tarımsal ekipman kredileridir. Bu krediler genellikle orta vadeli krediler içinde bulunmaktadır. Kredi paketleri içinde arazi kredilerin her bankada olmaması dikkat çekicidir. Bu durumda uzun vadeli tarımsal kredilerin içinde bulunan arazi kredileri daha fazla miktarlarda verilmesi gerekmektedir. Çünkü bu tür krediler uzun vadeli finansmana girmektedir. Aynı zamanda miras hukukundan kaynaklanan arazi parçalanmalarının da böylece önüne geçilebilecektir.

Çizelge.6.2. Sektörlere Göre Nakdi kredi Dağılımı(%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Diğer
2001	1,2	30,6	9,3	28,7	30,3
2002	2,4	30,5	7,5	22,8	36,8
2003	1,4	29,4	5,9	20,3	43,1
2004	5,2	27,9	4,1	23,0	39,7
2005	5,0	26,7	4,2	23,4	40,7
2006	4,3	24,2	4,3	26,5	40,6
2007	4,6	23,3	4,9	26,0	41,2
2008	4,3	24,4	5,3	25,8	40,2
2009	4,3	23,1	5,4	26,3	41,0
2010	4,7	23,3	5,2	26,4	40,4

* Kaynak: www.bddk.org.tr

2000’li yıllarda tarım sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı hızla artarken 2010 yıl sonu itibariyle tarımsal kredi veren bankaların tarıma vermiş olduğu kredi payları Çizelge.6.4. incelendiğinde; 2001 yılında tarım sektörünün payı toplam krediler içinde %1,2 düzeyinde iken 2010 yılında tarım sektörünün payı %4,7 oranına yükselmiştir. Toplam krediler içinde tarım sektörünün payı 2005 yılında en büyük paya sahip iken 2001 yılındaki krizden etkilenmiştir. 2000 ‘li yıllarda IMF ve Dünya Bankasının etkisi ile devlet bankalarının görev zararlarını azaltmak ve ortadan kaldırmak için T.C. Ziraat Bankasının tarıma verdiği krediler durdurulmuş, Tarıbank’a görev zararlarından dolayı el konulmuştur. 2000 yılı öncesinde yılda ortalama 3 milyar YTL tarımsal kredi veren T.C. Ziraat Bankası 2001 yılında 227 milyon YTL’ye kadar düşmüştür. Sektörler bazında verilen kredilerde tarımın payı %4-5 arasında nisbi olarak değişmektedir. Ancak her yıl tarıma verilen kredilerde artış yaşanmaktadır. Tarımsal krediler miktar olarak katlanarak artmaktadır. Buradan da görüldüğü gibi tarımsal işletmeler yabancı kaynak finansmanını bankalar aracılığı ile karşılamakta ve faiz ödemektedir. Böylece tarımsal işletmelerin öz sermayeleri azalmakta ve giderek artan oranda tarımsal kredi kullanmaları işletme sahiplerini kredi kısır döngüsü içine girmesine ve en sonunda tarımsal arazilerin işletmelerinin elinden alınmasına neden olmaktadır. Bu durum köyden kente göçü arttırmaktadır.

Çizelge.6.3. Bankaların Tarıma Vermiş Olduğu Krediler (1.000 TL)

Banka Adı	2004 Yılı		2010 Yılı	
	TL	YP	TL	YP
İş Bankası	277.848	61.534	639.112	32.251
Vakıf Bank	39.357	40.416	283.333	106.840
Akbank	195.909	13.989	87.865	33.750
Şeker Bank	42.906	5.468	383.118	3.826
Finans Bank	32.030	89.195	98.941	110.086
Yapı ve Kredi Bnk	39.184	82.663	442.899	458.744
Halk Bankası	86.436	22.534	698.812	38.141
Garanti Bankası	48.933	118.636	359.558	382.295
TEB*	36.336	39.215	351.395	201.279
Deniz Bank	49.016	44.589	1.385.280	356.569
Ziraat Bankası	3.752.729	---	16.768.330	201.399

*2005 Yılı,

** Kaynak: Bankaların Yıllık Faaliyet Raporları (2005 a,b,c,d,e,f,g,h,i,j), (2010a,b,c,d,e,f,g,h,i,j)

Bankaların tarıma vermiş olduğu krediler 2004-2010 yılı değişimi incelendiğinde yeni bankaların özellikle yabancı ortaklı bankaların tarımsal kredilerde artış görülmektedir(Çizelge.6.5). Yabancı bankalar arasında tarımsal kredi payını artıran bankalardan Denizbank kredi payını yedi yıl içinde çok yüksek oranda arttırmıştır. Diğer bankaların artış oranları da yüksektir. Sadece Akbank tarıma verdiği kredileri azaltmıştır. Bu banka tüccarlara işletme kredisi adı altında tarımsal kredi sağlamaktadır. Bu nedenle Akbank'ın sektördeki payını azalttığı görülmüştür. Tarımsal krediler içinde en yüksek payı Ziraat Bankası almaktadır. Ancak Ziraat Bankası çiftçilerin tarımsal kredi ihtiyaçlarına tek başına cevap verememekte olduğu için 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren özel bankalar tarım sektörüne yönelmiştir. 2004 yılında kullanılan tarımsal kredi miktarı 4.608.695.000 TL iken T.C.Ziraat Bankası bu tutarın %81'ini, özel bankalar ise %19'unu kullanmıştır. 2010 yılında ise 22.059.000.000 TL olan tarımsal kredi miktarının T.C.Ziraat Bankası %76'sını karşılamış, özel bankalar ise %24'unü karşılamıştır(Anonim 2010k, 2004c). Bu durum özel bankaların tarımsal kredilerini arttırdığının göstergesidir.

2003 yılından sonra bankaların tekrar tarıma yönelmesi ve T.C.Ziraat Bankasının çiftçilere daha kolay kredi vermeye başlaması ile birlikte 2004 yılında yüksek oranda artış göstermiştir. Ziraat Bankası 2004 yılında tarımsal kredilerin toplam krediler içindeki en büyük payına sahiptir. Tarımın toplam krediler içindeki payı yıllar geçtikçe artış göstermektedir. Uluslararası alanda rekabet edebilmek için tarım sektörünün modernleştirilmesi, dekara en yüksek verimi almak v.b. nedenlerden dolayı maliyetlerin artması tarım işletmelerinin kredi taleplerini arttırmaktadır. Bu durum T.C.Ziraat bankasının

tarımsal kredilerde yeterli olmadığını sektöre özel bankalarında kredi vermeye başladığının göstergesidir. Aynı zamanda tarıma verilen krediler ipotek karşılığı ve ÇKS belgesi karşılığı verilmektedir. Bu durum da özel bankaların kredi riskini düşürmektedir. Tarımın gelecek nesillerin beslenmesinde ve gıda maddelerinin temindeki rolü ve tarımın gelişen bir sektör olması nedeniyle bankalar kredi paylarını bu sektör için arttırmaktadır. 2001 yılından sonra ekonominin iyiye gitmesi, enflasyonun düşmesi, bankaların denetlenmesi, diğer sektörlerin düzelmeye başlaması gibi nedenler kredi faizlerinin düşmesine neden olmuş ve tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanımları artmıştır.

Çizelge.6.4. Türkiye’de Toplam Krediler İçinde Tarım Sektörünün Payı

YILLAR	TARIM TL+\$ (1.000 TL)	TOPLAM KREDİ İÇİNDEKİ PAY (%)	TOPLAM KREDİ MİKTARI (1.000 TL)
2001	444.009	1,2	39.020.291
2002	1.226.139	2,4	51.423.257
2003	957.523	1,4	69.003.530
2004	5.261.010	5,2	100.343.840
2005	7.481.345	5,0	149.618.647
2006	9.128.259	4,3	213.620.729
2007	12.570.564	4,6	275.321.132
2008	15.276.036	4,3	359.144.398
2009	16.199.112	4,3	373.381.080
2010	23.488.000	4,7	501.079.000

Kaynak: www.tbb.org.tr

Çizelge.6.6’da verilen toplam krediler içinde tarımsal kredilerin payına bakıldığında rakamsal bazda tarımsal krediler yıldan yıla rakamsal bazda yükselerek artmıştır. 2001 yılı bankacılık krizinin etkileri 2003 yılını da etkilemiş ve bu yılda tarımsal kredilerin değeri bir önce ki yıla göre %21 oranında azalma göstermiştir. 2003 yılında 2004 yıla geçildiğinde krizin etkisinin azalması ve banka kredi faiz oranlarının azalması nedeniyle tarımsal krediler rakam olarak %449 oranında yükselerek 5.2 milyar TL’ye ulaşmıştır. Diğer yıllarda sırayla 2004 yılından 2005 yılına %42, 2005 yılından 2006 yılına %22, 2006 yılında 2007 yılına %37, 2007 yılında 2008 yılına % 21, 2008 yılından 2009 yılına % 6, 2009 yılında 2010 yılına

%40 oranlarında rakamsal bazda artış göstermiştir. Diğer yıllardan ayrı olmak üzere 2008 yılından 2009 yılına artış oranı rakamsal bazda azalmış görünmektedir. Ancak reel olarak da tarımsal kredi miktarları artarak devam etmektedir. Bunun nedeni 2008 yılından 2009 yılına geçerken uluslararası piyasalardaki daralma, diğer ülkelerdeki krizler tarım sektörünü etkilediği için artış oranı diğer yıllara göre daha aşağılarda kalmıştır. 2010 yılında ekonomi dinamiklerinin olumlu yönde seyretmesi tarımsal kredi piyasasının genişlemesine ve artışların %50'ler seviyesine çıkmasına neden olmuştur.

Çizelge.6.5.Türkiye’de Bankaların Kullandıkları Nakdi ve Gayri Nakdi Tarımsal Krediler ve Takipteki Krediler (Bin TL)

Yıl	Takipteki Krediler		Nakdi Krediler		Gayri Nakdi Krediler	
	Tarım	Toplam İçindeki Payı (%)	Tarım	Toplam İçindeki Payı (%)	Tarım	Toplam İçindeki Payı (%)
2002	166.547	1,73	4.195.958	6,87	952.661	1,66
2003	200.735	2,33	2.877.165	3,78	491.992	0,66
2004	209.228	3,29	5.104.228	4,77	341.001	0,37
2005	149.266	1,91	6.959.360	4,13	451.486	0,40
2006	329.683	3,86	7.812.599	3,38	1.001.973	0,77
2007	275.952	2,67	9.832.691	3,23	633.543	0,42
2008	411.835	2,93	12.849.749	3,33	876.644	0,46
2009	873.122	4,00	15.246.468	3,63	1.035.154	0,50
2010	943.522	4,72	22.549.534	4,00	1.259.104	0,50
2011*	886.422	4,75	29.747.172	4,25	1.726.273	0,56

* Tahmini,

**Kaynak: BDDK Bankacılık Sektörü aylık Bülteni, Çeşitli Yıllar

Çizelge.6.7’de Türkiye’de tarımsal nakdi krediler, gayri nakdi krediler ve takipteki tarımsal kredilerin miktarları verilmiştir. Çizelgeye göre tarımsal nakdi krediler her yıl artarak devam etmektedir. Ancak takipteki kredilerin oranı ve rakamı da giderek artmaktadır. Artış göstermesinin nedeni tarımsal işletme sahiplerinin ürünlerinin iyi bir fiyatla satamamasına karşılık tarımsal girdi fiyatlarındaki yıllar itibarıyla artış göstermesidir. Aynı zamanda tarımsal kredilerin miktar olarak artış göstermesi işletme sahiplerinin ekonomik gelişmeler içinde gelir ve gider dengesini tutturamadığının ve tasarruf yapamadığının göstergesidir. Öz sermaye azlığı işletmeleri tarımsal kredi kullanımına itmekte, Devlet tarafından Ziraat Bankası aracılığı ile kullanılan sübvansiyonlu kredilerin miktarı azaldığı için özel bankalardan tarımsal kredi kullanılmaktadır.

Çizelge .6.6. Bankaların Kullandırmış Olduğu İhtisas Kredileri İçinde Tarımın Payı (Bin TL)

Yıllar	Tarım İhtisas Kredileri (Toplam)	Toplam İhtisas Kredileri
1988	4.498	7.948
1989	7.364	13.235
1990	12.823	21.950
1991	18.116	32.195
1992	39.222	63.777
1993	59.156	105.822
1994	120.428	187.397
1995	326.982	441.900
1996	668.826	913.079
1997	1.504.492	1.987.931
1998	1.170.731	2.044.776
1999	2.009.868	3.344.619
2000	3.281.895	5.024.407
2001	2.714.552	4.515.826
2002	2.439.787	5.633.502
2003	3.216.133	6.949.010
2004	3.847.082	9.518.695
2005	5.276.964	11.787.864
2006	5.978.681	14.847.471
2007	7.480.838	17.824.016
2008	9.834.008	22.453.830
2009	11.490.009	25.985.513
2010	17.726.816	33.477.206

*Kaynak. <http://www.tbb.org.tr>

Çizelge 6.3 incelendiğinde 2010 yılında Türkiye genelinde ihtisas kredileri içinde tarıma verilen kredi payı 17.8 milyar TL iken Türkiye genelinde ihtisas kredilerinin %50'sine ulaşmıştır. İhtisas kredileri içinde tarımın payı 1988 yılından itibaren her yıl Türkiye genelinde artmıştır. Yalnızca 2001 yılı bankacılık krizinin olduğu yılda toplam ihtisas kredileri ve ihtisas kredileri içinde tarıma verilen kredilerin miktarı azalmıştır. Diğer yıllar tarıma verilen krediler artış göstermiştir. İhtisas kredilerinin artmış olması tarımsal işletmelerin kredi ihtiyaçlarının arttığının göstergesidir. Bu durum tarımsal işletmeler için yeni bir tarım ihtisas bankasının kurulması gerektiğini göstermektedir.

6.3.4.Ziraat Bankası

19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda, ticaret ve finansmanda batılı modellerin benimsenmesiyle birlikte, yabancı bankalar ülke toprakları içinde faaliyet göstermeye başlamıştı. O dönemlerde ülkede henüz, ulusal niteliğe sahip bir bankacılık sisteminin kurulması için yeterli sermaye birikimi oluşmamıştı bu durumdan en çok zarar

gören kesim ise çalışan nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan çiftçilerdi. Çünkü tamamen kendi kaderine terk edilmiş tarım kesiminde, geçim sıkıntısı içinde bulunan büyük bir çiftçi topluluğu başvurabilecekleri kurumsal bir finansal yapı olmadığı için, sürekli olarak özel şahıs kredilerine muhtaç durumdaydı. Sözü edilen kredileri verenler, bu işi meslek edinmiş faizci kimselerin yanı sıra, tarım gereçlerini satan tüccar, toptancı, ihracatçı, komisyoncu, kabzımal ve köy bakkalı gibi çeşitli ticaret erbabı ve esnaflardı. Mithat Paşa 1863 yılında Pirot Kasabası'nda kurduğu ilk Memleket Sandığını oluştururken Türk gelenekleri arasında zaten varolan ve karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan imece geleneğinden esinlenmiştir. 1867 yılında "Memleket Sandıkları Nizamnamesi" nin yürürlüğe girmesiyle Osmanlı Devleti'nin her yanında Sandıklar faaliyete başlamış ve uzun yıllar başarıyla hizmet vermiştir. Ancak izleyen yıllarda sandıkların işleyişinde gözlenen bozulmalar Memleket Sandıkları'nın etkinliklerini azaltmıştır. Sandıkları merkezi yönetime bağlayarak olumsuzlukları giderebileceğini düşünen hükümet, 1883'te aynı amaçlar doğrultusunda "Menafi Sandıkları"nı kurmuştur. Menafi Sandıklarına geçilmesiyle, idare yeniden düzenlenmiş, kayıt ve muhasebe işleri çağdaş ve ilmi esaslara uygun olarak yürütülmeye başlanmış ve merkezi hükümetin doğrudan denetimine tabi tutulmuştur. 15 Ağustos 1888'de Menafi Sandıkları'nın yerine işlevlerini üstlenecek modern finans kuruluşu olarak Ziraat Bankası resmen kurulmuş, o tarihte faaliyette bulunan Menafi Sandıkları da Banka şubelerine dönüştürülerek faaliyete başlamıştır (Anonim 2011z).

T.C.Ziraat bankasının tarım sektörüne vermiş olduğu tarımsal kredi paketleri;

- Kredi ürünleri;
- İşletme Kredileri,
- Hasat ve Pazarlama Kredileri
- Destekleme Ödemelerinin Temlik Karşılığı Kredi
- Yatırım Kredileri
- Arazi Alım Kredisi
- İşletme Edindirme Kredisi
- Sözleşmeli Üretim Kredisi
- Birlik ve Kooperatif Kredileri
- Girdi Alımına Yönelik Teminat Mektupları
- Hibe Desteklerine Yönelik Teminat Mektupları
- Tarımsal Döviz Kredisi
- Çiftçi Destek Kredisi

- Nakliye Aracı Kredisi
- Tarımsal Kredili Mevduat Hesabı
- Sübvansiyonlu krediler
- % 0 faizli hayvancılık kredileri
- Damızlık süt sığırcılığı
- Büyükbaş süt hayvancılığı
- Küçükbaş süt hayvancılığı
- Damızlık etçi sığır yetiştiriciliği
- Damızlık düve yetiştiriciliği
- Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği
- Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği
- % 0 faizli tarımsal sulama kredileri
- Başak kart
- Tarla, bahçe ve seralarda tahıl, baklagil, yağlı tohumlu bitki, endüstri bitkisi, mantar, meyve ve sebze gibi bitkisel ürünlerin yetiştiriciliğini yapan gerçek ve tüzel kişilere bitkisel üretim kredisi
- Hayvansal üretim kredileri
- Arıcılık
- Damızlık Süt Sığırcılığı
- Büyükbaş Süt Hayvancılığı
- Küçükbaş Süt Hayvancılığı
- Damızlık Düve Yetiştiriciliği
- Damızlık Etçi Sığır Yetiştiriciliği
- Büyükbaş Hayvan Besiciliği
- Küçükbaş Hayvan Besiciliği
- Kanatlı Sektörü
- Safkan At Yetiştiriciliği
- Su ürünleri yetiştiriciliği kredileri
- Su ürünleri avcılığı kredileri
- Tarım makineleri kredileri
- Tarımsal mekanizasyon kredileri
- Sabit faizli tarımsal mekanizasyon kredileri
- Sabit faizli traktör kredileri

- Değişken faizli traktör kredileri
- İkinci el traktör kredisi
- Biçerdöver kredisi
- Sabit faizli biçerdöver kredisi

Çizelge.6.7..T.C.Ziraat Bankası Tarımsal Nakdi Kredileri (1.000 TL)

YILLAR	TARIM		TOPLAM		TOPLAM İÇİNDEKİ PAY(%)	
	TL	YP	TL	YP	TL	YP
2002	683.253	--	3.913.460	761.830	17,45	---
2003	19.070	---	4.836.914	773.741	0,39	---
2004	3.752.729	---	8.264.329	926.263	45,40	---
2005	5.089.636	----	12.971.953	664.574	39,42	---
2006	5.193.266	----	16.804.937	502.239	30,90	---
2007	6.575.103	-----	21.003.890	520.418	31,30	----
2008	8.713.388	51.494	29.475.597	1.246.553	29,56	4,1
2009	10.231.004	26.238	34.495.155	2.057.337	29,65	1,2
2010	16.768.330	201.399	51.700.885	6.545.524	32,43	3,08

*Kaynak: Ziraat Bankası Konsolide Raporlarından Derlenmiştir. Anonim (2003), (2004a), (2005a), (2006a), (2007b), (2008a), (2009b),(2010c)

Ziraat Bankasının 2002 yılından itibaren tarıma vermiş olduğu kredilerin toplamı ve toplam krediler içindeki payı incelendiğinde 2003 yılında bankacılık krizinin ardından ve yapılan uluslar arası anlaşmalara göre tarımın desteklenmesini azaltmıştır. Daha sonraki yıllarda tekrar tarımın finansmanında gerçek yerine ulaşmaktadır. Ancak özel bankaların tarımın finansmanında öneminin artması ile Ziraat Bankasının tarımsal işletmelerin kredilerine tam olarak cevap veremediği anlaşılmaktadır. Ziraat bankasının vermiş olduğu tarımsal krediler devlet tarafından verilen sübvansiyonlu kredilerdir. Banka olarak faiz gelirlerini elde etmekte banka sadece devletin tarımsal krediler kullandırarak çiftçilerin gelişim aracı olmaktadır. Çünkü banka devletten aradaki faiz oranını tahsil etmektedir. Ziraat Bankasından kredi kullanacak çiftçilerden istenen formaliteler ve uzun kredi süreci tarımsal işletmelerin 2000'li yılların ortalarında Ziraat bankasından uzaklaşmalarına neden olmuştur. Ancak bu yıllarda da hala tarımsal işletme sahiplerinden tarımsal krediler için formaliteler devam etmektedir. İpoteklenen arazi ve ekipmanlar için ilave masraflar yapılmaktadır. Bu nedenle çiftçilerden özel bankalara kaçışlar yaşanmaya başlamıştır. Bu durum tarıma kredi verecek kooperatifler bankasının kurulması gerekliliğinin göstergesidir. 2011 yılının son çeyreğinde yaşanan enflasyonist baskı banka faiz oranlarının artma eğilimine girmesine neden olmuştur. Ziraat bankası ve diğer bankalar faiz oranlarını yükseltmeye başlamış ve vadeleri de

düşürme gayretine girmiştir. 2012 yılında beklenen finansal kriz için bu yıldan önlem alınmaktadır. Aynı zamanda genişleyen kredi piyasasının kontrol altına alınması ve gerçekçi büyümeye geçebilmek için kredilerin düşülmesi gerekmektedir.

6.3.5.Denizbank

Denizbank 2003 yılında Tariş bank'ı satın almasından sonra Tariş bankın geleneksel faaliyet alan olan tarım sektörüne destek vermeye başlamış. Türk bankacılık sisteminde bir ilk gerçekleştirilerek banka içinde bir tarım bankacılığı birimi kurulmuştur. 2004 yılında tarım kredilerinin coğrafi alanı ve kapsamı genişletilmiş, 72 şubeye, 12.000 üreticiye ve toplamda 100 milyon TL kredi hacmine ulaşılmıştır. 2010 yılında ise Türkiye çapında daha da yaygınlaştırılarak sayıları 35'e ulaşan yeşil damla şubeleriyle birlikte 224'e çıkarmıştır. Tarımsal müşteri sayısını 2009 da 256.000 iken 2010 yılında 267.500'e çıkarmıştır (Anonim 2009a). Aynı zamanda Deniz bankın tarıma vermiş olduğu tarımsal kredi paketleri Ziraat Bankasının tarımsal kredi paketleri kadar çeşitlidir. Bu durum tarımsal kredilere ihtiyacın artış gösterdiğinin göstergesidir.

Denizbank'ın tarımsal kredi paketleri;

- Çiftçilerin hesaplarında yeterli bakiyeleri olmadığı zamanlarda otomatik ödeme talimatı verilen faturaların ödenmesi için kullanılan hasat vadeli kredili mevduat hesabı
- Tarımsal Yatırım Kredileri
 - Traktör ve ekipman kredisi
 - Arazi alım kredisi
 - Sera yapım ve modernizasyon kredisi
 - Meyve tesis kredisi
 - Hayvancılık kredileri
 - Süt hayvanı alım kredisi
 - Besi hayvanı alım kredisi
 - Su ürünleri kredisi
 - Damla sulama kredisi
- Toprak Mahsülleri Ofisi tarafından çiftçiden teslim alınan bitkisel ürüne karşılık çiftçi adına tanzim edilen makbuz senetleri teminat alınarak kullanılan krediler
- TMO Avans Kredisi

- Üreticilerin tarımsal faaliyetleri ile ilgili girdi temini ve tarımsal üretime yönelik ihtiyaçları için verilen krediler
- Üreticilerin tarımsal gereksinimlerine ve nakit akışlarına uygun olarak tanımlanan kredi limitli üretici kart
- Tarımsal işletmelerin kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, vade ve faizi sabit spot krediler
- Tarımsal işletmelerin kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faizleri ayda bir, 3 ayda bir, 6 ayda bir veya 12 ayda bir tahsil edilebilen rotatif krediler
- Tarımsal projelere dayalı gerçekleştirilecek olan yatırımların finanse edildiği projeli yatırım kredileri
- Gecikmiş Bağ-Kur borçları için kullanılan krediler

Türkiye’de tarımsal işletmelerin girdi maliyetlerinin yüksek olması, arazi büyüklüklerinin az, arazinin parçalı yapıya sahip olması, sermaye devir hızının düşük olması işletmelerin oto finansman yapmasını engellemektedir. Kendilerini finanse edemeyen işletmeler devlet tarafından desteklenmekte ancak destekleme yetersiz olduğundan, dışarıdan yabancı kaynak kullanmayı tercih etmektedirler. Bu durum özel bankaların tarım kredi piyasasına girmesine neden olmuştur. Özel bankaların içinde sektöre hızlı giren ve kredi payını arttıran Deniz banktır. Deniz bankın tarımsal krediler alanında hızlı büyümesi tarım sektörünün kredi ihtiyacının yüksek olduğunun da göstergesidir.

Çizelge.6.8.Denizbank Tarımsal Nakdi Kredileri (1.000 TL)

YILLAR	TARIM		TOPLAM		TOPLAM İÇİNDEKİ PAYLAR (%)	
	TL	YP	TL	YP	TL	YP
2003	19.062	12.885	789.666	920.842	2,4	1,3
2004	49.016	44.589	1.682.571	1.518.348	2,7	2,9
2005	241.253	25.257	3.076.277	1.530.229	7,8	1,6
2006	537.616	46.854	4.954.378	1.864.582	10,8	2,5
2007	803.647	81.287	7.148.214	3.210.310	11,24	2,5
2008	1.273.475	127.545	9.156.629	6.057.135	13,90	2,10
2009	1.375.184	114.028	10.227.336	6.258.538	13,38	1,82
2010	1.385.280	356.569	13.867.086	7.754.001	9,98	4,60

*Kaynak: Deniz Bank Konsolide ve Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir. Anonim (2004b), (2005b), (2006b), (2007a), (2008b), (2009a),(2010a)

Denizbank'ın tarımsal kredilerinin incelendiği Çizelge.6.9'da kredilerin reel olarak 2003-2008 yılları arasında artış gösterdiği, 2008-2010 yılında bu artışın yavaşladığı görülmektedir. Bu durum tarımsal kredilerde uzman olan ve kurulma amacı tarımın finansmanını sağlamak olan Ziraat Bankasının tarımsal kredilerde yeterli olmadığını göstermektedir. Tarımsal kredilerde çiftçilere sağlanan kolaylıklar, vadelerin arttırılması, prosedürlerin azaltılması ve zamanında hızlı kredi verilmesi çiftçileri özel bankalara itmektedir. Bu durumdan yararlanan Deniz bank tarımsal kredilerle anılan bir banka olma özelliğine kavuşmuştur. Her geçen gün Deniz Bank tarımsal kredi paketlerine arttırmakta ve çiftçilere hizmet sunmaya devam etmektedir. Ancak yabancı menşeli bir bankanın tarımsal kredilerde büyük rol oynamaya başlaması ve çiftçilerin özel bankalara gitmek zorunda kalmaları neticesinde tarımsal arazilerin elden çıkmasına neden olabilecektir. İpotekli araziler üzerinden kredi kullanıp ödenemeyen tarımsal işletmelerin arazileri banka varlıklarına geçerek satılmakta ve böylece küçük çiftçiler ortadan kalkmaktadır. Küçük tarımsal işletmelerin ortadan kalkması ve tarımsal arazilerin büyük firmalar tarafından satın alınması işletme sahiplerinin kendi arazilerinde işçi olarak çalışmalarına ya da köyden kente göçe neden olmaktadır. Bu nedenle devlet tarafından tarımın finansman açığının daha fazla desteklenmesi gerekmektedir.

6.4. Türkiye'de Tarımsal Kredi Veren Diğer Kuruluşlar

Türkiye'de organize olmuş tarımsal kredi kuruluşlarından olan Trakya Birlik ve Tarım Kredi Kooperatifleri bu ayırım altında incelenmiştir.

6.4.1. Trakya Birlik Genel Müdürlüğü

1966 yılında Babaeski, Edirne ve Lüleburgaz Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri'nin bir araya gelerek kurdukları Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği kısa adı ile Trakya Birlik olarak tanınmaktadır. Kuruluş yıllarından günümüze kadar hızlı ve istikrarlı bir gelişme gösteren Trakya Birlik'in kuruluşunda 3 olan Kooperatif sayısı bugün Marmara, Ege ve İç Anadolu Bölgelerinde faaliyetlerini sürdürmekte olan 48 Kooperatife yükselmiştir. Yine kuruluşta 2.103 olan ortak sayısı ise günümüzde 59.000'e yükselmiştir(Anonim 2011i).

Kuruluş yıllarında ortaklarından ve ayçiçeği üreticilerinden aldığı ürünleri depolayıp, uygun fiyat bulduğunda satan böylece, "Ortak ürünlerini değerlendiren, ayrıca üreticinin tohum, gübre, zirai araç-gereç, gibi ihtiyaçlarını karşılayan" Trakya Birlik, 1976 yılında Karacabey Yağ Fabrikasını satın alması, 1982 yılından itibaren Entegre Tesislerin kademeli

olarak üretime geçmesi ile birlikte, rafine yağ, margarin ve fenni yem üretimine başlamış ve yeni amaçlarını: "Üretici ve Tüketici aleyhine fiyat dalgalanmalarını önlemek, ürünleri mamul haline getirerek aracılığı azaltmak suretiyle üreticinin kazancını arttırmak ve tüketiciye ekonomik hizmet vermek, piyasaya kaliteli ürün sunmak, iştiraki olan tohum şirketi vasıtası ile verimi yüksek tohum temin edip yağ oranındaki artışın sağlanması, ücretsiz hizmet veren toprak tahlil laboratuvarları yardımı ile gübre kullanılmasında denge ve tasarrufun sağlanması" olarak belirlemiştir(Anonim 2001j)

Tekirdağ'a bağlı Çorlu İlçesinin Şerefli Çiftliği mevkiinde bulunan Entegre Tesisleri 500 bin metrekare büyüklüğündeki arsasında 1975 yılında 40 bin tonluk yağ tankı, doldurma ve boşaltma pompaları yaptırılarak ilk adım atılmıştır. Entegre Tesisleri 1982 - 1985 yılları arasında kademeli olarak işletmeye açılmış konusunda ülkemizin sayılı modern tesislerinden biri olmuştur. Bursa İli'ne bağlı Karacabey İlçesi'nde bulunan ekstraksiyon tesisleri özel sektöre ait bir firma tarafından kurulmuş, 1976 yılında Trakya Birlik tarafından satın alınmıştır. Günlük 100 ton ayçiçeği işleme kapasitesine sahip fabrika 1977-78 iş yılında üretime başlamıştır. Yapılan çeşitli eklemeler, kurulan üniteler ile kapasitesi artırılan fabrika bünyesinde 350 ton/gün kapasiteli bir karma yem fabrikası kurulmuştur.

2010- 2011 iş yılında rekolte beyannamesi vererek en az 1 tonluk yağlık ayçiçeği ürünü teslim etmiş ve halen kısa ve uzun vadeli vadesi geçmiş borcu bulunmayan ortaklarına kredilendirme limitlerinde destekleme kredisi kullanılmaktadır. 2010- 2011 iş yılında rekolte beyannamesinde taahhüt ettiği ürünün en az %50'sini tamamlamış ve kooperatife en az 1 ton ayçiçeği teslim eden ortaklarına ton başına 150 TL destekleme kredisi, 2010- 2011 iş yılında rekolte beyannamesinde taahhüt ettiği ürünün en az %50'sini tamamlamamış ve kooperatife en az 1 ton ayçiçeği teslim eden ortaklarına ton başına 75 TL destekleme kredisi kullandıracak olup vadesi 30.09.2011 olacaktır. Bu iş döneminde 45 milyon TL destekleme kredisi kullanılacağı tahmin edilmektedir. Nakdi kredi faizi vade tarihine kadar olan dönemde %16 olarak uygulanmaktadır. Trakya Birlik 2011 yılı ayçiçeği ekim dönemi tarla hazırlıklarına katkı sağlamak ve yağlık ayçiçeği ekimini teşvik etmek amacıyla Birliğe bağlı kooperatifler aracılığı ile ortaklarına dağıttığı nakdi destekleme kredisi şubat ayı sonu itibarıyla 6,245 ortağa 8 milyon 804 bin 886 TL kredi almıştır. 1 Ağustosta başlayan 2010 - 2011 iş yılında yılın ilk yedi aylık döneminde dağıtılan ayni ve nakdi kredilerin toplamı 60 Milyon 718 Bin Liraya ulaşmıştır (Anonim 2011k). Çiftçi örgütlenmesi olarak kurulan kurum diğer ürün üreticilerine örnek olmalı ve tarımda örgütlenmenin artırılması gerekmektedir.

Aynı örgütlenmenin buğday başta olmak üzere diğer ürünlerde de yapılması çiftçilerin gelirlerinde ve finansmanlarında artışa neden olacaktır.

6.4.2. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği

Tarım Kredi Kooperatiflerinin kuruluşu 1863 yılına, Mithat Paşa'nın Niş Valisi iken kurmuş olduğu "Memleket Sandıkları" na dayanır. Türk milletinin tarih boyunca başarı ile yaşatmış olduğu "İmece" ve "Ahilik" gibi yardımlaşma ve dayanışma esaslı organizasyonlar, kooperatifçilik özellikle de Tarım Kredi Kooperatifleri ile daha ileri noktalara taşınmıştır. Cumhuriyet öncesinde; "Memleket Sandıkları" ve 1883 de "Menafî Sandıkları" ile devam eden Türk Kooperatifçilik Hareketi Cumhuriyet döneminde ise; 1924 yılında 498 sayılı "İtibari Zirai Birlikler Kanunu", 1929 yılında 1470 sayılı "Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile gelişmesini devam ettirirken; 1935 yılında çıkarılan 2836 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile bugünkü ad ve anlamda "Tarım Kredi Kooperatifleri"nin kuruluşu gerçekleştirilmiş ve yeni çağdaş gelişmeler bu kanundan sonra meydana gelmiştir. 1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu" ile; Bölge Birlikleri ve Merkez Birliğinin kurulmasına imkan tanınarak Tarım Kredi Kooperatiflerinin dikey teşkilatlanmasına zemin hazırlamıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri, T.C. Ziraat Bankası bünyesinde faaliyet gösterirken 17 Mayıs 1977 yılında Merkez Birliği'nin kurulmasıyla tamamen bağımsız bir çiftçi kuruluşu olmuş, T.C. Ziraat Bankası'nın idari yükümlülükleri sona ererken, finansman bankası olarak bugün de görevine devam etmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri, kendi ortakları arasından seçilerek oluşan Yönetim Kurulları ile yönetilmeye ve demokratik kooperatifçilik alanında önemli adımlar bu noktadan sonra atılmaya başlamıştır. 1984 yılında çıkarılan 237 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile, 1581 sayılı kanunda, Tarım Kredi Kooperatifleri'nin idari ve mali yapısında önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir. KHK, daha sonra 1985 yılında 3223 sayılı kanun olmuş, bu değişikliklerle; Tarım Kredi Kooperatifleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığının ilgili kuruluşu haline gelirken; denetimi de yine bu bakanlığa verilmiştir. Yönetim Kurulu Başkanlıkları, Merkez Birliğinde Genel Müdürün, Bölge Birliklerinde ise Bölge Müdürünün şahsında birleştirilmesi esası getirilirken, ortaya çıkan yönetim sıkıntıları nedeniyle; 1995 yılında 553 sayılı KHK ile, idari yapıda önemli değişikliklere gidilirken 1581 sayılı kanunda öngörülen yapıya tekrar dönmüştür. 2 Nisan 2005 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 5330 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Değişiklik yapılmasına ve Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Değişiklik yapılması hakkındaki 553 sayılı Kanun

Hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulüne dair kanun ile Kurumun yasal düzenlemesine son hali verilmiştir (Anonim 2011l)

Tarım kredi kooperatifleri tarafından kullanılan tarımsal kredi çeşitleri (anonim, 2011m);

- **Kısa vadeli işletme kredileri:** Kısa Vadeli İşletme Kredileri, ortakların tarım işletmesinin tohumluk, fide, fidan, kimyevi gübre, zirai mücadele ilacı, karma hayvan yemi, akaryakıt gibi girdilerin temini ve nakit ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile bir yıl vade ile verilen kredilerdir.
 - İşletme (Çevirme) Kredileri
 - Tohumluk Kredileri
 - Kimyevi Gübre Kredileri
 - Hayvancılık İşletme Kredileri
 - Tarımsal İlaç Kredileri
 - Akaryakıt Kredisi
- **Orta vadeli yatırım kredileri:** Donatma Kredileri; tarımsal işletmenin canlı ve cansız demirbaş unsurlarını oluşturan her nevi tarımsal araç, meyve fidanı ile irat hayvanlarının sağlanması amacıyla en çok 5 yıla kadar vade ile açılan aynı olarak kullanılan kredilerdir.
 - Tarımsal Araç-Gereç Kredileri
 - Hayvancılık Donatma Kredileri

Çizelge.6.9.Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin Vermiş Olduğu Krediler

YILLAR	KREDİ MİKTARI (TL)	YILLAR	KREDİ MİKTARI (TL)
1990	2.708.372	2000	797.744.432
1991	4.910.413	2001	750.352.805
1992	7.146.182	2002	1.031.892.920
1993	11.824.987	2003	653.489.164
1994	22.847.412	2004	823.147.821
1995	54.767.489	2005	1.096.094.860
1996	118.910.404	2006	1.451.812.619
1997	220.169.310	2007	1.722.956.144
1998	372.808.471	2008	2.124.095.266
1999	606.768.100	2009	1.880.944.275

*Kaynak: Anonim (2011n)

2007 ve 2008 yıllarında kuraklık nedeniyle kredilerin tahsilat oranları düşüş göstermiş olsa da 2005 'ten bu güne kadar kredi tahsilat oranları %92-95 arasında bulunmaktadır. (Çizelge.6.9.). Kredi tahsilat oranlarının bu seviyede olmasının nedenleri arasında kuraklık olduğu gibi 2005 yılından önceki kredi tahsilatlarının da olması gelmektedir. 2003 yılında 4876 sayılı kanun ile çiftçi borçları tekrar yapılandırılmış olup geçmişe yönelik olarak çiftçi borçlarından 720.milyon TL silinmiştir. 2010 yılında Tarım Kredi Kooperatiflerinin çiftçiye kullandırmak istenilen kredi miktarı 3 Milyar TL olarak tahmin edilmektedir. Tarım kredi aynı kredilerin oranı yüksektir. Tarım kredi kooperatiflerinin yeni bir düzenleme ile nakdi kredi vermeyi arttırması gerekmektedir. Böylece çiftçiler özel bankalara yönlendirilmemiş olacaktır. Ziraat bankasının kullandığı sübvansiyonlu tarımsal kredilerin tarım sektörünün kredi ihtiyacını karşılayamaması ve özel bankaların kredi piyasasına girmesi kooperatifler bankasının kurulmasını gerekli kılmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri ana sözleşmesinde yer alan ve yıllardır uygulanmayan mevduat toplama yetkisinin etkinleştirilerek bir kooperatifler bankasına dönüştürülürse, Almanya ve Avusturya'daki Raiffeisen Tarım Kredi kooperatifleri gibi üreticilerin finansman sorununu kolayca çözümleyebilir. Bu nedenle teşkilat yapısı hazır olarak kurulmuş olan ve örgütlenmiş bir kooperatif yapısı olan Tarım Kredi Kooperatiflerinin daha çok kredi kullanarak tarımın açık kalan yabancı kaynaklarını finanse etmesi ve uzun vadeli, düşük faizli tarımsal krediler verilmelidir.

7. ARAŞTIRMA BULGULARI

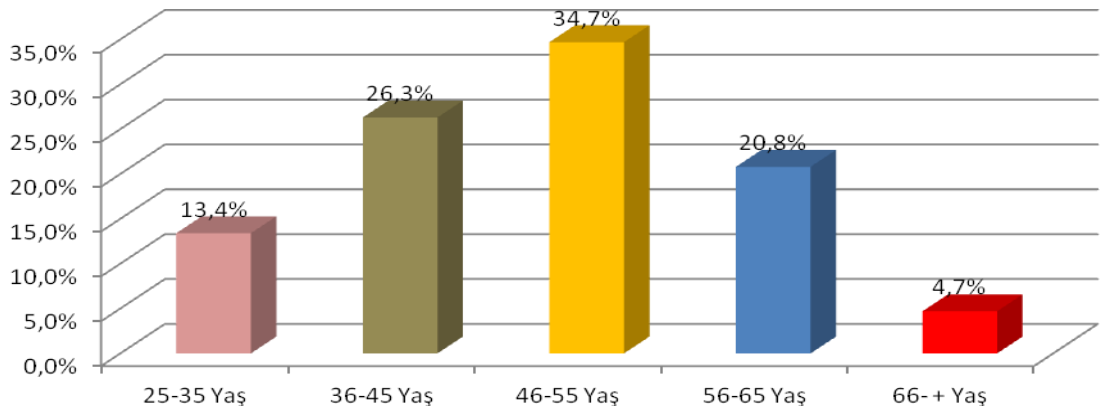
Bu bölümde Edirne bölgesinde tarımın finansmanına ilişkin yapılan araştırma bulgularından tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-demografik yapıları, sosyo-ekonomik yapıları, finansman gereksinimlerini karşılama durumları, organize olmamış finansman kaynaklarından gereksinimlerini karşılama durumları ve genel özellikleri frekans tabloları yardımı ile ele alınacaktır. Bunların yanında tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-ekonomik, sosyo-demografik özelliklerinin tarımsal işletme büyüklüklerindeki tarımsal finansman gereksinim faktörlerinden bağımsızlığı Khi-kare bağımsızlık testleri ile incelenmiştir. Ayrıca tarımsal kredi kullanma durumunu etkileyen faktörlerin logit model uygulanarak sonuçlar yorumlanmıştır.

7.1. Tarımın Finansmanına İlişkin Araştırma Bulguları

Bu başlık altında, Edirne Bölgesinde Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı tarımsal işletme sahipleri ile yapılan anket çalışmasına göre; Tarımsal İşletme Sahiplerinin sosyo-demografik yapıları, sosyo-ekonomik yapıları ve tarımsal işletmelerin finansmanına ilişkin bulguların frekans dağılımları şekil ve grafikler halinde yer almaktadır.

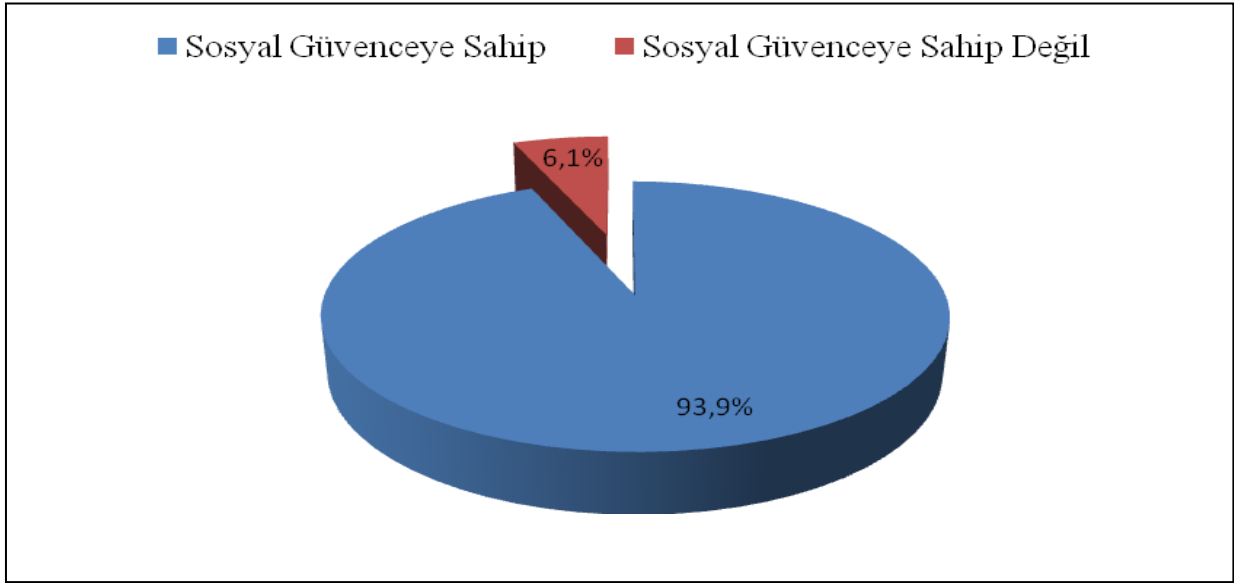
7.1.1. Tarım İşletmelerinde Sosyo-Demografik Yapılar

Tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-demografik nitelikleri olan yaş, sosyal güvencisinin olup olmadığı ve eğitim durumu bu başlık altında ele alınmıştır

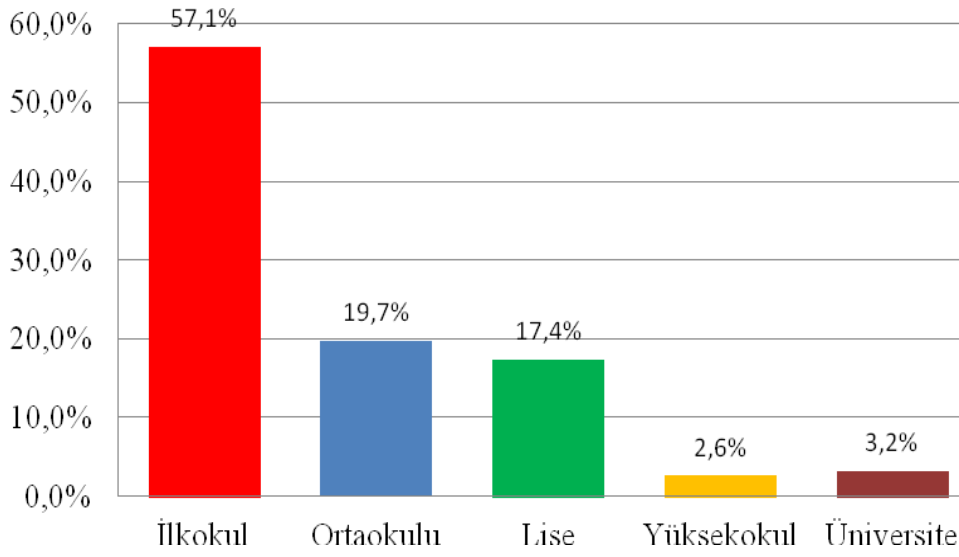
Şekil.7.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Yaşlara Göre Dağılımları

Araştırmaya konu olan tarımsal işletme sahiplerinin %34,7'si 46-55 yaş grubunda; %26,3 'u 36-45 yaş grubundadır(Şekil.7.1.). Araştırmaya katılan çiftçilerin %50'den fazlası 36-65 yaş grubu olduğu görülmektedir. Bu durum anket yapılan tarımsal işletme sahiplerinin deneyimli ve tarımı iyi bilen bireyler olduğunu ortaya koymaktadır. Genç nüfusun tarımla ilgilenmediğini daha çok kente göçtüğünün göstergesi olarak düşünülmektedir. Bir diğer neden ise tarımsal işlerin babadan oğla geçerek devam ettirilmesinden dolayı bu durum gerçekleşmiş ve tarımla uğraşma yaşı orta yaşlarda kalmaktadır.

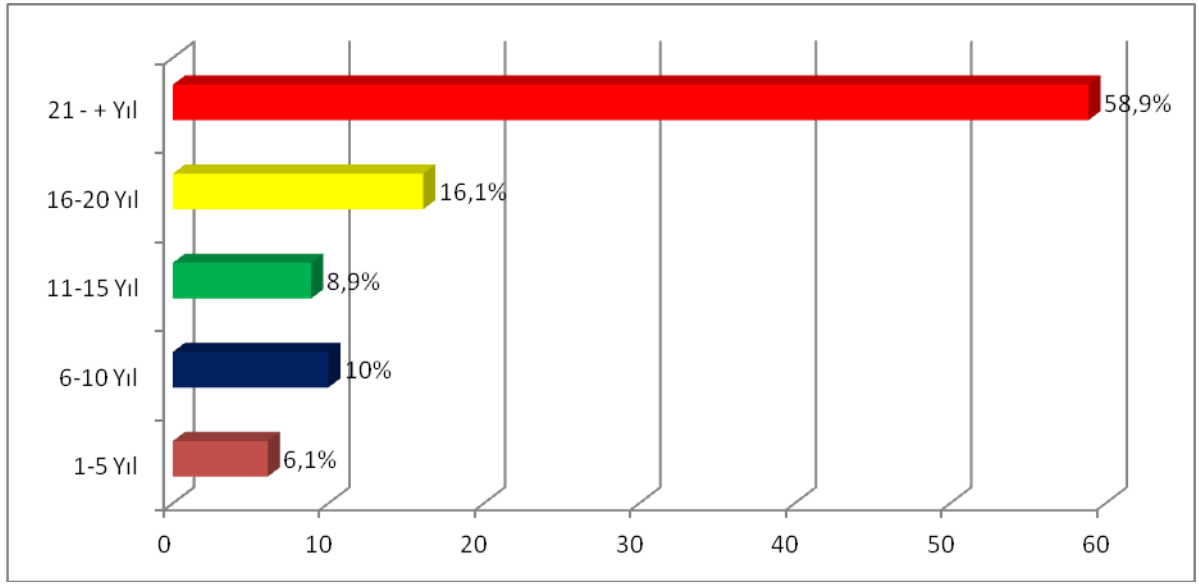
Şekil.7.2.Ankete Katılan Tarımsal İşletme Sahiplerinin Sosyal Güvence Dağılımı

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin sosyal güvencelerinin olup olmadığının incelendiği Şekil.7.2.'de; %93,9'unun sosyal güvencesi bulunmakta, %6,1 'i ise herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin yüksek düzeyde sosyal güvencelerinin olması tarımsal işletme sahiplerinin gelecekte başlarına gelebilecek kaza, hastalık v.b. gibi risklere karşı önceden hazırlıklı olduklarını göstermekte ve çiftçilerin bilinçlendiğinin göstergesidir.

Şekil.7.3. Ankete Katılan Tarımsal İşletme Sahiplerinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Tarımsal işletme sahiplerinin eğitim durumu incelendiğinde, katılımcıların %57,1 ‘i ilkokul, %19,7’si ortaokul, %17,4’ü lise, %2,6’sı yüksekokul, %3,2’si üniversite mezunudur(Şekil 7.3). Görüldüğü gibi ankete katılanların yarısından fazlası ilkokul mezunu iken, ortaokul ve üzeri eğitim durumu olanların oranı ise %42,9 oluşturmaktadır. Yaş ortalamasının yüksek olması ile birlikte düşünüldüğünde genç nüfusun ve eğitilmiş nüfusun tarımla uğraşmadığı ve köyden kente göçün arttığının göstergesidir. Bunun yanında üniversite ve yüksekokul mezunlarının da oranının az olmasına karşılık tarımla uğraşması tarımın kalitesini arttırabilecektir. Tarımda yüksekokul ve üniversite mezunlarının artış göstermesinin bir diğer nedeni de emekli olmuş kişilerin tekrar köylere dönerek tarımla uğraşmaya başlaması olarak söylenebilir. Bu durum tarımla uğraşan bireylerin daha fazla eğitilmeleri gerektiğini ve devlet tarafından tarımsal yayım faaliyetlerinin arttırılarak devam edilmesinin gerekliliğini göstermektedir.

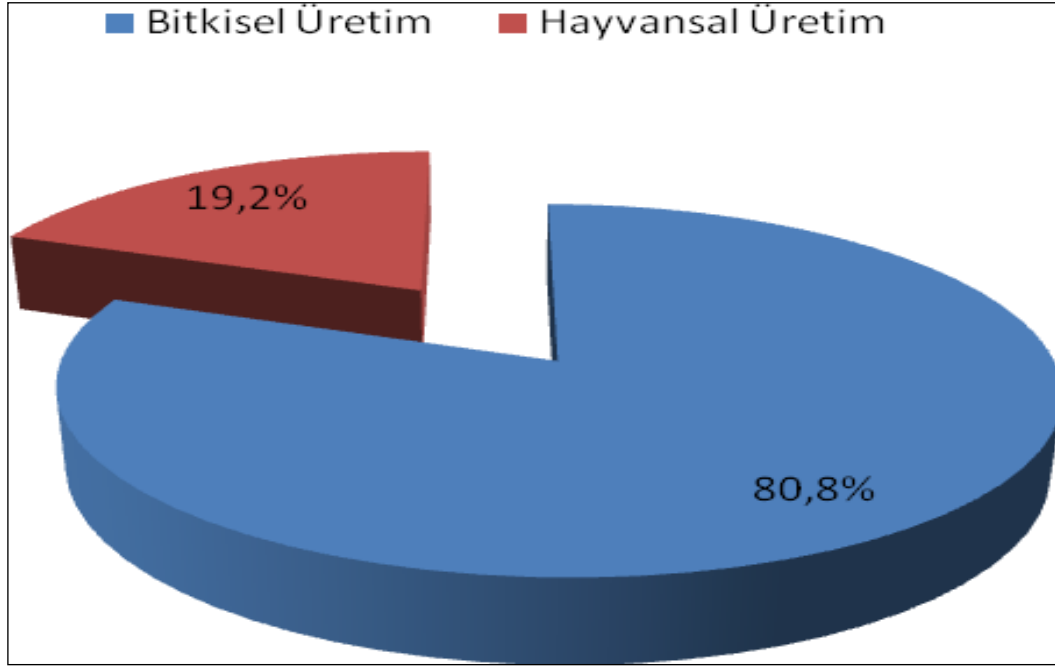

Şekil.7.4. Ankete Katılan Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Faaliyet Süreleri

Araştırmaya konu olan tarımsal işletme sahiplerinin %58,9'u 21 yıl ve üzeri, %16,1'i 16-20 yıl arası tarımla uğraşmaktadır (Şekil.7.4). En düşük yüzde olarak 1-5 yıl arası tarım ile uğraşanların oranı % 6,1'dir. Bu durum köyden kente göçlerin arttığına göstergesi olabilir yada tarımsal işletme sahiplerinin yaşlarının büyük olmasına karşın henüz işletmelerini kendinden sonra gelen nesillere devretmediklerini anlaşılabilir. Bu durum tarımsal işlerin getirisinin düşük olmasının ve tarımsal gelirlerin giderek düşmesinin göstergesidir.

7.1.2. Tarımsal İşletmelerde Sosyo-Ekonomik Yapılar

Tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-ekonomik nitelikleri olan tarımsal kuruluşlara üyelik, tarımsal işletmelerde çalışan sayısı, arazi büyüklüğü, tasarruf durumları, ortalama yıllık gelir ve giderleri bu başlık altında ele alınmıştır.

Şekil.7.5. Tarımsal Gelirin Türü

Araştırmaya katılan tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal gelirinin türü incelendiğinde %80,8'si bitkisel üretim, %19,2'si hayvansal üretim ile gelirini sağlamaktadır. Görüldüğü üzere Edirne bölgesindeki tarımsal işletmelerin tamamına yakını bitkisel üretim ile gelirlerini sağlamaktadır. Türkiye genelinde bitkisel üretim oranı %70'lere yakın iken hayvansal üretimin payı ise %30'lar civarındadır. Bu durum gelişmiş ülkelerin tam tersi konumundadır. Edirne bölgesindeki araştırmaya göre tarımsal gelirlerini bitkisel üretimden elde edenlerin yanında az sayıda hayvan sayısına sahiptir. Hayvansal üretimde son yıllarda artışlar yaşanmaktadır. Bu oranın gelecek yıllarda artış göstereceği tahmin edilmektedir. Damızlık birliklerinin devlet destekli olarak vermiş olduğu hayvan sayılarında artış aynı zamanda T.C. Ziraat Bankasının tarımsal kredilerle hayvansal üretimini desteklemesi hayvansal üretimin artacağına göstergesidir. Aynı zamanda bitkisel üretimde ürün fiyatlarında düşüklük, tarımsal işletme sahiplerini hayvansal üretime yöneltmektedir. Aynı zamanda entansif üretimden dolayı hayvancılığın işletmenin Gayri Safi Üretim Değeri içindeki nispi payı azalabilir ama bitkisel üretim değeri artabilir.

Çizelge.7.1.Tarımsal İşletmelerin Üye Oldukları Tarımsal Kuruluşlar

Tarımsal İşletme Sayısı	Tarımsal İşletme Sayısı	Yüzde
Tarım Satış Kooperatifi	14	3,7
Tarım Kredi Kooperatifi	6	1,6
Tarımsal Amaçlı Kooperatif	36	9,5
Ziraat Odası	66	17,4
T.S.K.- T.K.K	3	0,8
T.K.K.-T.A.K	5	1,3
T.S.K.-Z.O.	40	10,5
T.K.K-T.A.K.	5	1,3
T.K.K.-Z.O.	16	4,2
T.A.K.-Z.O	31	8,2
T.S.K.-T.K.K.-T.A.K.	1	0,3
T.S.K.-T.K.K.-Z.O.	29	7,6
T.S.K.-T.A.K.-Z.O.	53	13,9
T.K.K.-T.A.K.-Z.O.	25	6,6
T.S.K.- T.K.K.-T.A.K.-Z.O.	50	13,1
Toplam	380	100

- * T.S.K. : Tarım Satış Kooperatifi
- * T.K.K : Tarım Kredi Kooperatifi
- * T.A.K : Tarımsal Amaçlı Kooperatif
- * Z.O. : Ziraat Odası

Araştırmaya konu olan tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal örgütlerden sadece Tarım Satış Kooperatifine üye olanlar %3,7, Tarım Kredi Kooperatifine üye olanlar %1,6, Tarımsal Amaçlı Kooperatiflere üye olanlar %9,5 ve Ziraat odalarına üye olanların oranı %17,4 olarak tespit edilmiştir(Çizelge 7.1). Bu işletmelerden iki tarımsal kuruluşa üye olanların oranı %26,3, üç tarımsal kuruluşa üye olanların oranı %28,4, dört tarımsal kuruluşa da üye olan tarımsal işletme sahiplerinin oranının ise % 13,1 olduğu tespit edilmiştir. Üreticilerin tamamına yakını ziraat odaları üyeleridir. Türkiye genelinde Ziraat odaları 4,8 milyon üyesi ile Türkiye'nin en büyük meslek kuruluşudur (Anonim 2011u). Tarımsal işletme sahiplerinin çevresinde bulunan tarımsal kuruluşlara üye olması girdi, ürün pazarlama, eğitim, ürün satışı, aynı –nakdi kredi vb. ihtiyaçlarını finanse ederken yardımcı olmaktadır.

Çizelge.7.2. Tarımsal İşletmelerde İstihdam

Çalışan Sayısı	Sayı	Yüzde
1-2 Kişi	217	57,1
3-4 Kişi	129	33,9
5-6 Kişi	31	8,2
7- + Kişi	3	0,8
Toplam	380	100,0

Ankete söz konusu olan tarımsal işletme sahiplerinin %57,1'i 1-2 kişi, %33,9'u 3-4 kişi, %9'u 5 kişiden fazla çalışmaktadır. Buradan da anlaşılabilir gibi Edirne Bölgesindeki tarımsal işletmeler mikro işletmelerden oluşmakta ve çoğu 1-2 kişi arasında işçi çalıştırmaktadır(Çizelge 7.2). Görüldüğü gibi tarımsal işletme sahiplerinin büyük bir bölümü işletmesinde kendi veya aileden birini çalıştırmaktadır. Yapılan anket çalışması sonuçlarına göre yabancı işçi kullananların çoğu sulu tarım yapan tarımsal işletmelerdir.

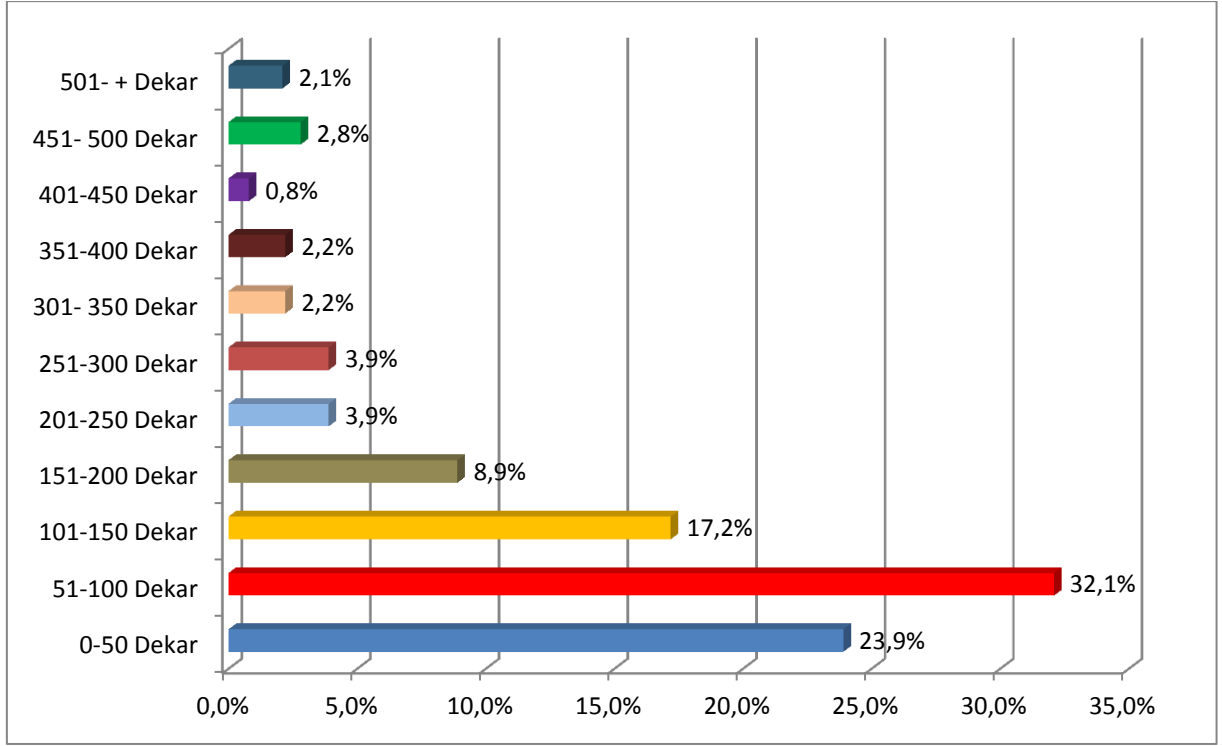
Çizelge.7.3. Tarımsal İşletmelerin Aile Dışından Yabancı İşçi Kullanma Durumu

Yabancı İşçi Kullanma Durumu	Sayı	Yüzde
Yabancı İşçi Kullanan	135	35,5
Yabancı İşçi Kullanmayan	245	64,5
Toplam	380	100,0

Tarımsal işletme sahiplerinin %35,5'i aile dışından yabancı işçi kullanırken,%64,5'i aile dışından yabancı işçi kullanmamaktadır(Çizelge 7.3). Aile dışından yabancı işçi kullananların %28,1'i yılda en az beş kez yabancı işçi kullanırken, %25,9'u üç kez,%21,5'i yılda bir kez, %14,8'i yılda iki kez, %9,6'sı yılda dört kez aile dışından yabancı işçi kullanmaktadır(Çizelge 7.4).

Çizelge.7.4. Tarımsal İşletmelerin Aile Dışından Yabancı İşçi Kullanma Sıklığı

Yabancı İşçi Kullanma Sıklığı	Sayı	Yüzde
Yılda Bir Kez	29	21,5
Yılda İki Kez	20	14,8
Yılda Üç Kez	35	25,9
Yılda Dört Kez	13	9,6
Daha Fazla	38	28,1
Toplam	135	100,0

Şekil.7.6. Tarımsal İşletmelerin Arazi Büyüklüğü

Araştırmaya katılan tarımsal işletme sahiplerinin arazi büyüklükleri incelendiğinde %23,9'u 0-50 dekar, %32,1'i 51-100 dekar, %17,2'si 101-150 dekar, %8,9'u 151-200 dekar, 201-250 dekar %3,9'u, 251-300 dekar %3,9'undan oluşurken 301 dekar ve üzeri tarım arazisine sahip işletmelerin oranı %10,1'dir (Şekil 7.6). Şekil 7.6. incelendiğinde ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin arazi büyüklükleri Türkiye geneli ile paralellik göstermektedir. Buradan da görüldüğü gibi Edirne bölgesinde ki arazi büyüklüklerinin büyük bir bölümü 100 dekar'ın altında bulunmakta olup aynı zamanda bu araziler parçalı yapıya sahiptir. Tarımsal işletmelerin çoğunlu optimum işletme ölçeğinin altındadır. Bu nedenle işletme sahiplerinin öz sermayeleri kısıtlı bulunmakta ve işlerini finanse edebilmek için yabancı kaynak kullanmaktadırlar. Tarımsal kredilerden kurtulma yolu olarak kırsalda yaşayan bireylerin örgütlenmesi ve birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Örgütlenen tarımsal işletme sahipleri ürünlerini toplu olarak pazarlayabilecek, girdilerini toplu olarak alabilecek ve bu durum girdi maliyetlerinin azalmasına ve ürün fiyatlarının artmasına neden olacaktır. Aynı zamanda örgütlenmeden ve arazi toplulaştırmasının akabinde pazar için üretime geçilerek tarıma dayalı sanayi kurulabilecektir. Teknolojinin daha etkin ve verimli kullanılması ile dekardan elde edilen verim artacaktır. Teknolojinin kullanımının artması

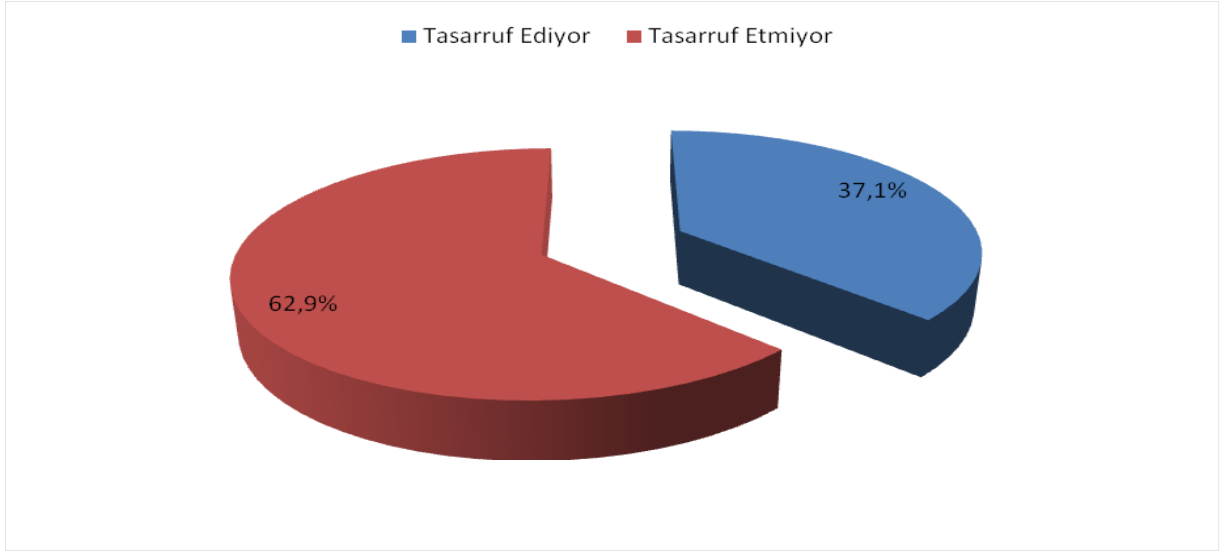
çiftçilerin işsiz kalmasına neden olabileceği düşünülse de, tarıma dayalı sanayi fabrikalarının kurulması köyden kente göçü önleyebilecek ve tarımsal gelirlerin artmasına neden olabilecektir. Böylece tarımsal gelirin artması örgütlerin sermayelerini arttıracak ve yabancı kaynak kullanma oranı azalacaktır.

Çizelge.7.5. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Ortalama Yıllık Gelir ve Giderleri

Tutar (TL)	Ortalama Yıllık Gelir		Ortalama Yıllık Gider	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
0-20.000	119	31,3	211	55,5
20.001- 40.000	105	27,6	90	23,7
40.001- 60.000	65	17,1	34	8,9
60.001 – 80.000	34	8,9	24	6,3
80.001- 100.000	21	5,5	12	3,2
100.001- +	36	9,5	9	2,4
Toplam	380	100,00	380	100,00

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin ortalama yıllık gelirleri incelendiğinde %31,3'ü 20.000 TL'nin altında gelir elde ederken, %27,6'sı 20.000 TL ile 40.000 TL arası gelir elde etmektedir. Ortalama yıllık giderler incelendiğinde %55,5 'nin gideri 20,000 TL'nin altında, %23,7'sinin ise 20.000 TL ile 40.000 TL arasındadır(Çizelge7.5). Anket birebir görüşme tekniği ile yapıldığından, çiftçilerle yapılan görüşmelerde çiftçilerin tamamına yakını gelir ve gider konularında tereddütlü ifadeler kullanmaktadır. Gelirlerini ve giderlerini tam olarak beyan etmekten kaçındıkları gözlemlenmiştir. Tarımsal işletme sahiplerine gelir ve giderle ilişkili net cevapların verilmemesine dair nedeni sorulduğunda ise vergilendirme ile ilgili tereddüt yaşadıkları görülmüştür. Anket çalışmasında işletme sahipleri yıllık giderlerin yüksek olmasının nedenini girdi fiyatlarındaki yükselme olarak belirtmişlerdir. Tarımsal işletme sahipleri bir sonraki yılın planını yapamamaktadırlar. Genellikle bir sonraki yılın gelirini içinde bulunulan yılda tüketmektedir ve bir dahaki yıla borçlu olarak girmektedirler. Aradaki bu açığı kapatmak için tarımsal kredileri kullanmakta ve faiz yükü altına girmektedirler. Faiz yükü de tarımsal işletmelerin sermayesinin günden güne azalmasına neden olmaktadır. Tarımsal krediler ödenemediği dönemlerde tekrar tarımsal kredi kullanmakta ve kredi çıkmazına girmektedirler. Sonuç olarak bu durum finans kuruluşlarının işine gelmekte ipoteklenmiş arazilerinin çok ucuza satılmasına ya da finans şirketlerinin sermayesine katılmasına neden olmaktadır. Finans şirketleri bu arazileri büyük şirketlere satarak kırsalda bulunan bireylerin kendi arazilerinde işçi olarak çalışmasına neden

olabilmektedir. Bu durum tarımdan kaçışa neden olmakta ve köyden kente göçü doğurmaktadır. Kentlerdeki nüfus artışı da sosyal politikaların yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle tarımsal işletmelerin daha fazla desteklenmesi gerekmektedir.

Şekil.7.7. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tasarruf Durumu

Çalışmaya katılan tarımsal işletme sahiplerinin % 37,1'i tasarruf edebiliyorken, %62,9'unun ise tasarruf edemedikleri anlaşılmıştır. Şekil.7.7.'de görüldüğü üzere tarımsal işletmelerin %73,5'inin ortalama yıllık karı 20.000 TL'nin altında bulunmaktadır. Bu durum tarımsal işletmelerin tasarruf edemediğini, ancak yaşamlarını sürdürdüklerini göstermektedir. Tasarruf yapan işletmelerin yüksek çıkmasının nedeni tarımsal işletmelerin tarımsal kredi kullanarak işlerini finanse ettiklerini, bunun da tasarruf olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Tarımsal işletmelerin maliyetleri sorulduğunda maliyetlerin %70 oranında olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle tarımsal işletmelerin kendi öz sermayelerini kullanarak girdi fiyatlarının bu kadar yüksek oluşu ülkemizde gelir ve gider arasındaki farkı yani tasarruf etme şansları yoktur.

Çizelge.7.6.Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tasarruf Değerlendirme Durumlarının Dağılımı

Tasarruf Değerlendirme Şekli	Tarımsal İşletme Sayısı	Yüzde
Nakdi Tasarruf	21	14,9
Altın Alımı	2	1,4
Döviz Alımı	1	0,7
Arazi ve Ekipman Alımı	92	65,2
N.T.-A.E.A	16	11,3
A.A.-A.E.A.	1	0,8
N.T.-A.A.-A.E.A	7	5,0
N.T.-A.A.-D.A-A.E.A.	1	0,7
Toplam	141	100

* N.T. : Nakdi Tasarruf

* A.A. : Altın

* D.A. : Döviz Alımı

* A.E.A. : Arazi ve Ekipman Alımı

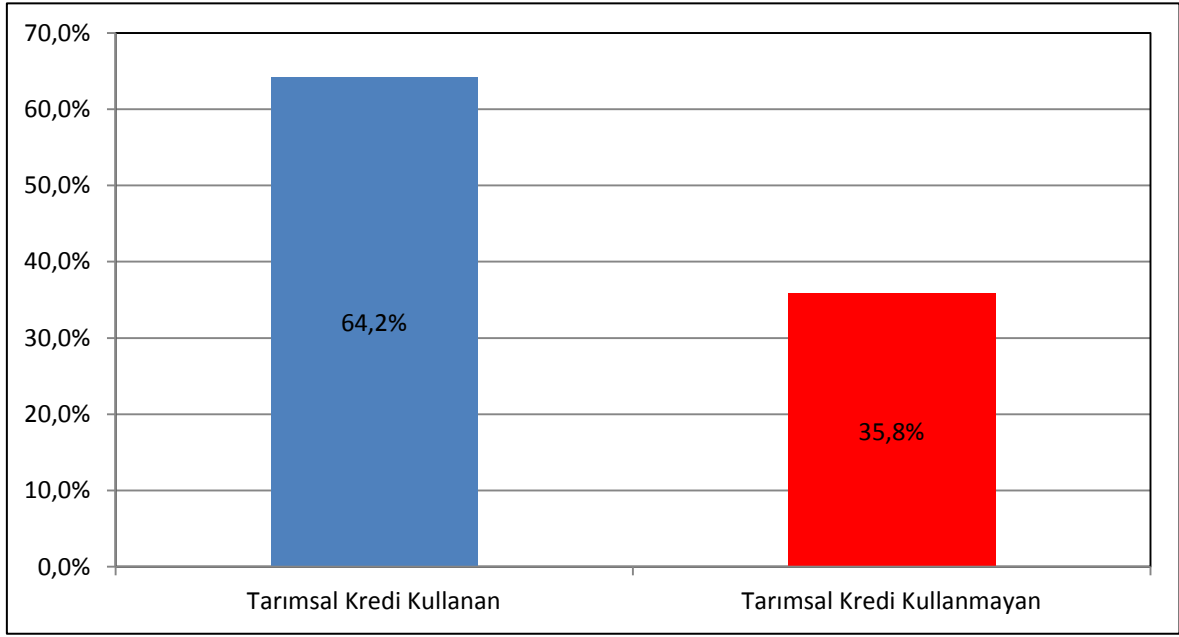
Çalışmaya katılan çiftçilerin tasarruflarını değerlendirme durumları incelendiğinde; %65,2 'si arazi ve ekipman alarak, %14,9'u nakdi tasarruf yaparak, %1,4'ü altın alarak ve %0,7'si döviz alarak tasarruflarını değerlendirmektedir(Şekil 7.6). Aynı zamanda iki tasarruf çeşidinde değerlendirenlerin oranı %12,1'i, üç tasarruf değerlendirme yöntemi kullananlar % 5 iken dört tasarruf değerlendirme yöntemi kullananlar ise %0,7 oranındadır. Tarımsal işletmelerin bu denli tasarruf yapıyor gibi görünmelerinin nedeni genellikle tarımsal kredi kullanarak işlerini finanse ettiklerinden kaynaklanmaktadır.

7.1.3.Tarımsal İşletmelerin Tarımsal Kredilere Yaklaşımları

Bu başlık altında Tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanım durumları; örgütlenmiş kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanımı ve örgütlenmemiş tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanımı olarak incelenmiştir.

7.1.3.1. Organize Olmuş Tarımsal Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanımı

Bu ayırmda; tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanma durumları, tarımsal kredi kullanma nedenleri, yılda kaç kez tarımsal kredi kullandıkları, tarımsal kredileri nerelerden kullandıkları, tarımsal kredinin ödeme zamanları, tarımsal kredi kullanırken dikkat edilen unsurlar gibi sorunlara ilişkin frekans dağılım çizelge ve şekilleri incelenmiştir.

Şekil.7.8.Çiftçilerin Tarımsal Kredi Kullanım Durumlarına İlişkin Dağılımı

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin %64,20'si organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanmış, %35,8'i tarımsal kredi kullanmamıştır (Şekil 7.8). Görüldüğü üzere Edirne bölgesinde tarımsal kredi kullanım oranı oldukça yüksektir. Tarım işletmeleri finansman eksikliklerini tarımsal kredi kullanarak çözüme yoluna gitmişlerdir. Türkiye genelinde 31,12,2010 tarihinde Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre Edirne ilinde kullanılan ihtisas kredilerinin toplamı 325.285.000 TL iken, tarım için kullanılan ihtisas kredilerin miktarı ise 281.739.000 TL'dir. Edirne ilinde kullanılan tarımsal ihtisas kredilerin %86,6'sı tarım için kullanılmıştır. Tarım ihtisas kredileri proje finansman, duran varlık finansmanında, mal finansmanında kullanılmaktadır. Edirne ilinde tarımsal kredi kullanımının yüksek olmasının Türkiye genelinde ise tarım ihtisas kredilerinin %1,58'i Edirne de kullanılmıştır (Anonim 2011d). Tarım Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye genelinde 2.750.000 çiftçi kayıt sisteminde kayıtlı çiftçi bulunmaktadır. Edirne bölgesinde ise 33.588 tarım işletmesi mevcut bulunmaktadır. Türkiye geneli ile oranlama yapıldığında Edirne bölgesinde çiftçi kayıt sistemine kayıtlar Türkiye genelinin %1,2'sini ortalama olarak oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi Edirne bölgesindeki tarımsal işletme oranı ile kredi kullanma oranı yakınlık göstermektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi Edirne bölgesinin tarımsal kredi kullanma oranı yüksektir.

Çizelge.7.7. Tarımsal Kredi Kullanma Nedenleri

Tarımsal Kredi Kullanma Nedenleri	Tarımsal İşletme Sayısı	Yüzde
İşletme Sermayesi Eksiği	33	13,5
Tarımsal Girdi Temini	88	36,1
Tarımsal Yatırım	73	29,9
Tüketime Dönük İhtiyaçlar	12	4,9
Diğer	3	1,2
İ.S.E.-T.G.T	4	1,6
İ.S.E.-T.G.T.	1	0,4
T.G.T.-T.Y.	12	4,9
T.Y.-T.D.İ.	7	2,9
T.G.T.-D.	1	0,4
T.Y.-T.D.İ.	1	0,5
İ.S.E.-T.G.T.-T.Y.	2	0,8
İ.S.E.-T.G.T.-T.D.İ.	1	0,4
T.G.T.-T.Y.-T.D.İ.	6	2,5
Toplam	244	100

* İ.S.E. : İşletme Sermayesi Eksiği

* T.G.T. : Tarımsal Girdi Temini

* T.Y. : Tarımsal Yatırım

* T.D.İ. : Tüketime Dönük İhtiyaçlar

* D. : Diğer

Araştırmaya katılan çiftçilerin organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullananların kredi kullanma gerekçeleri incelendiğinde; %36,1'i tarımsal girdi temini için, %29,9'u tarımsal yatırımlar için, %13,5'i işletme sermayesini tamamlamak için ve %4,9 'u tüketime dönük ihtiyaçlar için kullanmakta %1,2 'lik bölüm ise diğer işler için tarımsal kredi kullanmaktadır(Çizelge.7.7). İşletmelerin %10,7'si iki neden ile, %3,7'si ise üç farklı neden ile tarımsal kredi kullanmaktadır. Tarımsal işletme sahipleri genellikle tarımsal kredileri tarımsal yatırımlar ve girdi temini için kullanmakta ve tarımsal işletmelerin öz sermayelerinin işlerini çevirebilmek için yetersiz olduğunun göstergesidir. Bu durum tarımsal girdilerin devlet tarafından destekli olarak ya da piyasa fiyatının altında tarımsal işletme sahiplerine verilmesi gerekliliğinin kanıtıdır.

Çizelge.7.8. Tarımsal Kredi Kullanılan Kurumların Dağılımı

Tarım Kredi Kurumları	Tarımsal İşletme Sayısı	Yüzde
Tarım Kredi Kooperatifi	12	4,9
T.C.Ziraat Bankası	122	50,0
Tarım Satış Kooperatifleri	2	0,8
Özel Bankalar	23	9,4
T.K.K.-T.C.Z.B.	22	9,0
T.K.K.-T.S.K.	3	1,2
T.K.K.-Ö.B.	7	2,9
T.C.Z.B.-T.S.K.	8	3,3
T.C.Z.B.-Ö.B.	26	10,7
T.K.K.-T.C.Z.B.-T.S.K.	8	3,4
T.K.K.-T.C.Z.B.-Ö.B.	5	2,0
T.C.Z.B.-T.S.K.-Ö.B.	2	0,8
T.K.K.-T.C.Z.B.-T.S.K.-Ö.B.	4	1,6
Toplam	244	100

* T.K.K. : Tarım Kredi Kooperatifi

* T.C.Z.B. : T.C. Ziraat Bankası

* T.S.K. : Tarım Satış Kooperatifi

* Ö.B. : Özel Bankalar

Araştırmaya katılan tarımsal işletmelerin tarımsal kredi kullandıkları kurumlar incelendiğinde; %50'si T.C.Ziraat bankası, %9,4'ü Özel bankalardan, %5'i Tarım Kredi Kooperatiflerinden, %0,8'i Tarım Satış Kooperatiflerinden tarımsal kredi kullanmışlardır (Çizelge7.8). Ayrıca iki kurumdan tarımsal kredi kullananların oranı %27,1, üç kurumdan tarımsal kredi kullananlar %6,2 iken, her dört kurumdan da tarımsal kredi kullananların oranı %1,6'dır. İşletme sahiplerinin bankalardan kullandıkları kredilerin oranının yüksek olması çiftçilerin faiz yükü altında ezildiklerini ve arazilerinin çoğunun ipoteklendiğinin göstergesidir. İşletmelerin yeteri kadar devletten finanse edilmediğini açık kalan sermaye gereksinimini faiz karşılığı ve ipotek karşılığı yabancı kaynak kullandıklarını göstermektedir. Bu durum son yıllarda özel bankaların iştahını kabartarak tarım sektörüne yönelmelerine neden olmuştur. Devlet tarafından destekli olarak tarım kredisi veren T.C.Ziraat bankasının yetersiz kaldığının ve bu finansman açığının düşük faizli uzun vadeli yeni kredi kaynakları yaratılmasını, ilave bir tarım bankası kurulmasını gerektirmektedir.

Çizelge.7.9. Tarımsal Kredi Kullanımında Dikkat Edilen Unsurlar

Tarımsal Kredi Kullanımında Dikkat Edilen Unsurlar	Tarımsal İşletme Sayısı	Yüzde
Faiz Oranı	120	49,2
Vade Yapısı	32	13,1
Teminatların Durumu	6	2,5
Kredi Verilme Zamanı	15	6,1
Aile, arkadaş v.b. tavsiye	4	1,6
F.O.-V.Y.	48	19,7
F.O.-T.D.	1	0,4
F.O.-K.V.Y.	3	1,2
F.O.-A.A.T.	1	0,4
V.Y.-K.V.Z.	2	0,8
K.V.Z.-A.A.T.	1	0,4
F.O.-V.Y.-T.D.	6	2,5
F.O.-V.Y.-K.V.Z.	4	1,6
F.O.-V.Y.- T.D.-K.V.Z.	1	0,5
Toplam	244	100

* F.O. : Faiz Oranı

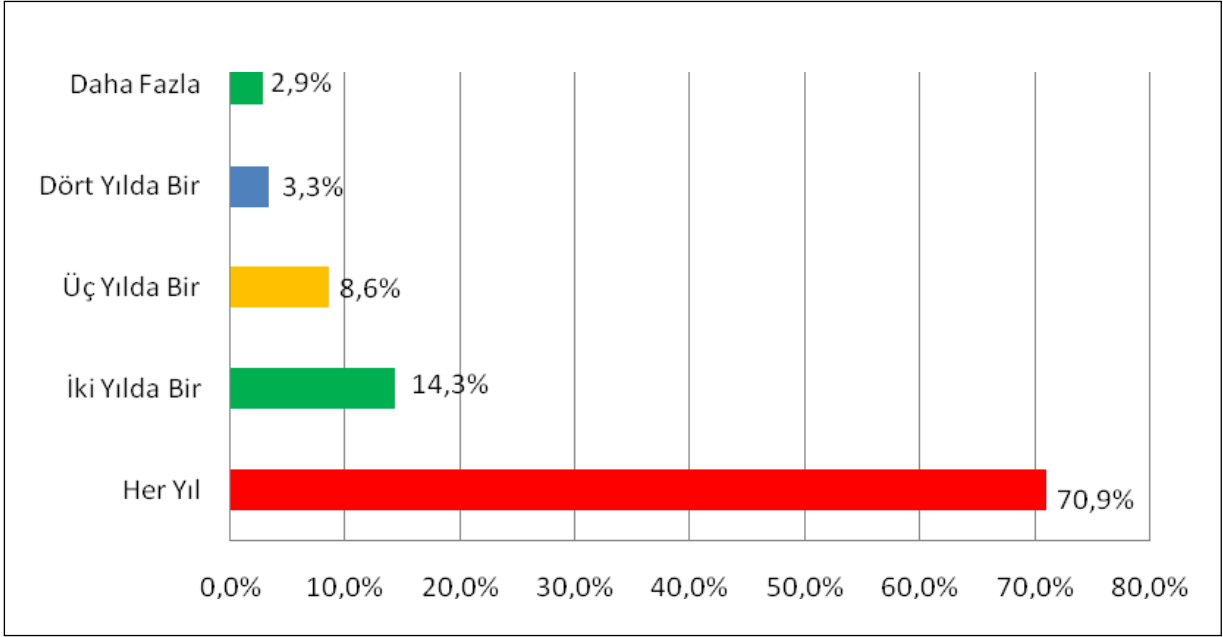
* V.Y. : Vade Yapısı

* T.D. : Teminatların Durumu

* K.V.Z. : Kredi Verilme Zamanı

* A.A.T. : Aile, arkadaş v.b. Tavsiye

Araştırmaya konu olan tarımsal işletmelerin organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanırken dikkat ettikleri unsurlar incelendiğinde; %49,2'si faiz oranı, %13,2'si vade yapısı, %6,3'ü kredi verilme zamanı, %2,6'sı teminatların durumu ve %1,7'si aile arkadaş tavsiyesini dikkate almaktadır(Çizelge.7.9). Ayrıca iki unsura dikkat edenlerin oranı %22,9, üç unsura dikkat edenlerin oranı %4,1 olarak tespit edilmiştir. Tarımsal kredi kullanırken dikkat edilecek en önemli unsur faiz ve ikinci unsur ise vade yapısı olarak tespit edilmiştir. Tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanabilmesi için faiz oranlarının düşük ve vadelerinin uzun olması gerekmektedir. Bu durumda işletme sahipleri sermaye açıklarını yabancı kaynaklar ile daha az faiz yükü altında kalarak ve uzun vadede ödeyebileceklerdir. Bu durum tasarruf edemeyen, girdi fiyatları yüksek ve sermaye devir hızı düşük olan tarımın gelişmesine ve çiftçilerin daha fazla yatırım yaparak teknolojiyi takip etmeleri sonucunu doğuracaktır

Şekil.7.9.Tarımsal Kredi Kullanma Sıklığı

Tarımsal kredi kullanan tarımsal işletmelerin % 70,9'u her yıl tarımsal kredi kullanır iken, %14,3'ü ise iki yılda bir tarımsal kredi kullanmaktadır(Şekil 7.9). Görüldüğü üzere tarımsal işletme sahiplerinin büyük bir çoğunluğu her yıl nakdi veya gayri nakdi olarak tarımsal kredi kullanmaktadırlar. Bu tarımsal kredilerin her yıl kullanılma nedenlerinden biri de tarım kredi kooperatifleri, Trakya Birlik gibi, tarımsal kuruluşlardan kullanılan gayri nakdi kredilerdir. Ekim döneminde gayri nakdi kredi kullanılır ve hasat döneminde bu kredi ürün satışından elde edilen gelirden düşülerek ödenmektedir.

Çizelge.7.10. Yıllık Tarımsal Kredi Kullanma Sıklığı

Yıllık Kredi Kullanma Sıklığı	Sayı	Yüzde
Bir Kez	133	76,9
İki Kez	26	15,0
Üç Kez	8	4,6
Dört Kez	4	2,3
Daha Fazla	2	1,2
Toplam	173	100,0

Çizelge.7.10. incelendiğinde her yıl tarımsal kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinden %76,9'u yılda bir kez tarımsal kredi kullanırken %15'i iki kez, %4,6'sı üç kez ve %3,5'i ise yılda üç kez den daha fazla tarımsal kredi kullanmaktadır. Birden fazla kredi kullanan tarımsal işletme sahipleri hem nakdi hem de gayri nakdi kredi kullanmaktadır.

Çizelge.7.11.Tarımsal Kredi Ödemede Zorlukla Karşılaşma Durumu

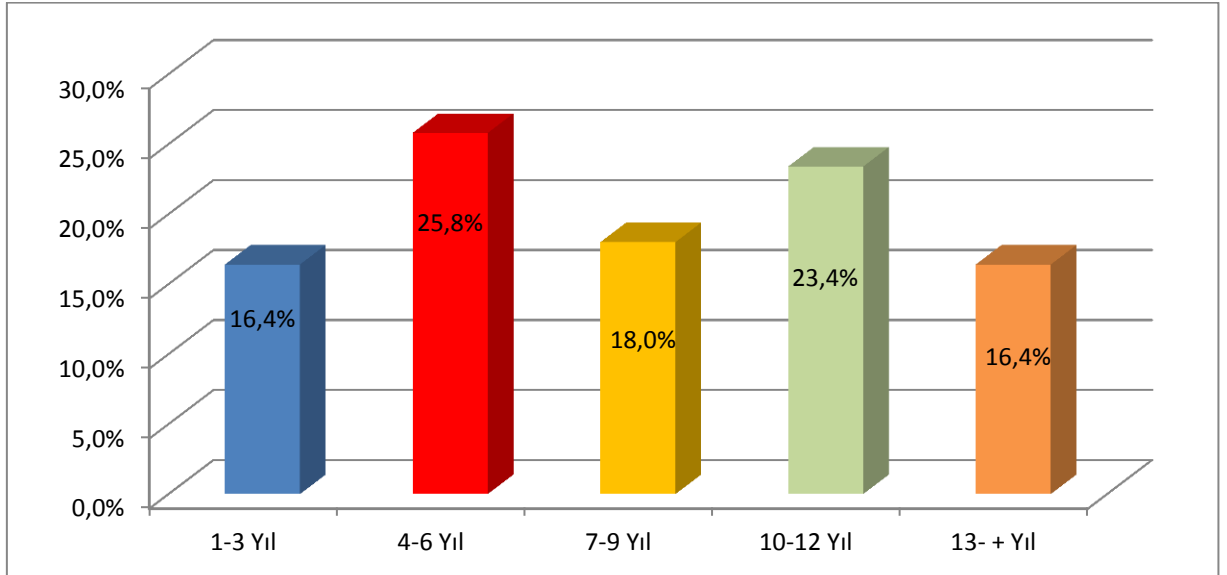
Tarımsal Kredi Ödemede Zorlukla Karşılaşma Durumu	Sayı	Yüzde
Karşılaşan	117	48
Karşılaşmayan	127	52
Toplam	244	100,0

Tarımsal kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinin %52'si tarımsal kredinin ödenmesinde zorlukla karşılaşmazken %48'i tarımsal krediyi ödemede zorlukla karşılaşmıştır. Tarımsal kredi ödemede zorlukla karşılaşma oranı oldukça yüksektir. Bu durum tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanırken ödeme durumlarına dikkat etmedikleri ve iyi bir analiz yapmadıkları görülmektedir (Çizelge.7.11).

Çizelge.7.12.Tarımsal Kredileri Vadesinde Ödeme Durumu

Tarımsal Krediyi Vadesinde Ödeme Durumu	Sayı	Yüzde
Ödenen	188	77
Ödenmeyen	56	33
Toplam	244	100,0

Tarımsal kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinin %77'si tarımsal kredileri vadesi içinde ödemiş,%23 'ü kullanmış olduğu tarımsal krediyi vadesinde ödeyememiştir. Bu durum tarımsal işletme sahiplerinin çoğunun tarımsal kredi konusunda bilinçli olduğunun göstergesidir(Çizelge.7.12).

Şekil.7.10.Tarımsal Kredi Kullanma Süresi

Tarımsal kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinin %25,8'i 4-6 yıl arası, %23,4'ü ise 10-12 yıl arası, %18'i 7-9 yıldır tarımsal kredi kullanmaktadırlar (Şekil.7.10). Tarımsal işletme sahiplerinin yarısından fazlasının 7 yıldan daha fazla süre tarımsal kredi kullandıkları görülmektedir. Yeni kredi kullanmaya başlayan tarımsal işletme sahipleri özel bankalar ve kamu bankalarının cazip kredi koşullarından yararlanma yoluna gittiklerini söylenebilir. Tarımsal işletme sahiplerinin yarısından fazlası 7 yıldan daha süre tarımsal kredi kullandıkları görülmektedir. Bu durum tarımsal işletme sahiplerinin işlerinin bir bölümü tarımsal kredi kullanarak finanse ettiklerini tarımsal desteklerin yetersiz kaldığının göstergesidir. Buradan da anlaşıldığı gibi tarımsal işletme sahiplerine ürünlerinin fiyatlarındaki artışın, girdi fiyatlarındaki artıştan daha düşük olması nedeniyle ürün hasadından elde edilen gelir ile tüm giderlerini karşılayamadığı görülmektedir (Çizelge.7.13). Ayrıca yeni kredi kullanmaya başlayan tarımsal işletme sahiplerinin özel bankalar ve kamu bankalarının cazip kredi koşullarından yararlanma yoluna gittiklerini göstermektedir. 2002- 2011 yılları arasında tarımsal girdilerin fiyatlardaki artışın, tarımsal ürün fiyatlarındaki artıştan fazla olması ve tarımsal desteklerin az olması nedeniyle tarımsal işletme sahipleri finans açığını kapatabilmek için tarımsal kredi kullanma eğilimindedirler.

Çizelge.7.13. Tarım Ürünleri ve Girdi Fiyatlarındaki Değişim

ÜRÜNLER	2002 (TL)	2011(TL)	% Artış
Buğday	0,24	0,57	137,5
Ayçiçeği	0,44	1,19	170
Çeltik	0,57	1,17	105
GİRDİLER			
Gübre (%26 A.Nitr)	0,176	0,615	249
Gübre (%33 A. Nitr)	0,193	0,780	304
Gübre (DAP)	0,354	1,309	269
Gübre (Üre)	0,237	1,12	372
Gübre (20.20.0)	0,254	1,020	301
Mazot (TL/ Lt)	1,10	3,59	226

*Kaynak: (Anonim 2012, Yıldırım 2011a)

Çizelge.7.14.Tarımsal Kredi Kullananların Ödeme Durumları

Tarımsal Kredi Kullanıp Ödenemeyen Dönem	Sayı	Yüzde
Evet	44	18
Hayır	200	82
Toplam	244	100,0

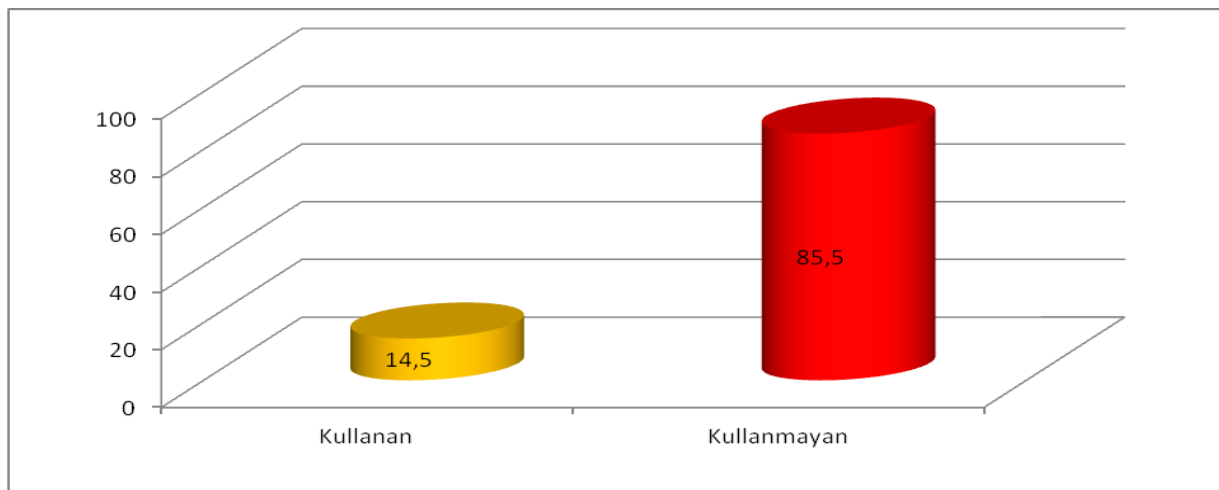
Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinden tarımsal kredi kullananların ödeme şekillerinin incelendiği Çizelge.7.14’de; tarımsal işletme sahiplerinin %82’sinin daha önce tarımsal kredi kullanıp ödediği, %18’inin ise daha önce tarımsal kredi kullanıp ödeyemediği dönemler olduğunu belirtmiştir. Ödenemeyen tarımsal kredi dönemlerinde tarımsal işletme sahiplerinin %40,9’u tarımsal kredisini başka bir banka aracılığı ile kapatır iken %31,8’i tarımsal işletmesinin sahip olduğu araziye satarak tarımsal kredi borcunu kapattığını belirtmiştir(Çizelge.7.15). Bu durum tarım arazilerinin daha ucuza satılmasına ve tarım işletmelerin bir başka bankadan kredi alarak faiz yükü altında ezilmesine neden olacaktır. Öz sermaye yapısı güçlü olmayan ve sahip olduğu tarım arazisi az olan çiftçilerde tarımı bırakabileceklerdir. Böylece köyden kente göç tetiklenebilecektir. Bu durumda tarımın devlet tarafından daha fazla desteklenmesi gerekliliğini de ön plana çıkarmaktadır.

Çizelge.7.15. Ödenemeyen Tarımsal Kredilerin Ödeme Şekli

Ödenemeyen Tarımsal Kredilerin Ödeme Şekli	Sayı	Yüzde
Arazi Satışı	14	31,8
Bankaya Teminat Olarak Verilen Arazi ve Araçların Satışı	4	9,1
Başka Bir Bankadan yada Kredi Kuruluşundan Kredi Kullanarak	18	40,9
Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından	8	18,2
Toplam	44	100,0

7.1.3.2. Organize Olmamış Tarımsal Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanımı

Bu ayırmda tarımsal işletme sahiplerinin organize olmamış kredi kaynaklarından kullanmış oldukları kredilerin durumu incelenmiştir.

Şekil.7.11. Organize Olmamış Tarımsal Kredi Kaynaklarından Kullanılan Krediyeye İlişkin Dağılım

Şekil 7.11.incelendiğinde araştırmaya katılan tarımsal işletme sahiplerinin %14,5 ‘i Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından kredi kullanırken, %85,5’si Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından kredi kullanmamıştır. Bu durum tarımla uğraşan kişilerin bir kısmı hala kontrolsüz bir kaynak olan ve çiftçilerimizi iflasa götürebilecek olan kurumsal olmayan kişi veya kurumlardan kredi kullandığını göstermektedir.

Çizelge.7.16.Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanılan Kredinin Nedenleri

Kredi Kullanma Nedenleri	Sayı	Yüzde
Faiz Oranı	2	3,6
İpotek Olmaması	8	14,5
Tanıdık Olması	35	63,6
Bankalar Güven Vermiyor	3	5,5
Diğer	7	12,7
Toplam	55	100,0

Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından kredi kullanan üreticilerin %63,6’sı bu kişilerden borç para almanın nedenini tanıdık olmasına bağlarken, %14,5’i çiftçilerin korkulu rüyası olan ipotek olmamasına bağlamaktadır(Çizelge.7.16). Görüldüğü gibi arkadaş, esnaf, tüccar veya tefeciden borç para alan tarımsal işletme sahipleri daha az bankalarla ya da organize olmamış kredi kaynakları ile ilgilenmektedir. Organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarında ipoteğin fazla olması bu kurumlardan kaçışa neden olabilmektedir.

Çizelge.7.17.Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanılan Kredinin Faizi

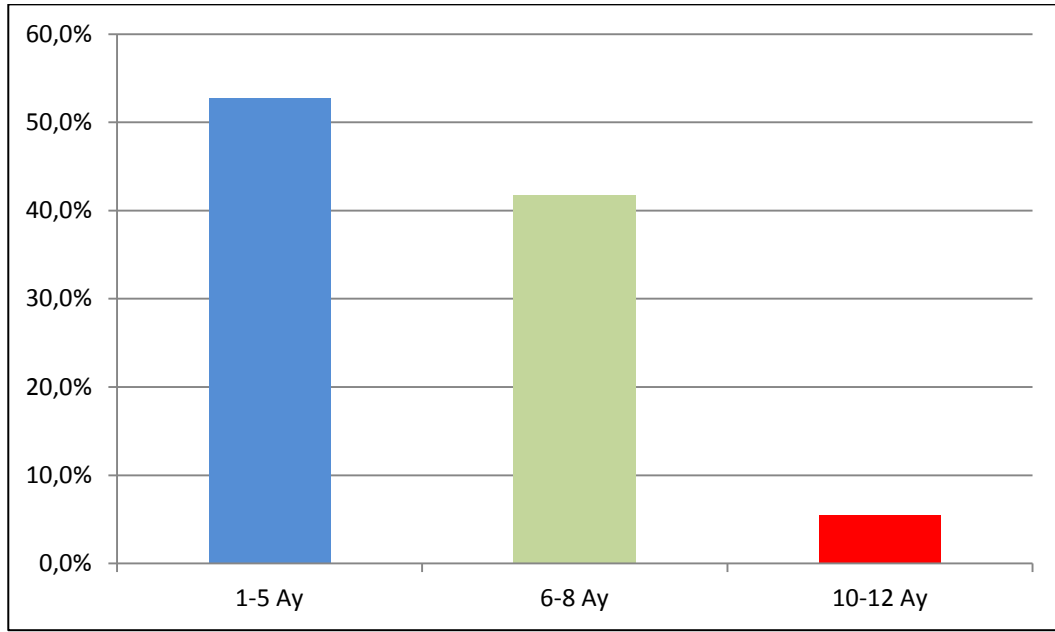
Kullanılan Kredinin Faizi	Sayı	Yüzde
Banka Faiz Oranının Altında	35	63,6
Banka Faiz Oranının Üzerinde	9	16,4
Banka Faiz Oranı Kadar	11	20,0
Toplam	55	100,0

Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından kredi kullanan üreticilerin %63’ü bu kişi ve kişilere banka faiz oranının altında faiz öderken,% 20,4 ‘ü banka faiz oranı kadar, %16,7 ‘si ise banka faiz oranının üzerinde faiz vermiştir. Bu durumda banka faiz oranının altında faiz oranı verilmesi, tanıdık olması ve ipotek olmaması tarımsal işletme sahiplerini arkadaş, esnaf, tüccar veya tefeciden borç para almaya itmiş olabilir(Çizelge.7.17). Banka faiz oranının altında olması tarımsal işletme sahiplerinin arkadaşlarından yada aile bireylerinden daha fazla borç para aldıklarını gösterebilir.

Çizelge.7.18.Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanılan Kredilerin Vadesini Belirleme Durumu

Kullanılan Kredinin Vadesini Belirleme Durumu	Sayı	Yüzde
Belirleyen	36	65,5
Belirlemeyen	19	34,5
Toplam	55	100,0

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından kullandıkları kredilerin %65,5'i faiz oranını kendinin belirlediğini, % 34,5 'i ise faiz oranını kendinin belirlemediğini belirtmiştir(Çizelge.7.18). Kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerin faiz oranını kendilerinin belirlemesi daha çok arkadaşlardan ya da aile bireylerinden kredi kullanıldığının göstergesidir. Faiz oranını kendi belirlemeyen işletmeler tefecilerden tarımsal kredi kullanmış olabilirler.

Şekil.7.12. Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanılan Kredilerin Vadesi

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından alınan kredilerin vadesi kısa vadeli olarak görülmektedir. %52,7'si 1-5 ay arası vade, %41,8'i ise 6-8 ay vadeli olarak bu kişi veya kurumlardan finansman sağlamıştır(Şekil.7.12) Görüldüğü üzere organize olmamış kredi kaynaklarının vadesi kısa vadeli olmakta ve işletme sahiplerini zor durumda bırakmaktadır.

Çizelge.7.19. Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredilerin Vadesinde Ödenme Durumu

Kredinin Vadesinde Ödenme Durumu	Sayı	Yüzde
Ödeyen	35	63,6
Ödemeyen	20	36,4
Toplam	55	100,0

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından alınan kredilerin %63,6'sı aldıkları borç parayı zamanında ödemiş, % 36,4'ü ise zamanında ödeyememiştir(Çizelge.7.19). Borcunu organize olmamış kredi kaynaklarına ödeyemeyen tarımsal işletme sahiplerinin %70 i bu borçları ödeyebilmek için bankalardan kredi kullanmış, %20 si arazisini satmış, %10 u ise tekrar aynı şahıslardan borç para almıştır (Çizelge.7.20). Sonuçta kurumsallaşmamış kişi ve kuruluşlardan finansman sağlayarak işlerini idame ettirmek isteyen tarımsal işletme sahipleri borçlarını ödeyemedikleri durumlarda tekrar bankalardan kredi kullandıklarını vurgulamışlardır. Organize olmamış finansman kaynaklarının vadesi ankete katılan tarımsal işletme sahiplerine göre kısa vadedir. Yani tarımsal işletme sahipleri bir sonraki senenin ürününü ipotek altına aldıklarının farkında değillerdir ve tarımsal yatırımlarını kullanmış oldukları kısa vadeli finansman ile çözememektedirler.

Çizelge.7.20. Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanılan Kredilerin Ödeme Şekli

Kredilerin Ödeme Şekli	Sayı	Yüzde
Borç Para Karşılığı Arazi Satışı	4	20
Tekrar aynı Şahıslardan Borçlanarak	2	10
Bankalardan Kredi kullanarak	14	70
Toplam	20	100,0

7.2. Edirne Bölgesi Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanımları İle İlgili Model Denemeleri

Bu başlık altında Edirne Bölgesi Tarımsal işletme sahiplerinin organize olmuş kaynaklardan tarımsal kredi kullanım durumlarını etkileyen faktörler ile tarımsal işletme sahiplerinin organize olmamış kredi kaynaklarından kredi kullanımını belirleyen faktörler ele alınarak Logit Regresyon modelleri denenmiştir. Organize olmuş ve organize olmamış kaynaklardan tarımsal kredi kullanımını etkileyen faktörlerin bağımlılığını ortaya koymak için Ki-kare bağımsızlık testleri uygulanmıştır. Bu test sonucu bağımlılık ilişkisi kurulan değişkenler modele alınmıştır. Tarımsal kredi kullanımını etkileyen sosyo- demografik

faktörlere ilişkin model denemesi yapılmış, daha sonra tarımsal kredi kullanılmasını etkileyen sosyo- ekonomik faktörlere ilişkin model denemeleri yapılmıştır. Ayrıca organize olmamış kredi kaynaklarından kullanılan krediler için sosyo-demografik etkenler ve sosyo- ekonomik faktörlere ilişkin modeller denenmiştir.

7.2.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo – Demografik Faktörler Arasındaki Logit Regresyon Modelinin Tahmini

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanımları ile sosyo – demografik faktörlere ilişkin bağımsızlığının ortaya koymak için çapraz tablolar incelenmiştir. Daha sonra çapraz tablo sonuçlarına göre bağımlı olan değişkenlere Logit Regresyon Model denemesinde yer verilmiştir. Çapraz tablo sonucu oluşan sonuçlardan $p < 0,10$ olan istatistiki olarak anlamlı değişkenler modele alınmıştır.

7.2.1.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Kredi Kullanımlarını Belirleyen Faktörlerin Ki-Kare Testleri

Tarımsal işletme sahiplerinin kredi kullanımlarını belirleyen faktörlere ilişkin Logit modelde yer alacak bağımsız değişkenleri ortaya koymak için Ki-kare bağımsızlık test sonuçları Çizelge 7.21’da verilmiştir.

Çizelge.7.21. Tarımsal işletme sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanımları İle Sosyo – Demografik Faktörler Arasındaki Çapraz Tablo

Değişkenler			Tarımsal Kredi Kullanma Durumu				Ki-kare, serbestlik derecesi,
			Kullanan		Kullanmayan		
SOSYO- DEMOGRAFİK FAKTÖRLER	Tarımsal İşletme Sahibinin Yaşı	Kategoriler	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	$\chi^2 = 10,387$ s.d=5 p=0,034<0,10
		25-35 Yaş	28	7,4	23	6,1	
		36-45 Yaş	73	19,2	27	7,1	
		46-55 Yaş	86	22,6	46	12,1	
		56-65 Yaş	50	13,2	29	7,6	
	66- +Üzeri	7	1,8	11	2,9		
	Sosyal Güvence	Evet	237	62,4	120	31,6	$\chi^2 = 12,153$ s.d=1 p=0,000<0,10
		Hayır	7	1,8	16	4,2	
	Öğrenim Durumu	İlkokul	144	37,9	73	19,2	$\chi^2 = 8,704$ s.d=4 p=0,069<0,10
		Ortaokul	44	11,6	31	8,2	
		Lise	47	12,4	19	5,0	
		Yüksekokul	5	1,3	5	1,3	
		Üniversite	4	1,1	8	2,1	
	Tarımla Uğraşma Yılı	1-5 Yıl	13	3,4	10	2,6	$\chi^2 = 4,632$ s.d=2 p=0,099<0,10
		6-10 Yıl	19	5,0	19	5,0	
11- + Yıl		212	55,8	107	28,2		

Yukarıdaki çizelge 7.21'ye göre tarımsal işletme sahiplerinin yaşları, sosyal güvenceleri, öğrenim durumları ve tarımla uğraşma sürelerinin tarımsal işletme sahiplerinin kredi kullanma durumundan bağımsız olmadığı Ki-kare bağımsızlık testi sonucu ortaya konulmuştur. Böylece işletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanma durumunu etkileyen değişkenler yukarıda tespit edilerek modele açıklayıcı değişken olarak alınmıştır.

7.2.1.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanma Durumlarının Sosyo-Demografik Faktörlere Göre Logit Modeli

Tarımsal kredi kullanmayı etkileyen faktörlerden, tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-demografik yapılarındaki yaş, sosyal güvence durumu, öğrenim durumu ve tarımda faaliyet gösterme süresi açıklayıcı değişkenler olarak Logit model tahmini yapılmıştır. Bu modelde parametrelerinin anlamlı olup olmadığı olabilirlik oranı ile aşağıdaki gibi test edilmiştir.

- $H_0 : \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = 0$
- $H_1 : \text{En az biri sıfırdan farklı}$

$G = -2 \ln \text{Likelihood}$ (Sadece sabit terimi içeren model-tüm değişkenleri içeren model)

$$G = 495,670 - 462,960 = 32,710$$

$$G = 32,710, \text{ df}=11 \text{ ve } (p) = 0,001 < 0,10 \text{ } H_0 = \text{Red}$$

$G = \text{Model Ki-kare değeri}$

Bilindiği gibi $-2 \ln L$ istatistiği modele ilave edilen bağımsız değişkenlerin modele olan katkılarının araştırılmasında kullanılmaktadır. Sabit terim içeren model ile bağımsız değişkenleri içeren modelin G istatistiği 11 serbestlik derecesinde bir Ki- kare dağılımı göstermektedir (Ürük 2007). Böylece modelin anlamlılığını test için omnibus test istatistiği Çizelge 7.22’de verilmiştir. Elde edilen modelin parametreleri %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre modelin $-2 \ln L$ istatistikleri arasındaki fark 11 serbestlik derecesinde 32,710 ‘dur. Bu istatistik değer tablo değeri olan $\chi^2(0,10;11) = 17,2750$ değerini aştığı için H_0 hipotezi red edilmiştir. Lojistik regresyon katsayılarının hepsi aynı anda sıfırdan farklıdır. Sonuç olarak değişkenlerin modelde anlamlı oldukları omnibus testi sonucu ortaya konulmuştur.

Çizelge.7.22 Lojistik Regresyon Model Katsayıları için Omnibus Testi

	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	P değeri
Step	32,710	11	0,001
Block	32,710	11	0,001
Model	32,710	11	0,001

Lojistik modelinin tahmin sonuçları Çizelge 7.23.'de verilmiştir.

Çizelge.7.23.Edirne Bölgesi Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanma Durumlarına İlişkin Lojistik Regresyon Model 1 Sonuçları

Değişkenler	$\hat{\beta}$ (B)	$\hat{S}E(\hat{\beta})$	WALD	S.D	Anlamlılık Düzeyi (P)	EXP (B)
Tarımsal İşletme Sahibinin Yaşı			10,199	4	0,037	
Tarımsal İşletme Sahibinin Yaşı 1	1,153	0,662	3,032	1	0,082	3,166
Tarımsal İşletme Sahibinin Yaşı 2	1,718	0,564	9,270	1	0,002	5,572
Tarımsal İşletme Sahibinin Yaşı 3	1,206	0,532	5,134	1	0,023	3,340
Tarımsal İşletme Sahibinin Yaşı 4	1,076	0,548	3,859	1	0,049	2,933
Sosyal Güvence	1,368	0,484	7,979	1	0,005	3,927
Öğrenim Durumu			9,335	4	0,053	
Öğrenim Durumu 1	1,483	0,674	4,840	1	0,028	4,408
Öğrenim Durumu 2	1,006	0,692	2,115	1	0,146	2,735
Öğrenim Durumu 3	1,608	0,690	5,426	1	0,020	4,992
Öğrenim Durumu 4	0,545	0,915	0,355	1	0,551	1,725
Tarımsal Faaliyet Yılı			1,938	2	0,380	
Tarımsal Faaliyet Yılı 1	-0,342	0,591	0,336	1	0,562	0,710
Tarımsal Faaliyet Yılı 2	0,216	0,564	0,147	1	0,701	1,241
Sabit	-3,405	1,051	10,493	1	0,001	0,033

Modele ilişkin yorumlarda, kestirilen eğim katsayısı $\hat{\beta}$ (B), kestirilen eğim katsayısının standart hatası $\hat{S}E(\hat{\beta})$, wald değeri, serbestlik derecesi, eğim katsayısının sıfıra eşit olup olmadığını test eden olabilirlik oran test istatistiğine ait anlamlılık düzeyi (p) ve kestirilen odds oranı (bahis oranı) EXP(B) çizelge 7.23. de verilmiştir. Modelde tarımsal işletme sahibinin yaşında 66 yaş ve üzeri, sosyal güvencesi olmayanlar ve öğrenim durumunda üniversite kategorilerine ilişkin değişkenler esas alınırken, dördüncü değişken olan tarımsal faaliyet süresinde 1-5 yıl ategorisi esas alınmıştır.

Lojistik modelde değişkenlerin $p < 0,10$ olan değişkenler ele alınarak yorumlar yapılmıştır. Ayrıca modele ilişkin yorumda değişkenlerin anlamlılık düzeylerini gösteren ikinci ölçüt odds oranlarıdır. Odds oranları 1 veya 1'den büyük olan değişkenler bağımlı değişkenin değişimine önemli etkide bulunan faktörlerdir. Sıfıra yakın değerlerde ise katsayı önemli olmak koşulu ile etkenin önemli bir faktör olduğunu, ancak bağımlı değişkenin düşük değer almasına yol açan negatif bir faktör olduğunun göstergesidir. Odds oranı sıfıra yakın değişkenlerin modele etkisi 1/ odds oranı (düzeltilmiş odds) ile negatif etki gösterir şekilde yorumlanır.

Çizelge 7.23.'de yer alan değişkenlerin anlamlılık düzeylerine bakıldığında ($p < 0,10$) anlamlı olan değişkenler tarımsal işletme sahibinin yaşı1 25-35 yaş'ı ifade ederken, tarımsal işletme sahibinin yaşı2 36-45 yaşı, tarımsal işletme sahibinin yaşı3 46-55 yaşı, tarımsal işletme sahibinin yaşı4 56-65 yaşı, sosyal güvencede sosyal güvencesi olanları, öğrenim durumu1'de ilkokul, öğrenim durumu3'te lise değişkenleridir. Katsayıların anlamlılığını gösteren wald istatistiklerine bakıldığında söz konusu olan katsayılar anlamlıdır.

Modelin katsayılarını yorumlayacak olursak, tarımsal işletme sahiplerinin yaşlarının tarımsal kredi kullanımını pozitif yönde etkilediği odds oranlarına göre belirlenmiştir. Tarımsal işletme sahiplerinin yaşlarından 25-35 yaş aralığında bulunan tarımsal işletme sahipleri 66 yaş üzerindeki tarımsal işletme sahiplerinden 3,166 kat daha fazla tarımsal kredi kullanmakta, 36-45 yaş aralığında bulunan tarımsal işletme sahipleri 66 yaş ve üzerinde olan tarımsal işletme sahiplerine göre 5,572 kat, 46-55 yaş arası tarımsal işletme sahipleri 66 yaş ve üzeri tarımsal işletme sahiplerine göre 3,340 kat ve 56-65 yaş tarımsal işletme sahipleri 66 yaş ve üzeri tarımsal işletme sahiplerine göre 2,933 kat daha fazla tarımsal kredi kullandıkları model sonucu tahmin edilmiştir. Bu durumda tarımsal işletme sahiplerinden orta yaşlarda bulunan çiftçiler diğer yaşlara göre daha fazla tarımsal kredi kullanmaktadır. Bunun nedeni olarak bu çiftçilerin yaşama bakışları ve aile refahlarını artırma yolundaki çabalarından kaynaklanabileceği gibi, işletme sermayesi eksikliği, tarımsal yatırımlar ve tarımsal girdi temini için tarımsal kredi kullanımları olabilir (Çizelge.7.7). Genç yaşlarda olan çiftçiler psikolojik ve sosyolojik olarak kendini kanıtlamak istemeleri, topluma kendini kabullendirme istekleri, güçlü görünme, daha fazla üretim yapmak istekleri gibi nedenlerden dolayı daha fazla tarımsal kredi kullanma olasılıkları tespit edilmiştir. Tarımsal işletme sahiplerinin yaşlarının artması çiftçilerimizin daha fazla tarımsal kredi kullanmasına neden olmaktadır. Bunun nedeni olarak tarım ile uğraşan neslin yaşlanmış olması, köyden kente göçün fazla olduğu söylenebilir.

Tarımsal işletme sahibinin sosyal güvencesinin olması tarımsal kredi kullanmayı pozitif yönde etkilemektedir. Sosyal güvencesi olan tarımsal işletme sahipleri sosyal güvencesi olmayan tarımsal işletme sahiplerine göre 3,927 kat daha fazla tarımsal kredi kullandıkları tahmin edilmiştir. Ayrıca sosyal güvencesi olan tarımsal işletme sahipleri bilinçli olmaları nedeni ile daha iyi bir finansal planlama yeteneğine sahip olabilecekleri gibi sosyal güvencelerini ve emekli ikramiyelerini teminat göstererek tarımsal kredi kullandıkları da tahmin edilebilmektedir.

Modelde, tarımsal işletme sahiplerinin öğrenim durumları tarımsal kredi kullanımlarını pozitif yönde etkilediği odds oranlarına göre tespit edilmiştir. Tarımsal işletme sahiplerinden ilkokul mezunu olanlar üniversite mezunu olan tarımsal işletme sahiplerine göre 4,4052 kat daha fazla kredi kullanırlarken, lise mezunu olanlar üniversite mezunu olan işletme sahiplerine göre 4,992 kat daha fazla tarımsal kredi kullanmaktadırlar. Muhafazakâr üreticilerin borçtan korkması ve ihtiyatlı davranması kredi kullanımlarını etkilemektedir. Genç üreticiler daha eğitilmiş oldukları ve iyi planlama yapmaları kredi kullanımını arttırabilmektedir. Bu durum kırsal alanlarda eğitim durumunun düşük olduğunu ve aynı zamanda lise mezunlarının daha iyi finansal planlama yapabildikleri tahmin edilmektedir. Bu nedenle tarımsal işletme sahiplerinin bilgi ve beceri durumlarını arttırmaları için tarımsal yayım hizmetlerine ağırlık verilmeli ve bu durum refah seviyelerinin artmasına neden olabilecektir. Diğer değişkenler ve kategoriler anlamlı olmadığı için yorumlanmamıştır.

7.2.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo – Ekonomik Faktörler Arasındaki Logit Regresyon Modelinin Tahmini

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanımları ile sosyo – ekonomik faktörleri arasındaki logit regresyon modelinin tahmini için anlamlı değişkenler belirlemek için önce çapraz tablolar incelenmiştir. Daha sonra çapraz tablo sonuçlarına göre Logit Regresyon Model denemesi yapılmıştır. Çapraz tablo sonucu oluşan değerlerden $p < 0,10$ olan istatistik olarak anlamlı değişkenler modele alınmıştır. Diğer değişkenler model dışında bırakılmıştır

7.2.2.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Kredi Kullanımlarını Belirleyen Faktörlerin Ki-Kare Testleri

Tarımsal işletme sahiplerinin kredi kullanımlarını belirleyen sosyo- ekonomik faktörlere ilişkin Logit modelde bağımsız değişkenler olarak modelde yer alıp almamasını ortaya koymak için Ki-kare bağımsızlık test sonuçları Çizelge 7.24’de verilmiştir.

Çizelge.7.24.Tarımsal işletme sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanımları İle Sosyo –Ekonomik Faktörler Arasındaki Çapraz Tablo

Değişkenler		Tarımsal Kredi Kullanma Durumu				Ki-kare, Serbestlik Derecesi	
		Kullanan		Kullanmayan			
		Kategori	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
SOSYO- EKONOMİK FAKTÖRLER	Tarımsal Gelirin Türü	Bitkisel Üretim	202	53,2	105	27,6	$\chi^2= 1,753$ s.d.=1 p=0,186>0,10
		Hayvansal Üretim	42	11,1	31	8,2	
	Tarımsal Kuruluşlara Üyelik	Bir Tarımsal Kuruluş Üye	70	18,4	52	13,7	$\chi^2= 8,058$ s.d.=3 p=0,045<0,10
		İki Tarımsal Kuruluş Üye	60	15,8	40	10,5	
		Üç Tarımsal Kuruluş Üye	76	20,0	32	8,4	
		Dört Tarımsal Kuruluş Üye	38	10,0	12	3,2	
	Tarımsal İşletmede Çalışan Sayısı	1-2 Kişi	134	35,3	83	21,8	$\chi^2= 1,512$ s.d.=2 p=0,470>0,10
		3-4 Kişi	86	22,6	43	11,3	
		5- + Kişi	24	6,3	10	2,6	
	Yabancı İşçi Çalıştırma Durumu	Evet	95	25,0	40	10,5	$\chi^2= 3,457$ s.d.=1 p=0,063<0,10
		Hayır	149	39,2	96	25,3	
	Yabancı İşçi Kullanma Sıklığı	Yılda Bir Kez	19	14,1	10	7,4	$\chi^2= 0,948$ s.d.=2 p=0,623>0,10
		Yılda İki Kez	13	9,6	7	5,2	
		Yılda Üç Kez Ve Üzeri	63	46,7	23	17,0	
	Arazi Büyüklüğü	0-100 Dekar	124	32,6	89	23,4	$\chi^2= 7,581$ s.d.=2 p=0,023<0,10
		101-200 Dekar	71	18,7	28	7,4	
		201- + Üzeri Dekar	49	12,9	19	5,0	
	Tarımsal Yıllık Gelir	0-20.000 TL	66	17,4	53	13,6	$\chi^2= 6,982$ s.d.=3 p=0,072<0,10
		20.001- 40.000 TL	70	18,4	35	9,2	
		40.001-60.000 TL	42	11,1	23	6,1	
60.001 - + Üzeri		66	17,4	25	6,6		
Tarımsal Yıllık Gider	0-20.000 TL	123	33,2	85	22,4	$\chi^2= 6,983$ s.d.=3 p=0,072<0,10	
	20.001- 40.000 TL	59	15,5	31	8,2		
	40.001-60.000 TL	23	6,1	11	2,9		
	60.001 - + Üzeri	36	9,5	9	2,4		
Tasarruf Durumu	Evet	81	21,3	60	15,8	$\chi^2= 4,463$ s.d.=1 p=0,035<0,10	
	Hayır	163	42,9	76	20,0		
Tasarruf Şekli	Nakdi Tasarruf	11	7,8	10	7,1	$\chi^2= 1,728$ s.d.=3 p=0,631>0,10	
	Altın	1	0,7	1	0,7		
	Döviz Alımı	0	0,0	1	0,7		
	Arazi ve Ekipman	69	48,9	48	34,0		

Çizelge 7.24'e göre tarımsal kuruluşlara üyelik, arazi büyüklüğü, tasarruf durumu, yıllık tarımsal gelir, yıllık tarımsal gider ve yıllık yabancı işçi çalıştırmaları işletme

sahiplerinin kredi kullanma durumundan bağımsız olmadığı Ki-kare bağımsızlık testi sonucu ortaya konulmuştur. Böylece işletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanımını etkileyen değişkenler yukarıda tespit edilerek modele açıklayıcı değişkenler olarak alınmıştır.

7.2.2.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Kredi Kullanım Durumlarının Sosyo-Ekonomik Faktörler İlişkisinin Logit Regresyon Model Tahmini

Edirne bölgesi tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanma durumunu etkileyen sosyo- ekonomik yapılarından tarımsal kuruluşlara üyelik, arazi büyüklüğü, tasarruf durumu, yıllık tarımsal gelir, yıllık tarımsal gider ve yıllık yabancı işçi çalıştırma durumu açıklayıcı değişkenler kullanılarak Logit Model tahmini yapılmıştır. Bu bağımsız değişkenlerle oluşan model, olabilirlik oran testine göre (likelihood ratio) anlamlı bulunmuştur.

- $H_0 : \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = \beta_5 = \beta_6 = 0$
- H_1 : En az biri sıfırdan farklı

$G = -2 \ln \text{likelihood}$ (Sadece sabit terimi içeren model-tüm değişkenleri içeren model)

$$G = 495,670 - 465,604 = 30,066$$

$$G = 31.545 \text{ df} = 13 \text{ ve } (p) = 0,003 < 0,10 \text{ } H_0 = \text{Red}$$

$G = \text{Model Ki-kare değeri}$

Modelde sabit terim içeren ve bağımsız değişkenleri içeren modelin G istatistiği 13 serbestlik derecesinde Ki-kare dağılımı göstermektedir. Modelin anlamlılığı testi için omnibus test istatistiği Çizelge.7.25.'te verilmiştir. Elde edilen modelin parametrelerinin %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre modelin $-2 \ln L$ istatistikleri arasındaki fark 13 serbestlik derecesinde 30,066' dır. Bu istatistik değer tablo değeri olan $\chi^2 (0,10;13) = 19,8119$ değerini aştığı için H_0 hipotezi red edilmiştir. Lojistik regresyon katsayılarının hepsi aynı anda sıfırdan farklıdır. Sonuç olarak değişkenlerin modelde anlamlı oldukları omnibus testi sonucu ortaya konulmuştur.

Çizelge.7.25.Lojistik Regresyon Model Katsayıları için Omnibus Testi

	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	P değeri
Step	30,066	13	0,005
Block	30,066	13	0,005
Model	30,066	13	0,005

Lojistik modelin tahmin sonuçları Çizelde.7.26’da verilmiştir.

Çizelge.7.26.Edirne Bölgesi Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tarımsal Kredi Kullanma Durumlarına İlişkin Lojistik Regresyon Model 2 Sonuçları

Değişkenler	$\hat{\beta}$ (B)	$\hat{S}E(\hat{\beta})$	WALD	S.D	Anlamlılık Düzeyi (P)	EXP(B)
Tarımsal Kuruluş Üye			6,573	3	0,087	
Tarımsal Kuruluş Üye 1	-0,782	0,401	3,807	1	0,051	0,457
Tarımsal Kuruluş Üye 2	-0,862	0,405	4,528	1	0,033	0,422
Tarımsal Kuruluş Üye 3	-0,330	0,403	0,671	1	0,413	0,719
Yabancı İşçi Kullanma	-0,363	0,243	2,223	1	0,136	0,696
Arazi Büyüklüğü			1,249	2	0,535	
Arazi Büyüklüğü 1	-0,285	0,393	0,526	1	0,468	0,752
Arazi Büyüklüğü 2	0,029	0,394	0,006	1	0,941	1,030
Yıllık Gelir			1,342	3	0,719	
Yıllık Gelir 1	0,285	0,309	0,856	1	0,355	1,330
Yıllık Gelir 2	0,104	0,496	0,044	1	0,834	1,109
Yıllık Gelir 3	-0,164	0,665	0,061	1	0,805	0,849
Yıllık Gider			4,130	3	0,248	
Yıllık Gider 1	-1,318	0,716	3,387	1	0,066	0,268
Yıllık Gider 2	-1,169	0,587	3,966	1	0,046	0,311
Yıllık Gider 3	-0,647	0,551	1,375	1	0,241	0,524
Tasarruf Durumu	0,719	0,243	8,731	1	0,003	2,052
Sabit	2,156	0,913	5,574	1	0,018	8,636

Modele ilişkin yorumlarda, kestirilen eğim katsayısı $\hat{\beta}$ (B), kestirilen eğim katsayısının standart hatası $\hat{S}E(\hat{\beta})$, wald değeri, serbestlik derecesi, eğim katsayısının sıfıra eşit olup olmadığını test eden olabilirlik oran test istatistiğine ait anlamlılık düzeyi (p) ve kestirilen odds oranı(bahis oranı) EXP(B) çizelge 7.26. te verilmiştir. Modelde tarımsal kuruluşlara üyelikte bir tarımsal kuruluşa üyelik, arazi büyüklüğünde 0-100 dekar, tarımsal yıllık giderlerde 60.001 TL ve üzeri, yabancı işçi çalıştıranlar, tarımsal yıllık gelirden 0-20.000 TL, tasarruf edenler esas alınmıştır. Modele ilişkin yorumlarımızda değişken kategorilerin anlamlılığını gösteren 2. Ölçüt olan odds oranlarında yine birden büyük olanlar ve sıfıra yakın olanlar dikkate alınmaktadır.

Çizelge 7.25.'te yer alan değişkenlerin anlamlılık düzeylerine bakıldığında $p < 0,10$, anlamlı olan değişkenler; tasarruf durumunda tasarruf etmeyen işletmeler, tarımsal işletme sahibinin yıllık gideri¹'de 20.000 TL'ye kadar, tarımsal işletme sahibinin yıllık gideri²'de 20.001-40.000 TL, tarımsal kuruluşlara üyelik¹'de bir tarımsal kuruluşa üyelik ve tarımsal kuruluşlara üyelik²'de iki tarımsal kuruluşa üyeliklerdir. Katsayıların anlamlılığını gösteren Wald istatistik değerlerine göre katsayılar anlamlıdır.

Tarımsal işletme sahiplerinin tasarruf durumları tarımsal kredi kullanımını pozitif yönde etkilediği odds oranına göre belirlenmiştir. Tasarruf etmeyen işletme sahipleri tasarruf eden tarımsal işletme sahiplerine göre 2,052 kat daha fazla tarımsal kredi kullanmaktadırlar. Tasarruf yapamayan işletmeler daha fazla tarımsal kredi kullanmaktadır. Tarımsal işletme sahiplerinin tasarruflarını genelde tarımsal yatırımlara dönüştürmekte ve yatırımları için daha az tarımsal kredi kullanmaktadırlar(Çizelge.7.6). Ancak Türkiye'de tasarruf eden tarımsal işletme sayısı az olduğu için çiftçilerin tamamına yakını tarımsal kredi kullanarak yatırımlarını ve girdilerini finanse edebilmektedir. Bu nedenle tarımsal geliri artıcı ya da tarımsal girdi fiyatlarını azaltıcı politikalar izlenmelidir.

Tarımsal işletme sahiplerinin yıllık giderleri tarımsal kredi durumunu odds oranlarına göre negatif yönde etkilemektedir. Yıllık giderleri 20.001 TL ile 40.000TL arasında tarımsal gidere sahip işletme sahipleri yıllık giderleri 60.001 TL'nin üzerinde olan tarımsal işletme sahiplerine göre 3,2157 kat daha az tarımsal kredi kullanmaktadırlar. Benzer şekilde yıllık giderleri 20.000 TL'den az olan tarımsal işletme sahipleri ise 3,7313 kat daha az tarımsal kredi kullanmaktadırlar. Yıllık giderleri düşük olan tarımsal işletmeler küçük işletmeler oldukları için tarımsal kredi kullanımları azalmaktadır. Bu nedenle tarım işletmelerinin optimum boyuta getirilmeleri gerekmektedir. Optimum boyuta getirilen tarımsal işletmeler daha fazla tarımsal tasarruf yapabilecekler ve aynı zamanda tarımsal kredi kullanma oranlarını arttırarak açık kalan finansman eksiklerini tamamlayabileceklerdir. Aynı zamanda tarımsal işletme yapısının küçük olması işletmelerin ölçek ekonomilerinden yararlanamamalarına neden olmaktadır.

Tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal kuruluşlara üye olmaları odds oranlarına göre negatif yönde etkilemektedir. İki tarımsal kuruluşa üye olan tarımsal işletme sahipleri dört tarımsal kuruluşa üye olan tarımsal işletmelerden 2,3696 kat daha az tarımsal kredi kullanırlarken, bir tarımsal kuruluşa üye olanlar ise 2,1881 kat daha az tarımsal kredi kullanmaktadırlar. Böylece tarımsal kuruluşlara üye olanlar tarımsal finansmanını bu kuruluşlardan sağlarken üye olmayan çiftçiler ise diğer kuruluşlardan sağlamaktadır. Tüm

tarımsal kuruluşlara üye olanlar Tarım Kredi kooperatifleri veya Tarım Satış kooperatiflerinden daha fazla kredi kullanmaktadırlar. Bu nedenle tüm çiftçilerin tarımsal kuruluşlara üye olması ve çiftçilerin kendi arasında örgütlenmesi gerekmektedir.

Diğer değişkenler ve kategoriler istatistiki olarak anlamlı olmadıklarından yorumlanmamıştır.

7.2.3. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Demografik Faktörler Arasındaki Logit Regresyon Modelleri

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanımları ile sosyo –demografik faktörleri arasındaki logit regresyon modellerinin tahmini için anlamlı açıklayıcı değişkenleri belirlemek için önce çapraz tablolar incelenmiştir. Daha sonra çapraz tablo sonuçlarına göre Logit Regresyon Model denemesi yapılmıştır. Çapraz tablo sonucu oluşan değerlerden $p < 0,10$ olan istatistiki olarak anlamlı değişkenler modele alınmıştır. Diğer değişkenler model dışında bırakılacaktır.

7.2.3.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanımlarını Belirleyen Faktörlerin Ki-Kare Testleri

Tarımsal işletme sahiplerinin organize olamamış kredi kaynaklarından kredi kullanımlarını belirleyen faktörlere ilişkin Logit modelde bağımsız değişkenler olarak modelde yer alıp almamasını ortaya koymak için Ki-kare bağımsızlık test sonuçları Çizelge 7.27’da verilmiştir.

Çizelge.7.27. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Demografik Faktörler Arasındaki Çapraz Tablo

Değişkenler		Tarımsal Kredi Kullanma Durumu					Ki-kare, serbestlik derecesi
		Kullanan		Kullanmayan			
SOSYO- DEMOGRAFİK FAKTÖRLER	Tarımsal İşletme Sahibinin Yaşı	Kategoriler	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	$\chi^2 = 6,600$ s.d=4 p= 0,159 <0,10
		25-35 Yaş	11	12,3	40	20	
		36-45 Yaş	19	24,9	81	34,5	
		46-55 Yaş	14	36,3	118	25,5	
		56-65 Yaş	8	21,8	71	14,5	
	66- +Üzeri	3	4,6	15	5,5		
	Sosyal Güvence	Evet	48	87,3	309	95,1	$\chi^2 = 5,038$ s.d=1 p=0,025 <0,10
		Hayır	7	12,7	16	4,9	
	Öğrenim Durumu	İlkokul	34	64,8	183	56,3	$\chi^2 = 2,744$ s.d=4 p=0,602>0,10
		Ortaokul	12	21,8	63	19,4	
		Lise	8	14,5	58	17,8	
		Yüksekokul	0	0	10	3,1	
		Üniversite	1	1,8	11	3,4	
	Tarımla Uğraşma Yılı	1-5 Yıl	5	9,1	18	5,5	$\chi^2 = 11,653$ s.d=2 p=0,03 >0,10
		6-10 Yıl	12	21,8	26	8,0	
11- + Yıl		38	69,1	281	86,5		

Yukarıda çizelge 7.27'ya göre tarımsal işletme sahiplerinin organize olamamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanımları ile sosyo –demografik faktörler arasındaki bağımsızlık ilişkisi incelenmiştir. Tarımsal işletme sahiplerinin sosyal güvence durumları ile tarımsal faaliyette çalışma sürelerinden bağımsız olmadığı Ki- kare bağımsızlık test sonucu ($p < 0,10$) ortaya konulmuştur.

7.2.3.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Demografik Faktörler Arasındaki Logit Model Tahmin Sonuçları

Edirne bölgesi tarımsal işletme sahiplerinin organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanımlarını etkileyen sosyo-demografik faktörlerden sosyal güvence durumlarının ve tarımsal faaliyetlerde çalışma süresi değişkenleri açıklayıcı değişkenler olarak Logit model tahmini yapılmıştır. Bu modelde, olabirlik oran testine göre (likelihood ratio) anlamlı bulunmuştur.

- $H_0 : \beta_1 = \beta_2 = 0$
- H_1 : En az biri sıfırdan farklı

$G = -2 \ln$ likelihood (Sadece sabit terimi içeren model-tüm değişkenleri içeren model)

$$G = 314,237 - 301,747 = 12,490$$

$G = 12,490$ $df=3$ ve $(p) = 0,006 < 0,10$ $H_0 = \text{Red}$,

$G = \text{Model Ki-kare değeri}$

Modelin anlamlılığını test eden omnibus test istatistiği Çizelge 7.28’de verilmiştir. Elde edilen modelin parametreleri %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre modelin $-2 \ln L$ istatistikleri arasındaki fark 3 serbestlik derecesinde 12,490 ‘dır. Bu istatistik değer tablo değeri olan $\chi^2 (0,10;3) = 6,25139$ değerini aştığı için H_0 hipotezi red edilmiştir. Lojistik regresyon katsayılarının hepsi aynı anda sıfırdan farklıdır. Sonuç olarak değişkenlerin modelde anlamlı oldukları omnibus testi sonucu ortaya konulmuştur.

Çizelge.7.28. Lojistik Regresyon Model Katsayıları için Omnibus Testi

	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	P değeri
Step	12,490	3	0,006
Block	12,490	3	0,006
Model	12,490	3	0,006

Lojistik modelin tahmin sonuçları Çizelge.7.29.’da verilmiştir.

Çizelge.7.29. Edirne Bölgesi Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumlarına İlişkin Lojistik Regresyon Model 3 Sonuçları

Değişkenler	$\hat{\beta} (B)$	$\hat{S}E(\hat{\beta})$	WALD	S.D	Anlamlılık Düzeyi (P)	EXP(B)
Sosyal Güvence	-0,861	0,497	2,997	1	0,083	0,423
Tarımla Uğraşma Yılı			9,139	2	0,010	
Tarımla Uğraşma Yılı 1	0,403	0,622	0,420	1	0,517	1,496
Tarımla Uğraşma Yılı 2	-0,732	0,536	1,864	1	0,172	0,481
Sabit	-0,466	0,690	0,456	1	0,499	0,628

Modele ilişkin yorumlarımızda, kestirilen eğim katsayısı $\hat{\beta}$ (B), kestirilen eğim katsayısının standart hatası $\hat{SE}(\hat{\beta})$, wald değeri, serbestlik derecesi, eğim katsayısının sıfıra eşit olup olmadığını test eden olabilirlik oran test istatistiğine ait anlamlılık düzeyi (p) ve kestirilen odds oranı(bahis oranı) $EXP(B)$ çizelge 7.29.'da verilmiştir. Modelde tarımla uğraşma yılında 1-5 yıl, sosyal güvencesi olmayanlar esas alınmıştır.

Tarımsal işletme sahiplerinin organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanımlarını sosyal güvence değişkeni odds oranlarına göre negatif yönde etkilemektedir. Sosyal güvencesi olmayan tarımsal işletme sahipleri, sosyal güvencesi olan tarımsal işletme sahiplerine göre 2,3640 kat daha az organize olamamış tarım kredi kuruluşlarından kredi kullanmaktadırlar. Sosyal güvencesi olan tarımsal işletme sahipleri kendilerini güvende hissettikleri veya kredi sağlayan organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kullanma olasılıklarını arttırabilmektedir. Diğer değişken istatistiki olarak anlamsız olduğu için yorumlanmamıştır.

7.2.4.Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Ekonomik Faktörler Arasındaki Logit Regresyon Modeli

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin organize olmamış kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanımları ile sosyo –ekonomik faktörleri arasındaki regresyon modelinin tahmini için anlamlı açıklayıcı değişkenlerin belirlenmesi için önce Ki-kare bağımsızlık testleri ele alınmıştır. Bu test sonucuna göre Logit Regresyon Model denemesi yapılmıştır. Çapraz tablo sonucu oluşan değerlerden $p < 0,10$ olan değişkenler modele alınmıştır. Bağımlı değişken ile ilişkisiz olan değişkenler modele alınmamıştır.

7.2.4.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kullanımlarını Belirleyen Faktörlerin Ki-Kare Testleri

Tarımsal işletme sahiplerinin organize olamamış kredi kaynaklarından kredi kullanımlarını belirleyen faktörlere ilişkin Logit modelde bağımsız değişkenler olarak modelde yer alıp almamasını ortaya koymak için Ki-kare bağımsızlık test sonuçları Çizelge 7.30'de verilmiştir.

Çizelge.7.30.Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Ekonomik Faktörler Arasındaki Çapraz Tablo

Değişkenler		TARIMSAL KREDİ KULLANMA DURUMU				Ki-kare, Serbestlik Derecesi	
		KULLANAN		KULLANMAYAN			
	Kategori	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
SOSYO-EKONOMİK FAKTÖRLER	Tarımsal Gelirin Türü	Bitkisel Üretim	43	11,3	264	69,5	$\chi^2 = 0,282$ s.d.=1 p=0,596>0,10
		Hayvansal Üretim	12	3,2	61	16,1	
	Tarımsal Kuruluşlara Üyelik	Bir Tarımsal Kuruluşa Üye	17	4,5	105	27,6	$\chi^2 = 2,691$ s.d.=3 p=0,442>0,10
		İki Tarımsal Kuruluşa Üye	13	3,4	87	22,9	
		Üç Tarımsal Kuruluşa Üye	14	3,7	94	24,7	
		Dört Tarımsal Kuruluşa Üye	11	2,9	39	10,3	
	Tarımsal İşletmede Çalışan Sayısı	1-2 Kişi	37	9,7	180	47,4	$\chi^2 = 4,992$ s.d.2 p=0,082>0,10
		3-4 Kişi	17	4,5	112	29,5	
		5- + Kişi	1	0,3	33	8,7	
	Yabancı İşçi Çalıştırma	Evet	28	7,4	107	28,2	$\chi^2 = 6,664$ s.d.=1 p=0,010<0,10
		Hayır	27	7,1	218	57,4	
	Yabancı İşçi Kullanma Sıklığı	Yılda Bir Kez	5	3,7	24	17,8	$\chi^2 = 8,417$ s.d.=2 p=0,015<0,10
		Yılda İki Kez	9	6,7	11	8,1	
		Yılda Üç Kez Ve Üzeri	14	10,4	72	53,3	
	Arazi Büyüklüğü	0-100 Dekar	35	9,2	178	46,8	$\chi^2 = 4,942$ s.d.=2 p=0,084<0,10
		101-200 Dekar	16	4,2	83	21,8	
		201- + Üzeri Dekar	4	1,1	64	16,8	
	Tarımsal Yıllık Gelir	0-20.000 TL	20	5,3	99	26,1	$\chi^2 = 0,894$ s.d.=3 p=0,827>0,10
		20.001- 40.000 TL	15	3,9	90	23,7	
		40.001-60.000 TL	8	2,1	57	15,0	
60.001 - + Üzeri		12	3,2	79	20,8		
Tarımsal Yıllık Gider	0-20.000 TL	32	8,4	179	47,1	$\chi^2 = 1,091$ s.d.=3 p=0,779>0,10	
	20.001- 40.000 TL	14	3,7	76	20,0		
	40.001-60.000 TL	3	0,8	31	8,2		
	60.001 - + Üzeri	6	1,6	39	10,3		
Tasarruf Durumu	Evet	8	2,1	133	35,0	$\chi^2 = 14,024$ s.d.=1 p=0,000<0,10	
	Hayır	47	12,4	192	50,5		
Tasarruf Şekli	Bir Şekilde	7	87,5	109	82	$\chi^2 = 0,511$ s.d.=3 p=0,917>0,10	
	İki Şekilde	1	12,5	16	12		
	Üç Şekilde	0	0	7	5,3		
	Dört Şekilde	0	0	1	0,8		

Yukarıda çizelge 7.30'a göre tarımsal işletme sahiplerinin örgütlenmemiş tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanımları ile sosyo –ekonomik faktörler arasındaki bağımsızlık ilişkisi incelenmiştir. Tarımsal işletme sahiplerinin yabancı işçi çalıştırma durumu, tarımsal

işletmede çalışan sayısı, tarımsal işletme arazi büyüklüğü ve tarımsal işletmelerin tasarruf durumunun bağımsız olmadığı Ki- Kare bağımsızlık test sonucu ($p < 0,10$) ortaya konulmuştur.

7.2.4.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumları ile Sosyo-Ekonomik Faktörler Arasındaki Logit Model Tahmin Sonuçları

Edirne bölgesi tarımsal işletme sahiplerinin organize olmamış kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanma durumunu yansıtan modele katılan yabancı işçi çalıştırma durumu, çalışan sayısı, arazi büyüklüğü ve tasarruf durumu açıklayıcı değişkenleri kullanılarak Logit model tahmini yapılmıştır. Bu modelde değişkenlerin anlamlı olup olmadıkları olabilirlik oran ile test edilmiştir.

- $H_0 : \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = 0$
- H_1 : En az biri sıfırdan farklı

$G = -2 \ln \text{Likelihood (Sadece sabit terimi içeren model-tüm değişkenleri içeren model)}$

$$G = 137,835 - 117,101 = 20,734$$

$$G = 20,734 \quad df=7 \quad \text{ve } (p) = 0,004 < 0,10 \quad H_0 = \text{Red}$$

$G = \text{Model Ki-kare değeri}$

Elde edilen modelin parametreleri %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Modelin G istatistiği 7 serbestlik derecesinde Ki-kare dağılımı göstermektedir. Modelin anlamlılığı için omnibus test istatistiği Çizelge 7.31.'de verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre modelin $-2 \ln l$ istatistikleri arasındaki fark 7 serbestlik derecesinde 20,734 'dur. Bu istatistik değer tablo değeri olan $\chi^2 (0,10;7) = 12,0170$ değerini aştığı için H_0 hipotezi red edilmiştir. Lojistik regresyon katsayılarının hepsi aynı anda sıfırdan farklıdır. Sonuç olarak değişkenlerin modelde anlamlı oldukları omnibus test sonucu ortaya konulmuştur.

Çizelge.7.31.Lojistik Regresyon Model Katsayıları için Omnibus Testi

	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	P değeri
Step	20,734	7	0,004
Block	20,734	7	0,004
Model	20,734	7	0,004

Lojistik modelin tahmin sonuçları Çizelge 7.23’de verilmiştir.

Çizelge.7.32. Edirne Bölgesi Tarımsal İşletme Sahiplerinin Organize Olmamış Kredi Kaynaklarından Kredi Kullanma Durumlarına İlişkin Lojistik Regresyon Model 4 Sonuçları

Değişkenler	$\hat{\beta}$ (B)	$\hat{S}E(\hat{\beta})$	WALD	S.D	Anlamlılık Düzeyi (P)	EXP(B)
Çalışan Sayısı			0,000	2	1,000	
Çalışan Sayısı 1	19,827	12780,6	0,000	1	0,999	4,083
Çalışan Sayısı 2	19,829	12780,6	0,000	1	0,999	4,038
Yabancı İşçi Kullanımı			5,227	2	0,073	
Yabancı İşçi Kullanımı 1	1,294	0,710	3,326	1	0,068	3,649
Yabancı İşçi Kullanımı 2	0,036	0,612	0,003	1	0,953	1,037
Arazi Büyüklüğü			2,708	2	0,258	
Arazi Büyüklüğü 1	1,045	0,705	2,119	1	0,138	2,843
Arazi Büyüklüğü 2	1,180	0,750	2,478	1	0,115	3,254
Tasarruf Durumu	1,224	0,601	4,151	1	0,042	3,401
Sabit	-23,146	12780,6	0,000	1	0,999	0,000

Modelde ve değişkenlere ait yorumlarımızda kullanacağımız, kestirilen eğim katsayısı $\hat{\beta}$ (B), kestirilen eğim katsayısının standart hatası $\hat{S}E(\hat{\beta})$, wald değeri, serbestlik derecesi, eğim katsayısının sıfıra eşit olup olmadığını test eden olabilirlik oran test istatistiğine ait anlamlılık düzeyi (p) ve kestirilen odds oranı (bahis oranı) EXP(B) çizelge 7.32. de verilmiştir. Modelde tarımsal işletmede çalışan sayısında 5 kişi ve üzeri, yabancı işçi çalıştırmayanlar, arazi büyüklüğünde 201 dekar ve üzeri, yabancı işçi kullanma sıklığında yılda bir kez ve tasarruf eden tarımsal işletmeler esas alınmıştır.

Çizelge 7.32.’de yer alan değişkenlerin anlamlılık düzeylerine bakıldığında (p <0,10) değişkenlerden tarımsal işletmede yabancı işçi kullanma sıklığı1 yılda bir kez ve tasarruf etmeleri değişkenlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Katsayıların anlamlılığını gösteren wald değeri de istenildiği gibi büyüktür. Dolayısıyla wald değerine göre katsayılar anlamlıdır.

Tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal işletmesinde yabancı işçi kullanma sıklığı organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanımını pozitif yönde etkilemektedir. Yılda üç kereden daha fazla yabancı işçi kullanan tarımsal işletmelere göre

yılda bir kez yabancı işçi kullanan işletmeler 3,649 kat daha fazla organize olmamış kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanmaktadırlar. Yabancı işçi kullanma durumu işletme büyüklüğü ile orantılı olduğu için küçük işletmeler organize olmamış kredi kaynaklarından daha fazla kredi kullanabilmekte, açık finansmanlarını organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından karşılayamamaktadırlar. Küçük işletmelerin organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanımları daha az olduğu için bu alternatifi kullanabilmektedirler.

Tarımsal işletmelerde tasarruf durumu organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanımını pozitif yönde etkilemektedir. Tarımsal işletme sahiplerinden tasarruf etmeyen işletme sahipleri tasarruf eden işletme sahiplerine göre 3,401 kat daha fazla organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanmaktadırlar. Böylece tasarruf edebilen tarımsal işletmelerin esnaf, akraba ve bunun gibi kaynaklardan kredi kullanma olasılığı daha aşağılara inmektedir. Diğer değişkenler anlamlı bulunmadığı için yorumlanmamıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkiye’de tarımın finansmanında tarımsal kredilerin rolü incelenmiş olup, aynı zamanda Edirne ilinde Çiftçi Kayıt Sistemine Kayıtlı tarımsal işletme sahiplerinin finansman sorunları ele alınmış, organize olmuş ve organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanım durumları değerlendirilmiştir. Bu amaçla Edirne İli Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı tarımsal işletme sahipleri Edirne Tarım İl Müdürlüğünden elde edilmiş ilçelerdeki tarımsal işletme sahiplerine göre oransal olarak dağılımı yapılmıştır. Edirne ili ilçelerine oransal olarak dağılımı yapılan anketler tesadüfî örnekleme yöntemi ile tarımsal işletme sahipleri ile yüz yüze yapılmıştır. Araştırma alanında organize olmuş ve organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinin sosyo- demografik özellikleri, sosyo- ekonomik özellikleri incelenmiştir. Aynı zamanda organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanma nedenleri, tarımsal kredi kullanılan kurum, tarımsal kredi kullanma sıklığı, tarımsal kredi ödeme durumları, tarımsal kredi kullanma süresi, tarımsal kredi ödeme durumu gibi davranışlar araştırılmıştır. Ayrıca organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinin bu kişilerden kredi kullanma durumları, nedenleri, süreleri, ödeme durumları araştırılmıştır. Çalışmanın son bölümünde tarımsal işletme sahiplerinin tasarruf durumları ve tarımsal işletme sahiplerinin çevrelerinde iflas durumunda olan tarımsal işletmeler araştırılmıştır. Son olarak tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal kredilerin olmadığı durumlarda işlerini nasıl finanse edecekleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde elde edilen sonuçlar açıklanarak öneriler geliştirilmiştir.

Türkiye’de tarımın finansmanını sağlayan kuruluşların başında devletin tarıma verdiği destekler birinci planda yer alırken, devlet tarafından desteklenen Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve T.C.Ziraat Bankası tarımı finansman ve girdi açısından desteklemektedir. Son yıllarda tarım sektörünü rant kapısı olarak gören özel sektör bankaları tarımın finansmanında yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda organize olmamış kredi kaynakları olan tefeciler, esnaf, arkadaş ve aile bireylerinden alınan kredilerle tarım işletmeleri tarafından finansmanlarında kullanılmaktadır.

Çalışmaya katılan tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-demografik yapıları incelendiğinde; tarımla uğraşan nüfusun %86,6 lık bölümü 35 yaşının üzerindeki çiftçilerden oluşmaktadır. Çiftçilerin %93,9 'unun sosyal güvenceye sahip, işletme sahiplerinin %57,1'i ilkokul mezunu iken, %58,9'u 20 yıldan daha fazla süredir tarımla uğraşırken % 6,1 'i ise 5 yıldır tarımdan geçimini sağlamaktadır. Verilere göre tarımsal işlerin babadan oğla geçtiği, tarımla ilgilenen nüfusun yaşlandığı, genç nüfusun köyden kentlere göçtüğü belirlenirken aynı zamanda da tarımsal işletme sahiplerinin tarımsal konularda deneyimli oldukları ancak eğitim seviyelerinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmaya katılan tarımsal işletme sahiplerinin sosyo- ekonomik yapıları incelendiğinde; İşletme sahiplerinin %80,8'i bitkisel üretim ile uğraşırken %19,2'si ise hayvansal üretimle uğraşmaktadır. Çiftçilerin tamamının tarımsal kuruluşlara üyeliği bulunurken en fazla üyelik Ziraat odalarına olduğu görülmektedir. İşletmelerin %57,1'inde 1-2 kişi çalışırken, aile dışından yabancı işçi kullanmayanların oranı ise %64,5 tir. Tarımsal işletme büyüklüğüne bakıldığında işletmelerin %56'sı 100 dekarın altında, yıllık ortalama gelirlerinin , %58,9'u 40.000 TL'nin altında gelir kazanmakta, %89,2'sinin gideri 40.000 TL'nin altında bulunmaktadır. Tarımsal işletmelerin % 62,9'u tasarruf edememektedir. Tasarruf eden işletmelerin % 65,2'si arazi ve ekipman alarak tasarruflarını değerlendirmektedir. Tarımsal işletmelerin sosyo-ekonomik yapılarına göre tarımsal işletmelerin büyük bir çoğunluğu mikro işletme tipinde üretim yapmakta ve pazar için tarım değil geçimlik tarım uygulamaktadır. Tarım işletmelerin tarımsal gelirleri düşük tarımsal giderleri ise yüksektir. Çalışmada tarımsal işletme sahiplerinin tamamına yakını girdi fiyatlarının yüksek olduğunu, ürün fiyatlarının ise düşük olduğunu, gelirlerinin %70'e yakının gider olduğunu belirtmiştir. Ancak anket çalışması verilerine göre tasarruf eden işletmelerin oranı yüksek bulunmuştur. Bunun nedeni olarak yabancı kaynak kullanarak tasarruf ettikleri tespit edilmiştir.

Ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin % 56,6'sı çevresinde tarımsal kredi kullanarak iflas eden işletmeler olduğunu belirtmiş, iflas eden işletmelerin %33'ünün özel bankalardan kredi kullanarak, %14'ünün Ziraat bankasından kredi kullanarak ve %14 'ünde organize olmamış kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanarak iflas ettiklerini belirtmişlerdir. Tarımsal kredilerin olmadığı durumlarda işlerini nasıl finanse edebilecekleri durumunda ise % 35,5 'i daha az girdi kullanacağını, %21,3 'ü daha az tasarruf yapacağını, %11,6 'sı organize olmamış kaynaklardan karşılayacağını, %11,1'i ailenin daha fazla çalışması gerektiğini %8,9'u ise tarımı bırakacağını belirtmiştir. Tarımsal işletme sahiplerinin

çevrelerindeki duruma göre işletme sahiplerinin çoğu zor durumda ve iflasın eşiğinde bulunmaktadır. İflas etmiş veya zor durumda bulunan işletmelerin büyük bir çoğunluğunun özel bankalardan veya kamu bankalarından kredi kullanarak iflas ettiği ve aynı zamanda organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından da iflas eden işletmelerin olması tarımın devlet tarafından daha fazla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Çalışmaya katılan tarımsal işletme sahiplerinden %64,2 'si organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanmış, %14,5'i organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanmıştır;

- Organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinin % 88,5 'i ise orta yaş ve üzeri çiftçilerden oluşmakta, %97,1'inin sosyal güvencesi bulunmakta, %77'si ilkokul ve ortaokul mezunu olduğu, % 78,7'si 16 yıl ve üzeri tarımla uğraştığı, %82,8'i bitkisel üretim yaparken %17,2'si hayvansal üretim yapmakta olduğu, tarımsal kredi kullananların tamamı çiftçi örgütlerine üye, %90,1'inin tarımsal işletmesinde 4 kişi çalışmakta, %61,1'i yabancı işçi kullanmamakta, % 79,9 'unun 200 dekarın altında araziye sahip tarımsal işletmeler olduğu tespit edilmiştir. Tarımsal işletmelerin %55,7'sinin geliri 40.000 TL'nin altında, %75,8'inin ortalama yıllık gideri 40.000 TL'nin altında bulunmaktadır. Tarımsal işletmelerin tarımsal kredi kullanma gerekçeleri incelendiğinde %93,9'u tarımsal işletmesinin sermaye eksikleri, yatırım ve girdiler için kredi kullanmaktadır. Tarımsal kredi kullananlardan %70,9'u her yıl kredi kullanırken %14,3'ü iki yılda bir kullanmaktadır. Kredi kullanan tarımsal işletmelerin %68'i T.C.Ziraat Bankasından kredi kullanırken %25 'i özel bankalardan kullanmaktadır. Kredi kullananların %52'si ödemede zorlanmaz iken %48 'i ödemelerde zorluk yaşamış, %77 'si kredisini vadesinde ödemiş ,%23'ü vadesinde ödeyememiştir. Kredi kullanılan süre dikkate alındığında çiftçilerin %25,8'i 4-6 yıldır kredi kullanmaktadır. İşletme sahiplerinin tarımsal kredi kullanırken dikkat ettikleri özelliklerden %74,6 'sı faiz oranına %14,8'i vade yapısına dikkat almaktadır. Görüldüğü gibi organize olmuş tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinin büyük bir çoğunluğu orta yaş grubu çiftçiler ve eğitim düzeyi düşük tarımsal işletme sahipleri ile orta gelir ve gider düzeyine sahip tarımsal işletmelerden oluşmaktadır. Tarımsal kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinin 46-55 yaş aralığında bulunanlar genellikle gelecek nesillerine daha iyi bir gelecek bırakabilmek için kredi kullanmaktadırlar.

Kredilerin T.C.Ziraat bankası ağırlıklı kullanılması ve %25'inin özel bankalar tarafından kullandırılması tarımsal işletme sahiplerinin faiz yükü altında ezilmesi ve arazilerinin ellerinden çıkmasına neden olabilmektedir.

- Organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından tarımsal kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinin %74,5'i 36-65 yaş arası çiftçilerden oluşmakta, %87,3'ünün sosyal güvencesi bulunmakta, %83,6'si ilkokul ve ortaokul mezunu bulunmakta, %52,7'si 21 yıl ve üzeri tarımla uğraşmakta, %78,2'si bitkisel üretim yaparken %21,8'i hayvansal üretim yapmakta, tarımsal kredi kullananların tamamı çiftçi örgütlerine üye, %98,2'si tarımsal işletmesinde 4 kişi çalışmakta, %50,9'u yabancı işçi kullanmamakta, %92,7'si 200 dekarın altında araziye sahip tarımsal işletmeler, %63,7'sinin geliri 40.000 TL'nin altında, %83,7'sinin ortalama yıllık gideri 40.000 TL'nin altında bulunmaktadır. Bu tarımsal işletmelerin %63,7'si tanıdık olduğu için, %14,5'i ipotek olmaması, %5,5'i bankaların güven vermemesinden dolayı organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanmıştır. İşletmelerin %63,6'si banka faiz oranı altında faiz verirken %16,4'ü banka faiz oranının üzerinde, %20'si ise banka faiz oranında kredi kullanmıştır. Kredi kullananlar kısa vadeli kredi kullanmış, %63,6'sı vadesinde ödemiştir. Organize olmamış kredi kaynaklarından kredi kullanıp ödeyemeyen işletmelerin %70'i bankalardan kredi kullanırken, %10'u tekrar aynı kredi kaynağını kullanmış, %20'si ise arazisini satmıştır. Görüldüğü gibi organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanan tarımsal işletme sahiplerinin büyük bir çoğunluğu orta yaş grubu çiftçiler ve eğitim düzeyi düşük tarımsal işletme sahipleri ile orta gelir ve gider düzeyine sahip tarımsal işletmelerden oluşmaktadır.

Tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-demografik yapıları, sosyo-ekonomik yapıları ile organize olmuş tarımsal kredi kaynakları arasındaki Logistik regresyon modelleme sonuçlarına göre; Tarımsal işletme sahiplerinin yaşlarının, sosyal güvencelerinin olması, eğitim durumları, tasarruf durumları, tarımsal kuruluşlara üye olmaları, yıllık ortalama giderleri, yabancı işçi kullanmaları tarımsal işletmelerin tarımsal kredi kullanımlarını etkilediği tespit edilmiştir.

Tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-demografik yapıları, sosyo-ekonomik yapıları ile organize olmamış tarımsal kredi kaynakları arasındaki Logistik regresyon modelleme sonuçlarına göre; Sosyal güvence, yabancı işçi kullanma sıklığı ve tasarruf durumlarının

organize olmamış tarımsal kredi kaynaklarından kredi kullanımlarını etkilediği tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre Edirne ili tarımsal işletme yapısı parçalı ve küçük işletmelerden oluşmaktadır. Bu durum Türkiye ortalamaları ile benzerlik göstermektedir. Bu durum işletme yapılarının küçük olmasını ve ölçek ekonomilerinden yararlanamamalarına ve geçimlik tarım uygulamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle tarım arazilerinin toplulaştırılması gerekmektedir. Bunu için tarımsal işletme sahipleri arasında örgütlenmeyi arttırmak gerekmektedir. Örgütlenme ile büyüyecek olan işletme yapılarında verimlilik ve kar oranları artarken birim maliyetler düşecektir. Örgütlenme ile açığa çıkan tarımsal ekipman fazlalığı sermayeye eklenecek böylece tarımsal işletmeler kendilerini finanse etmiş olacaktır. Böylece büyüyen tarımsal işletmeler pazar için üretim yapacak, rekabet gücü artacak ve tüccar karşısında güçlü duruma geçecektir. Büyüyen tarımsal işletmeler markalaşarak tarımsal gelirler arttırabilecektir. Pazar için üretim yapan örgütlü işletmeler ürünün satılmasında ulaşım masraflarını azaltacağı gibi, büyük girdi alımlarında girdi fiyatlarının iskontolu alınmasını sağlayacaktır. Örgütlenen işletmeler ürettikleri ürünlerin ambalajlama ve dönüşümünü sağlayarak market raflarında ya da kendi tesislerinde satılmasını sağlayabilecektir. Tarımsal işletmelerin büyümesi ile birlikte köyden kente olan göç oranında azalma yaşanabilir ve kentteki sosyal politikalar daha düzenli hale gelebilir. Öncelikle örgütlenme ile köyden kente göçünün artacağı düşünülse de, örgütlenmelerin artması tarımsal sanayi kuruluşlarını arttıracak ve yeni iş imkânları doğacaktır. Aynı zamanda örgütlenmiş tarımsal kuruluşların daha fazla miktarlarda tarımsal kredi alma oranı yükselecek ve büyük tarımsal projeler hedeflenebilecektir.

Tarımsal işletme yapılarının giderek küçülmesine neden olan Miras Hukuku tekrar yazılarak arazilerin akrabalar ve kardeşler arasında parçalanması engellenmelidir. Akrabalardan veya kardeşlerden birinin tarım ile uğraşması teşvik edilmeli gereken finansman desteğinin ise Devlet tarafından uzun vadeli ve düşük faizli kredi kullandırılarak çözülmesi gerekmektedir. Eğer kardeş veya akrabalar arasında tarımla uğraşan yok ise üçüncü kişilere arazi parçalanmadan verilmeli ve üçüncü kişiler uzun vadeli finansman ile desteklenmelidir. Miras ile bölünmeyen tarımsal işletmeler daha da büyüyerek daha fazla tarımsal gelir elde edebilecek aynı zamanda da tasarruflarını arttırabileceklerdir. Tasarrufları artan işletmeler oto finansmana yönelebileceklerdir. Oto finansman yapan işletmeler açık kalan finansmanları için daha az yabancı kaynak kullanarak kaynak maliyetlerini düşürebileceklerdir ve kazançlarının işletme dışına çıkması önlenecektir. Aynı zamanda ölçekleri büyüyen işletmeler büyük

projeler hedefleyebilecekler ve proje finansmanları için daha fazla yabancı kaynak bulma durumları artacaktır.

Tarımsal işletme sahiplerinin çağdaş ve modern tekniklerle üretim yapması ve eğitimlerinin artırılması için tarımsal yayım hizmetlerinin hızlandırılması ve artırılması gerekmektedir. Çünkü çiftçilerin yaş ortalamasının yüksek olması ananevi uygulamalarla tarımsal üretimin yapıldığını göstermektedir. Bu durum birim alandan alınan verimin düşmesine ve böylece de tarımsal gelirlerin azalmasına neden olmaktadır. Bunun için tarım danışmanlarının sayılarının artırılması ve köylere daha fazla danışmanlık hizmetinin verilmesi gerekmektedir. Yeni tekniklerle yapılacak üretim daha kaliteli olacak ve pazar koşulları için rekabete hazır olacaktır.

Tarımsal işletmeler için girdi ve üretim planlaması yapılması gerekmektedir. Tarımsal girdilerin tarımsal işletme sahiplerine piyasa fiyatlarının altında verilmesi ve bu konuda Devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Akaryakıt, tohum ve gübre gibi girdilerin desteklerinin artırılması gerekmektedir. Aynı zamanda verilecek olan girdi desteklerinin zamanlaması çiftçilerin ekim ve hasat dönemlerinde yapılması gerekmektedir. Verilen desteklerin tarımsal üretimde kullanılıp kullanılmadığı denetlenmelidir. Türkiye coğrafyasının tarımsal üretim planları düzenlenmeli, getirisi ve rekabet şansı en yüksek ürünlerin üretimi özendirilmeli ve desteklenmelidir.

Seçim dönemlerinde siyasi partiler için oy ambarı olarak görülen çiftçilere verilen sözler ve popülist politikalarla desteklenen tarımın geleceğini gören uzun vadeli bir tarım politikasının yapılması ve oluşturulması gerekmektedir. Planlanan tarım politikaları özendirici ve kağıt üzerinde kalmayan politikalar olmalıdır. İktidar partileri değiştikçe tarımda uygulanan politikalar değiştirilmemelidir. Türkiye ekonomisine katkısı olan ve aynı zamanda bireylerin yaşamsal faaliyetlerini sürdürmesi için gereken tarım devlet bütçesinden daha fazla pay almalı en azından uluslar arası normlara uygun olarak finanse edilmelidir.

Tarımsal işletmelerin tasarruflarının artırılması, girdi fiyatlarının düşürülmesi ya da devlet tarafından aynı yardımların artırılması, tarımsal işletmeleri kredilerden uzak tutabilecektir. Çünkü tarımsal kredi kullanan tarımsal işletmelerin büyük bir çoğunluğu işletme sermayesi eksiği ve girdi temini için kredi kullanmaktadır. Tarımın iklim şartlarına bağımlı olması nedeni ile tarımsal gelirlerdeki dalgalanmalar devlet tarafından absorbe edilmeli ve çiftçilerin iflası önlenmelidir. İklim şartları kontrolsüz bir değişken olduğu için bu değişkenden ortaya çıkabilecek zararları en aza indirebilmek için mevcutta var olan tarım

sigortaları daha fazla özendirilmeli ve desteklenmelidir. Tarım sigortalarının tarımsal işletme sahipleri için yararları yayın organları tarafından sürekli gündeme getirilmelidir.

Tarımsal kredilerin faiz oranında, kaynak maliyetinin üzerine konulan belli bir marj içinde yansıtılan kredi masrafları, özellikle küçük miktarlı kredileri üretici için maliyetli hale getirmektedir. Küçük miktarlı krediler için işlem maliyetlerinin belli bir fon aracılığıyla desteklenmesi bankaların üreticiye yansıtılan maliyetlerini azaltarak küçük tarımsal işletmelerin krediye erişimini kolaylaştırması bakımından önemli bir enstrüman olarak kullanılabilir.

Ziraat bankasının tarımsal işletmelere verdiği kredilerin son yıllarda azaltılması ve bankanın özelleştirilmeye çalışılması tarım kesiminin finansman sorunlarını arttırmaktadır. Ziraat Bankasının özelleştirilmemesi gerekmektedir. Özelleştirildiği takdirde tarımda ciddi bir finansman sıkıntısı ortaya çıkabilir.

Devlet tarafından tarımsal desteklerin artırılması gerekmektedir. Ancak tarımsal gelirlerin tarımsal desteklerin artırılmasının tarımsal üretimi azaltmaması için ürüne destek verilmelidir.

Ziraat Bankası sadece tarım sektörüne hizmet eden banka haline dönüştürülmeli, dönüştürülemez ise AB ülkelerinde olduğu gibi Ülkemizde de çiftçilerin kredi ihtiyacını tam olarak karşılayabilen tarıma özel bir ihtisas bankası kurulmalıdır.

Tarımı gelir kapısı olarak gören özel bankalar devlet tarafından kontrol altına alınmalı ve işletme sahiplerinin ağır faiz yükü altında ezilmesi önlenmelidir. Bu amaçla devlet destekli kurulacak ve sadece tarımın finansmanı için destek verecek bir bankaya daha ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumun farkında olan özel bankalar tarımı gelir kapısı olarak görerek evlere kadar kredi kartları göndermişler ve çiftçileri kredi borcu sarmalına almışlardır. Sonuçta ağır faiz yükü altında ezilen işletme sahipleri alet ekipman ve arazilerini satmakta tarımdan ayrılmaktadır. Bu durum çiftçilerin köyden kente göçünü arttırmakta hatta intiharlara neden olabilmektedir. Köyden kente göç ise sosyal patlamalara neden olabilmektedir. Bu nedenlerle Tarım Kredi Kooperatiflerinin ana sözleşmesinde yer alan mevduat toplama yetkisi etkinleştirilerek Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi Kooperatifler Bankasına dönüştürülerek tarımın finansman açığına destek olunmalıdır. Eğer yeni banka kurulamaz ise özel bankaların tarıma verdikleri krediler denetim altına alınmalı ve düşük faizli uzun vadeli kredilerle üretici finanse edilmelidir. Tüm bankaların kredi çekme prosedürleri azaltılmalı üreticiye en hızlı ve uygun sürede uzun vadeli kredi paketleri oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar M. (2006). DTÖ ve AB Işığında-Türk Tarımının Geleceği. Orion Yayınevi,278s Ankara.
- Adıgüzel Ö. (2006). Tokat İli Turhal İlçesi Tarım İşletmelerinin Tarımsal Kredi Kullanım Durumları, Üreticiler Üzerine Etkileri, Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, T.C.Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat
- Akgüç Ö (1998). Finansal Yönetim, Avcıol Basım Yayın, 991s, İstanbul
- Akın H.(1986). Tarımsal Kredi Politikaları. DPT Yayınları, Yayın No: DPT: 2039- Köyb: 32, Ankara
- Akkaya Şahin , Pazarluoğlu V (1998). Ekonometri II, Erkam Matbacılık, 519s, İzmir
- Aksöz, İ. (1973). Türkiye Tarımının Kredi Sorunları ve Çözüm Yolları. Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği, 34. Genel Kurulu, Ankara
- Albayrak S (2006). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asli Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 497s, Ankara
- Alpugan ve diğerleri (1995). İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Beta Basım Yayın, 450s,İstanbul
- Anonim (2003).T.C. Ziraat Bankası 2003 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.ziraatbank.com.tr/tr/s/d/turkce_faa_rap2003.pdf, (erişim Tarihi, 10.05.2011)
- Anonim (2004a). T.C. Ziraat Bankası 2004 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.ziraatbank.com.tr/tr/s/d/turkce_faa_rap2004.pdf, (erişim tarihi, 10.05.2011)
- Anonim (2004b). Deniz Bank 2004 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.denizbank.com/hakimizda/_pdf/faaliyet-raporlari/2004_tr.pdf, (erişim tarihi, 20.05,2011)
- Anonim (2004c). Türkiye Bankalar Birliği Bankalarımız Kitabı 2004, http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Istatistiki_Coklu_Raporlar.aspx?Rid=387,(erişim tarihi, 10.09.2011)
- Anonim (2005a). T.C. Ziraat Bankası 2005 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.ziraatbank.com.tr/tr/s/d/2005_faaliyet_raporu.pdf, (erişim tarihi, 10.05.2011)
- Anonim (2005b).Denizbank 2005 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.denizbank.com/hakimizda/pdf/faaliyet-raporlari/2005_tr_2903.pdf, (erişim tarihi 10.06.2011)
- Anonim (2005c).Türkiye İş Bankası 2005 Yılı Faaliyet Raporu. <http://www.isbank.com.tr/PDF/FaaliyetRaporlari/2005faaliyet.pdf>, (erişim tarihi, 20.06.2011)
- Anonim (2005d)Şeker Bank 2005 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.sekerbank.com.tr/files/yatirimci/faaliyetraporu_2005_revize.pdf, (erişim tarihi, 20.06.2011)
- Anonim (2005e). Vakıf Bank 2005- 2010 Yılı Faaliyet Raporları. <http://www.vakifbank.com.tr/finansal-bilgiler.aspx>., (erişim tarihi, 20.07.2011)
- Anonim (2005f). Yapı Kredi Bankası 2005 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.yapikredi.com.tr/arsiv/ykb/finansal_tablolar/Kocbank_AS_Konsolide_MaliTablo_Dipnotlar%C4%B1_Aral%C4%B1k2005.pdf, (erişim tarihi, 20.08.2011)
- Anonim (2005g). Garanti Bankası 2005-2010 Yıllık Faaliyet Raporu.http://www.garanti.com.tr/tr/garanti_hakkinda/yatirimci_iliskileri/mali_tablolar_ve_sunumlar/konsolide_yillik_ve_ara_donem_mali_tablolar.page?, (erişim tarihi, 20.07.2011)
- Anonim (2005h). Finansbank 2005 Yılı Konsolide Finansal Tablolar. <http://www.finansbank.com.tr/yatirimci-iliskileri/media/352/rapor.aspx>, (erişim tarihi, 20.07.2011)
- Anonim (2005ı). Akbank Finansal Raporlar. <http://www.akbank.com/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler-2005.aspx>, (erişim tarihi,11.11.2011)
- Anonim (2005i).Türkiye Ekonomi Bankası Konsolide Mali Tablolar <http://www.teb.com.tr/Document/yi/bdr/2005YEBDDKConsTR.pdf>, (erişim tarihi ,10,09,2011)

- Anonim (2005j). Halk Bankası 2005 Faaliyet Raporu. http://www.halkbank.com.tr/images/archive/2008/misc/mali_tablo/faaliyet/hb2005_faaliyet_raporu.pdf, (erişimtarihi,20.10.2011)
- Anonim (2006a).T.C. Ziraat Bankası 2006 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.ziraatbank.com.tr/tr/s/d/2006_faaliyet_raporu.pdf, erişim tarihi, 10.05.2011)
- Anonim (2006b).Denizbank 2006 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.denizbank.com/hakkimizda/_pdf/faaliyet-raporlari/2006_tr_v1.pdf, (erişim tarihi 10.06.2011)
- Anonim (2006c). 5488 Sayılı Tarım Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5488&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>, (erişimtarihi,20.06.2011)
- Anonim (2007a).Denizbank 2007 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.denizbank.com/hakkimizda/_pdf/faaliyet-raporlari/FaaliyetRaporu_2007_1.PDF, (erişim tarihi, 10.06.2011)
- Anonim (2007b).T.C. Ziraat Bankası 2007 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.ziraatbank.com.tr/tr/s/d/2007_Faaliyet_Raporu.pdf, (erişim tarihi 10.05.2011)
- Anonim (2007c).Zirai ve İktisadi Rapor (2003-2006), Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayın No:265, 845s, Ankara
- Anonim (2008a).T.C. Ziraat Bankası 2008 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.ziraatbank.com.tr/tr/s/d/2008_faaliyet_raporu.pdf, (erişim tarihi, 10.05.2011)
- Anonim (2008b).Denizbank 2008 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.denizbank.com/hakkimizda/_pdf/faaliyet-raporlari/FaaliyetRaporu_2008_1.pdf, (erişim tarihi,10.06.2011)
- Anonim (2009a)Denizbank 2009 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.denizbank.com/hakkimizda/_pdf/faaliyet-raporlari/FaaliyetRaporu2009_TR.pdf, (erişim tarihi,10.06.2011)
- Anonim (2009b).T.C. Ziraat Bankası 2009 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.ziraatbank.com.tr/tr/s/d/Faaliyet_Raporu2010.pdf, (erişim tarihi,10.05.2011)
- Anonim (2010a)Denizbank 2010 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.denizbank.com/hakkimizda/_pdf/faaliyet-raporlari/FaaliyetRaporu2010_TR.pdf (erişim tarihi,10.06.2011)
- Anonim (2010b)Türkiye İş Bankası 2010 Yılı Faaliyet Raporu.http://www.isbank.com.tr/PDF/FaaliyetRaporlari/ISBANK_faaliyet_raporu_2010.pdf. (erişim tarihi,20.06.2011)
- Anonim (2010c).T.C. Ziraat Bankası 2010 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.ziraatbank.com.tr/tr/s/d/ziraat_2010_tr_final.pdf, (erişim tarihi,10.09.2011)
- Anonim (2010d). Halk Bankası Konsolide Finansal Tablolar http://2010faaliyetraporu.halkbank.com.tr/Uploads/PDF/31_Aralik_2010_Tarihinde_Sona_Eren_Hesap_Donemi_ne_Ait_Konsolide_Finansal_Tablolar_ve_Bagimsiz_Denetim_Raporu.pdf, (erişim tarihi, 10.08.2011)
- Anonim (2010e). Türkiye Ekonomi Bankası Konsolide Finansal Tablolar, <http://www.teb.com.tr/Document/yi/bdr/TEBNK%20Konsolide%2031%2012%202010.pdf>, (erişim tarihi, 10.08.2011)
- Anonim (2010f). Vakıf Bank Konsolide Finansal Tablolar <http://www.vakifbank.com.tr/finansal-bilgiler.aspx>, (erişim tarihi,10.08.2011)
- Anonim (2010g). Şeker Bank 2010 Yılı Faaliyet Raporu http://www.sekerbank.com.tr/files/yatirimci/faaliyetraporu_2010.pdf, (erişim tarihi, 10.08.2011)
- Anonim (2010h). Finans Bank 2010 Yılı Konsolide Finansal Tablolar. <http://www.finansbank.com.tr/yatirimci-iliskileri/media/391/rapor.aspx>, (erişim tarihi, 11.10.2011)
- Anonim (2010ı). Yapı ve Kredi Bankası 2010 Yılı Konsolide Finansal Tablolar. http://www.yapikredi.com.tr/arsiv/ykb/faaliyet_raporlari/YKB_FRAT_2010.pdf, (erişim tarihi, 10.09.2011)
- Anonim (2010i). Garanti Bankası 2010 yılı Konsolide Finansal Tablolar. http://www.yapikredi.com.tr/arsiv/ykb/faaliyet_raporlari/2010interaktif/Uploads/PDF/YKB_FRA_2010_olan.pdf, (erişim tarihi, 10.08.2011)

- Anonim (2010j). Akbank 2010 Yılı Konsolide Finansal Tablolar http://www.akbank.com/doc/AKBANK_2010.pdf, (erişim tarihi, 10.08.2011)
- Anonim (2010k). Türkiye Bankalar Birliği Bankalarımız Kitabı 2010. http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Istatistiki_Coklu_Raporlar.aspx?Rid=998, (erişim tarihi, 10.09.2011)
- Anonim(2011a).Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten. <http://ebulten.bddk.org.tr/AylikBulten/Gelismis.aspx> ,(erişim tarihi, 20.11.2011)
- Anonim (2011b). Garanti Bankası Tarım Sektörüne Destek.http://www.garanti.com.tr/tr/kobi/kobilere_ozel/destek_paketleri/tarima_destek.page?, (erişim tarihi,20.09.2011)
- Anonim (2011c).TİSK İşgücü Piyasası Bülteni, Sayı:14. <http://www.tisk.org.tr/download/shb/3288.pdf>, (erişim tarihi,17.07.2011)
- Anonim (2011d).Türkiye Bankalar Birliği Veri Sorgulama Sistemi. http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/igb.aspx, (erişim tarihi,10.05.2011)
- Anonim (2011e). İş Bank Tarımsal Krediler. http://www.isbank.com.tr/content/TR/KOBI_Bankaciligi/Krediler/Nakdi_Krediler-492-475.aspx#1_15, (erişim tarihi, 20.10.2011)
- Anonim (2011f).Yapı Kredi Bankası Tarımsal Destek Paketi. http://www.yapikredi.com.tr/tr-TR/kobi_bankaciligi/sektorel_paketler/tarim_destek.aspx. (erişim tarihi, 20.10.2011)
- Anonim (2011g). Halk Bankası Tarımsal Destek Paketi. <http://www.halkbank.com.tr/channel/s/1.asp?id=887>. (erişim tarihi, 20.10.2011)
- Anonim (2011h). Halk Bankası IPARD Kırsal Kalkınma Hibe Programı. <http://www.halkbank.com.tr/channels/1.asp?id=1984> , (erişim tarihi, 20.11.2011)
- Anonim (2011i). T.C. Ziraat Bankası Tarımsal Krediler. <http://www.ziraatbank.com.tr/default.asp?sayfa=tr/tarimsal/tarimsal-kredi/tarimsal-kredi-urunlerimiz.aspx&anagrup=tarimsal>, (erişim tarihi, 20.11.2011)
- Anonim (2011i). Trakya Birlik Tarihçesi. http://www.trakyabirlik.com.tr/TBirlik_Portal/DeskTopDefault.aspx?tabid=420, (erişim tarihi, 20.09.2011)
- Anonim (2011j). Trakya Birlik Entegre Tesisleri. http://www.trakyabirlik.com.tr/TBirlik_Portal/DeskTopDefault.aspx?tabid=422, (erişim tarihi, 10.07.2011)
- Anonim (2011k). Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Ücretsiz Aylık Yayınları. http://www.trakyabirlik.com.tr/TBirlik_Portal/Dokuman/subat_2011_1.opt.pdf, (erişim tarihi, 10.08.2011)
- Anonim (2011l). Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Tarihçesi. <http://www.tarimkredi.org.tr/goster.php?tablo=menu&id=2> ,(erişim tarihi,20.08.2011)
- Anonim (2011m). Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Tarımsal Üretime Yönelik Kredileri. <http://www.tarimkredi.org.tr/goster.php?tablo=menu&id=38>,(erişimtarihi,20.08.2011)
- Anonim (2011n). Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Tarafından Kullanılan Krediler <http://www.tarimkredi.org.tr/goster.php?tablo=topic&id=4>, (erişim tarihi,20.10.2011)
- Anonim (2011o). Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010).<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC5A73E5CFAD2D9676> ,(erişim tarihi,10.09.2011)
- Anonim (2011ö). Merkezi yönetim Bütçe Dengesi (2000-2011).<http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFD2E3D99D08F44F> , (erişim tarihi,20.09.2011)
- Anonim (2011p). Avrupa Birliği. http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C4%9Fi, (erişim tarihi, 20.09.2011)
- Anonim (2011r). Tarım Sektörü Yapısal Analizi ve Avrupa Ortak Tarım Politikası. www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Naci2.doc (erişim tarihi, 20.05.2011)
- Anonim (2011s). Türkiye Ziraat Odaları Birliği. http://www.tzob.org.tr/tzob_web/index.htm, (erişim tarihi,30.06.2011)

- Anonim (2011ş). Europion Comission Statement Of Estimates Of The Commission For 2012 (Preparation Of The 2012 Draft Budget) DocumentIII, http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/2012/DB2012/DB2012_docIII_figures_en.pdf, (erişim tarihi, 20.10.2011)
- Anonim (2011t). Türkiye'nin IPARD Programı, http://sgb.tarim.gov.tr/duyurular/IPARD_Programi.htm.(erişim tarihi,20.03.2011)
- Anonim (2011u). Tarımsal Kredi Politikaları, <http://www.koopkur.org.tr/pdf/karinca/804.pdf> , (erişim tarihi, 20.11.2011)
- Anonim (2011ü). Statement of Estimates of The Commission For 2012 Preparation of the 2012 Draft Budget. http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/2012/DB2012/DB2012_docIII_figures_en.pdf. (erişim tarihi 20.11.2011)
- Anonim (2011v). <http://www.atb.gov.tr/pages.aspx?pageId=e161b121-300a-47f8-99b4-ebed3656b2c3>, (erişim tarihi, 25.08.2011)
- Anonim (2011y). T.C.Ziraat Bankası Tarihçesi. <http://www.ziraatbank.com.tr/tr/p/n/ContentMain.aspx?id=203>, (erişim tarihi,10.09.2011)
- Anonim (2011z).Vakıf Bank Sera Tesis Kredileri. <http://www.vakifbank.com.tr/sera-tesisi-kredisi1.aspx>, (erişim tarihi, 10.10.2011)
- Anonim (2011aa). Şeker Bank Zirai Krediler. <http://www.sekerbank.com.tr/isletme/zirai.jsp>, (erişim tarihi, 10.11.2011)
- Anonim (2011ab). Garanti Bankası Destek Kredileri. http://www.garanti.com.tr/tr/kobi/krediler/destek_kredileri.page?, (erişim tarihi,, 10.11.2011)
- Anonim (2011ac). Deniz Bank Tarımsal Krediler. http://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciligi/kredi-urunleri/?ref=Menu_Krediler, (erişim tarihi,10.11.2011)
- Anonim (2011ad). Türkiye Ekonomi Bankası Tarımsal Krediler <http://www.teb.com.tr/isletme/tarimbancaciligi.aspx>, (erişim tarihi, 10.11.2011)
- Anonim (2011ae). IPARD Fonları, <http://www.ipard.com.tr/ipard.html>, (erişim tarihi 10.11.2011)
- Anonim (2012). 2011 Yılı Tarım Değerlendirmesi. http://www.tzob.org.tr/tzob_web/basin_bulten/2012/08_01_2012.htm, (erişim tarihi, 12.01.2012)
- Arıcı S (2007). Türkiye'de Tarımın Finansmanında Ziraat Bankasının Rolü. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ
- Arslan E (2008). Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85. Yılında Türkiye Ekonomisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 539s,Ankara
- Artukluoğlu M (1993). Tarımsal Kredinin Tarım Sektörünün Gelişmesindeki Önemi ve Manisa Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanımın Analizi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir
- Asiedu E, Fosu K.Y. Importance of Agricultural Credit in Ghana's Credit Sector: A Logit Model Analysis. <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Knowledge/30753247-EN-122-ASIEDU-WORLD-BANK-AND-ADB-CONFERENCE.PDF>, (erişim, 10.08.2011)
- Atakurt Y (1999). Lojistik Regresyon Analizi ve Tıp Alanında Kullanımına İlişkin Bir Uygulama, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt:52, Sayı:4 <http://pdf-ebooks.org/download.php?url=http%3A%2F%2Fdergiler.ankara.edu.tr%2Fdergiler%2F36%2F862%2F10949.pdf&q=regresyon%20analizi>, (erişim, 10.05.2011)
- Aydın N ve diğerleri (2010). Finansal Yönetim, Detay Yayıncılık, 266s, Ankara
- Aysu A (2002). 1980-2002 Türkiye Tarımında Yapılanma(ma) Tarladan Sofraya Tarım, Su Yayınevi, 400s, İstanbul

- Baloğlu G (2009). Türkiye'deki Tarımsal Desteklemelerin Finansman Kaynakları ve Antalyadaki Süsü Bitkileri Üreticilerinin Finansman Tercihleri. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya
- Bandyopadhyay A (2007) Credit Risk Models for Managing Bank's Agricultural Loan Portfolio, Munich Personal RePEc Archive. http://www.defaultrisk.com/pp_score_18.htm, (erişim tarihi, 15.08.2011)
- Barth. M Caları C. (2006). Financial Sector Development and Expanded Access to Credit. 1-5 http://www.undp.org/legalempowerment/pdf/Financial_Sector_&_Credit_2.pdf, (erişim tarihi 10.06.2011)
- Bandyopadhyay, Arindam (2007).Credit Risk Models for Managing Bank's Agricultural Loan Portfolio. <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/5358/>, (erişim 10.09.2011)
- Başol K (1995). Türkiye Ekonomisi, Anadolu Matbaası, 339s, İzmir.
- Bircan, H., 2004. Lojistik Regresyon Analizi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2.
- Braverman ve Diğerleri (1990). Agricultural Reform in Developing Countries “ Reflections For Eastern Europe”, http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSContentServer/ID/SP/IB/1990/11/01/000009265_3960930065000/Rendered/PDF/multi_page.pdf , (erişim tarihi, 10.01.2010)
- Bülbül M ve Arkadaşları (1990). Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Sermaye Durumu ve Kredi Kullanımları. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, Ankara
- Bülbül M, Bektöre N (1981). Tarımda Kredi Politikası. Türkiye II.Tarım Kongresi, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayını, Ankara
- Bülbül, M., ve Ark.(1990). Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Sermaye Durumu ve Kredi Kullanımı. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara
- Can H ve diğerleri (2004). Genel İşletmecilik Bilgileri, Siyasal Kitabevi, 473s, Ankara
- Çağlayan T. (2004). Osmanlıdan Günümüze Tarım ve Tarıma Hizmet Veren Kurumların Teşkilatlanma Süreçleri. Mayıs 2004. http://www.tarim.gov.tr/TurkiyedeTarim,Osmanlida_Tarim.html. (erişim tarihi, 20.11.2011)
- Çetin B (2010). Tarım Ekonomisi, Dora Basım Yayın Dağıtım, 274s, Bursa
- Çetin B (2008). Tarımsal Finansman, Nobel Yayın Dağıtım, 208s, Ankara
- Çoban Y (2010). Türkiye Ekonomisi, İkinci Sayfa Basım Yayın Dağıtım, 472s, İstanbul
- Çoşar N, Bildirici M (2010), Türkiye Ekonomisi, Ekin Yayınevi, 802s, Bursa
- Demirperçin M (1981). Tarım'da Kredi Politikası, Sorunlar ve Çözüm Yolları. Türkiye II.İktisat Kongresi Tarım Komisyonu Tebliğleri, DPT Yayınları No:1783, Ankara
- Dernek Z (2006),Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:56, 450s,Isparta
- Dinler Z (2008). Tarım Ekonomisi, Ekin Kitabevi, 401s, Bursa
- Duman H (1997). Tarım Sektörünün Finansman Sorunu. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Duranlar S, Erdaş H (2005). Türkiye'de Tarım ve Devlet Tarafından Finansmanı, Sayı:6, ISSN1306-0767, Şubat 2005
- Ejder Y (2005). Türk Tarımı ve Türk Tarımının Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecindeki Uyumu. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu
- Ekber A, (2008). Çiftçiye Yeni Destek 2009'a Kaldı. www.tarimdunyasi.net/?p=90, (erişim tarihi, 20.04.2011)
- Eraktan G (1988). Türkiye'de Tarım Kesimine Yönelik Politikalar ve AT Karşısındaki Durumu, Alkar Matbacılık,130s, Ankara

- Erdoğan N (2002). Dünya ve Türkiye 'de Tarımın Finansmanı, Ziraat Matbacılık A.Ş.,160s, Ankara
- Eren A (2010). Türkiye Ekonomisi. Ekin Basın Yayın Dağıtım,412s. Bursa.
- Ersoy M (2006). Tarım Sektörünün Finansmanında Finansal Kiralama Uygulamaları ve Faaliyet Kiralamasının Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Fabozzi Peterson (2003). Financial Management and Anlysis, John Wiley & Sons, Inc. Second Edition,1007s, Canada
- Fırat, O.(1999). T.C. Ziraat Bankası'nın Tarımsal Kredi Uygulamaları ve Tokat İli Merkez İlçedeki Tarım İşletmelerinin Bu Uygulamalardan Yararlanma Etkinliği Üzerine Bir Araştırma. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Tokat
- Fırat O (1992). Türkiye'de Planlı Dönemde Tarımsal Krediler (1963-1990). Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat
- Gaytancıoğlu O (2009). Türkiye'de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009-14, 206s, İstanbul.
- Gloy B, Gunderson M, Ladue E (2005) The Costs and Returns of Agricultural Credit Delivery. American Journal of Agricultural Economics, Vol. 87, No. 3, pp. 703-716, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=856526, (erişim tarihi 10.04.2010)
- Guirkinger C, Boucher S, (2007).Credit Constraints and Productivity in Peruvian Agriculture Giannini Foundation of Agricultural Economics, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/6882/2/wp070005.pdf>, (erişim tarihi 10.09.2010)
- Gujarati D (1999). Temel Ekonometri, Literatür Yayınları:33,848s, İstanbul
- Gültekin Ö (2008). Kırgızistan'da Tarım-Hayvancılık Sektöründe Üretim ve Finansman Sorunları ve Bu Sorunların Çözümünde Sözleşmeli Üretim Modelinin Uygulanabilirliği. Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek, Kırgızistan
- Güneş E (2009). Türkiye'de Tarımın Kredilendirilmesindeki Gelişmeler Ve Tarım Sektörüne Yansımaları. Türktarım Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi,187:14-21.
- Güriş S, Çağlayan E (2000). Ekonometri Temel Kavramlar, Der Yayınları, 812s, İstanbul.
- Herd, Robert W. (2006). Learning from Experience: Agriculture Credit and Microcredit 1-14.<http://www.people.cornell.edu/pages/rwh13/Microfinance%20Africa%20Impact%20Studies1.pdf>, (erişim tarihi,10.05..2011)
- Hosmer, D. W., Lemeshow, S., 2000, Applied Logistic Regression, JohnWiley&Sons New York, Inc.,383s
- Hill C ve Diğerleri (2001). Undergraduate Econometrics, 1997 Jhon Wiley& Sons, 402 s,
- İnan H (2006). Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. Avcı Ofset, 372s.Tekirdağ
- İspir, C.,(1992). Ceyhan Yöresinde (Irmaklı Köyünde) Tarımsal Kredi Kullanımı ve Sorunları. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Kalaycı Ş (2006). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım , Ankara
- Karacan A (1991). Tarımsal İşletmelerin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, Ege Üniversitesi Basımevi,358s, İzmir.
- Karlı B.(1991). GAP Alanında Tarımsal Kredi Kullanımı ve Gelecekteki Kredi İhtiyacının Saptanması Üzerine Bir Araştırma. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana

- Kazgan G (2003). Tarım ve Gelişme, Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve Haber Ajansı Ltd.Şti., 415s, İstanbul
- Kepenek Y ve Diğerleri (2003). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, 561s, İstanbul
- Köksal, Ş. (2000). Yozgat İli Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanım Durumu ve Üreticiler Üzerine Etkileri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Kutlar A (2005). Uygulamalı Ekonometri, Nobel yayın Dağıtım, 429s, Ankara
- Lianto G (1993). Agricultural Credit and Banking in the Philippines: Efficiency and Access Issues. Philippine Institute for Development Studies, http://ideas.repec.org/p/phd/wpaper/wp_1993-02.html, (10.08.2011)
- Maddala G.S (2003) Introduction to Econometrics, Pearson Education, 690s, United States Of America
- Miller ve Diğerleri (1977). Agricultural Credit And Finance in Afrika, The Rockefeller Foundation, 115s, New York
- Moray S (2008). Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerine Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan Sağlanan Kredilerin Değerlendirilmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir
- Mucuk İ (2008). Modern İşletmecilik, Türkmen Kitabevi, 412s, İstanbul
- Ortaç R ve Diğerleri (2006). Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Fiyatlama Politikaları, Gazi Kitabevi, 155s, Ankara
- Osmanlı A (2011). Türkiye Ekonomisi, Savaş Yayınevi, 410 s, Ankara
- Özdamar, K. (2004). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi, Genişletilmiş 5. Baskı, Kaan Kitabevi, Eskişehir
- Özcan S (2009). Antalya İli Kaş İlçesi’ndeki Çiftçilerin, T.C. Ziraat Bankası AŞ’den Tarımsal Amaçlı Kredi Kullanmalarını Etkileyen Faktörler. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş
- Özkumur N (2008). Avrupa Birliği’nde Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumu. AB Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara
- Parasız İ (20039. Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, 660s, Bursa
- Poyraz E, (2008). Finansal Yönetim, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 585s., Bursa
- Rahji M, Adeoti A (2010) Determinants of Agricultural Credit Rationing by Commercial Banks in South-Western, Nigeria. International Research Journal of Finance and Economics. http://www.eurojournals.com/irjfe_37_01.pdf, (erişim tarihi 25.08.2011).
- Robert W. (2006). Learning from Experience: Agriculture Credit and Microcredit, <http://www.people.cornell.edu/pages/rwh13/Microfinance%20Africa%20Impact%20Studies1.pdf>, (erişim tarihi 20.05.2011)
- Seibe L, Dieter H. (2001). Agricultural Development Bank Reform, http://www.uni-koeln.de/ew-fak/aef/PDFnew/S_A07a_%20Working%20Paper%20-%20Agricultural%20Dev%20elop_%20Bank%20Refom.pdf, (erişim tarihi 10.04.2011)
- Schaefer ve Diğerleri (1982). Agriculturel Credit Policy In Developing Countries, Worl Bank Reprint Series, Number 280, USA, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2002/11/11/000178830_9810190336219/Rendered/PDF/multi0page.pdf, (erişim tarihi, 10.02.2010)
- Sivaslıgil A (1986). Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesinde Tarımın Parasal Sorunları ve Tarımsal Kredi Uygulamaları. Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Şahin H (2009). Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz. Ekin Kitabevi Yayınları, 665s, Bursa.

- Şahin A (2008). Avrupa Birliği'nde Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ve Türkiye'nin Uyumu. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara
- Şahinöz A (2001). Türkiye Ekonomisi. İmaj Yayınevi,534s. Ankara.
- Şimşek Ş (2003). İşletme Bilimlerine Giriş, Yelken Basım Yayım, 385s, Konya
- Tarı R (2010). Ekonometri. Umuttepe Yayınları, 578s, Kocaeli
- Tarı R (2005). Ekonometri. Kocaeli Üniversitesi Yayın No:172, 481s, İzmit
- Taslak S ve Diğerleri (2010). İşletme Bilimine Giriş, 312s, Trabzon
- Taşkın K (2009). Türk Tarımında Destekleme Ödemelerinin Transfer Etkinliği. DPT Uzmanlık tezi, Ankara
- Tatlıldil H (2002). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz, Akademi Matbaası, 424s, Ankara
- Tavşancı G (2010). Alternatif Yatırım Tercihlerinin Modellenmesi. Yüksek lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Tekin N (2006). SPSS Uygulamalı İstatistik Teknikleri, Seçkin Yayıncılık, 274s, Ankara. United States Of America
- Tosun D (2008). Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası Çerçevesinde Tarımın Finansmanı ve Türkiye'nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Tuncer D (2009). Türkiye'de Aile Yapısı ve Yaşam Memnuniyet Seviyelerinin Aile Yapısına Yansımaları. TÜİK Uzmanlık Tezi, Edirne
- Uysal Y (2006). Ege ve Türkiye Tarımında Yeniden Yapılanma, EGİFED Bilimsel Araştırmalar Dizisi Yayın no:1, 342s, İzmir.
- Ürük E (2007). İstatistiksel Uygulamalarda Lojistik Regresyon Analizi. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Wooldridge J (2006) Introductory Econometrics, Thomson South –Western, 890s, United States Of America
- Yavuz F (2000). Türkiye'de Tarım Politikası. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/zfd/article/viewFile/5050/4868> ,(erişim tarihi, 20.06,2011)
- Yavuz F (2001). Tarım Politikası II Genel Politikalar Ve Uluslar arası Tarım Ticareti, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yayınları No:186, Erzurum
- Yavuz F (2005). Türkiye'de Tarım, http://sgb.tarim.gov.tr/yayimlar/turkiyede_tarim.pdf,(erişim 20.05.2011)
- Yazıcıoğlu Y, Erdoğan S (2007). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Detay Yayıncılık, 360 s, Ankara
- Yeni R, Dölekoğlu Ö (2003). Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri. Tarımsal ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No:98, ISBN 975-407-123-3, Ankara, <http://www.aeri.org.tr/PDF/98-PRDestUrTr.pdf>, (Erişim, 10.06.2011)
- Yıldırım A (2011a). Tarımda Girdi Fiyatları. <http://www.tarimdunyasi.net/?p=2420>, (Erişim Tarihi,12.02.2012)
- Yıldırım A (2011b). Bitkisel üretim Geriliyor, <http://www.tarimdunyasi.net/?p=2168>, (erişim tarihi 10.09.2011)
- Yıldız E, Oğuzhan A (2007).Türkiye'de Uygulanan Para Politikalarının Tarımsal Üretime Etkisi: Model Denemesi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9: 206-225.
- Yıldıztekin İ (1986). Zirai Finansman ve Finansman Kuruluşları. Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi, Ankara

- Yılmaz N (2008) Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası ve Türkiye Tarımının Uyumu. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara
- Yılmaz R, Koyuncu C (2006). Mikro Finansman ve Yoksullukla Mücadele, Ekin Kitabevi, 120s, Bursa
- Ziari H, Leatham D, Turvey C (1995). Application Of Mathematical Programming Techniques in Credit Scoring of Agricultural Loans. Agricultural Finance Review, <http://ideas.repec.org/p/pramprapa/31815.html>, (erişim tarihi, 20.08.2011).

Ek.1.

1. Tarımsal işletme sahibinin yaşı?..... Sosyal güvencesi var mı ?.....
2. Öğrenim durumu nedir?
a) İlkokulu b) Ortaokul c) Lise d) Yüksekokul e) Üniversite
3. Kaç yıldır tarımla uğraşıyorsunuz?
a)1-5 Yıl b) 6-10 Yıl c) 11-15 yıl d) 16 – 20 Yıl e) 21 Yıl üzeri
4. Tarımsal gelirinizin önemli bir kısmını bitkisel üretimden mi hayvansal üretimden mi kazanıyorsunuz?
a) Bitkisel Üretim b) Hayvansal Üretim
5. Herhangi bir tarımsal kuruluşa üye misiniz?(Birden fazla cevap verebilirsiniz)
a) Tarım Satış Kooperatifi (Trakya Birlik, Panko Birlik, v.b) b) Tarım Kredi Kooperatifi
c) Tarımsal Amaçlı Kooperatifler(Sulama, Kalkınma v.b) d) Ziraat Odası
6. Tarımsal işletmenizde kaç kişi çalışmaktadır?
7. Tarımsal işletmenizde aileniz dışında iş gücü kullanıyor musunuz? a) Evet b) Hayır
8. Bir önceki soruya (7. Soru) EVET olarak cevap vermiş iseniz, yabancı işçi kullanma sıklığınızı belirtiniz
a) Yılda bir kez b) Yılda iki kez c) Yılda üç kez d) Yılda dört kez e) Daha fazla
9. Arazi büyüklüğünüzü belirtiniz (dekar)
10. İşletmenizin ortalama yıllık geliri ne kadardır belirtiniz
11. İşletmenizin ortalama yıllık giderleri ne kadar belirtiniz.....
12. Tarımsal işletmeniz için kredi kullandınız mı? a) Evet b) Hayır

Yukarıda verdiğiniz cevap (12.soru) EVET ise 13 -22 sorulara geçiniz. Eğer cevabınız HAYIR ise 23. Soruya geçiniz.

13. Tarımsal kredi kullanma gerekçenizi belirtiniz?

- a) İşletme sermayesi eksikliğini tamamlamak için b) Tarımsal girdi temini için
c) Tarımsal yatırımlar için d) Tüketime dönük bazı
ihtiyaçlar için e) Diğer (.....)

14. Tarımsal Kredi kullanma sıklığınız,

- a) Her yıl b) İki yılda bir c) Üç yılda bir d) Dört yılda bir e) Daha fazla

15. Bir önceki soruya (14 .soru) **cevabınız A ise** yılda kaç kez kredi kullanıyorsunuz?

- a) Bir kez b) İki kez c) Üç kez d) Dört kez e) Daha fazla

16. Tarımsal krediyi hangi kurumlardan kullanıyorsunuz? ?(Birden fazla cevap verebilirsiniz)

- a) Tarım Kredi kooperatifi
b) T.C. Ziraat Bankası
c) Tarım Satış Kooperatifi (Trakya Birlik, Panko Birlik, v.b)
d) Özel Bankalar (Belirtiniz)(.....)

17. Kullanmış olduğunuz tarımsal kredinin ödemesinde zorluklarla karşılaştınız mı?

- a) Evet b) Hayır

18. Kullandığınız tarımsal kredilerden vadesinde ödeyemediğiniz oldu mu?

- a) Evet ise kaç kez (.....) b) Hayır

19. Kaç yıldır tarımsal kredi kullanıyorsunuz?

- a) 1- 3 yıl b) 4-6 yıl c) 7-9 yıl d) 10-12 yıl e) 13 yıl ve üzeri

20) Tarımsal kredi kullanırken nelere dikkat edersiniz?

- a) Faiz oranına b) Vade yapısına c) Teminatların durumuna
d) Kredi verilmesi zamanı e) Aile, arkadaş v.b. gibi tavsiye

21. Daha önceki yıllarda tarımsal kredi kullanıp ödeyemediğiniz dönemler oldu mu?

- a) Evet b) Hayır(ise 23. Soruya geçiniz)

22. Eğer 21. Soruya EVET yanıtını vermiş iseniz. Tarımsal krediyi vadesi içinde ödeyemediğinizde kredi borcunuzu nasıl ödediniz?

- a) Arazi satarak
b) Bankaya teminat olarak verdiğim arazi veya araçlarımı satarak
c) Tarımsal işletmeme icra yapılarak
d) Başka bir bankadan ya da kredi kuruluşundan kredi kullanarak ödedim
e) Arkadaş, akraba, esnaf, tefeci v.b. gibi yerlerden para alarak ödedim

23. Tefeciden , esnaftan , tüccar veya arkadaştan borç para alıyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Kırklareli’de doğdu. İlkokulu Musulça Köyü İlkokulu’nda, orta öğrenimini I.Murat Ortaokulu’nda, lise öğrenimini Edirne Lisesi’nde tamamladı.1995 yılında Trakya Üniversitesi Kırklareli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekolun’dan mezun oldu. 2000 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölüm’ünden Ekonomist unvanı ile mezun oldu. 2001 yılında Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı. 2003 yılında Trakya Üniversitesi Havsa Meslek Yüksekokulu Bankacılık Programında öğretim görevlisi olarak göreve başladı. “ Enflasyon ve Para Arzının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkisinin Analizi” isimli Yüksek lisans tezini 2004 yılında tamamladı. 2005 yılında Trakya üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim dalında doktora öğrenimine başladı.

Halen Trakya Üniversitesi Havsa Meslek Yüksekokulu’nda öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Evli ve Ecem adında bir çocuk babasıdır.